

**Univerzita Karlova
Právnická fakulta
katedra trestního práva**

**AKTUÁLNÍ OTÁZKY POSTAVENÍ POŠKOZENÉHO
V TRESTNÍM ŘÍZENÍ**

Konzultant rigorózní práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Únor 2006

Mgr. Dita Schautová

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a vyznačila v ní všechny prameny, které byly použity.

V Praze dne 23. února 2006

A handwritten signature in cursive script, reading "Dita Schautová". The signature is written in black ink and is positioned above a horizontal dotted line.

Mgr. Dita Schautová
Volutová 2523/14, 158 00 Praha 5

OBSAH

Úvod	4
I.kapitola: Definice poškozeného	6
II.kapitola: Problematika procesní subjektivity poškozeného	15
III.kapitola: K problematice procesní způsobilosti poškozeného	22
IV.kapitola: Obecné vymezení postavení poškozeného v trestním řízení	29
V.kapitola: Právo poškozeného na zastoupení zmocněncem	35
VI.kapitola: Postavení poškozeného při zahájení trestního stíhání	42
VII.kapitola: K problematice výsledku poškozeného	56
VIII.kapitola: Ochrana poškozeného	60
IX.kapitola: Způsob uplatnění nároku na náhradu škody	66
X. kapitola: K rozhodování soudu o náhradě škody	78
XI. kapitola: Účast poškozeného v řízení o opravných prostředcích	83
XIII.kapitola: K možnostem vymáhání nároku poškozeného na náhradu škody	88
Závěr	93
Seznam použité literatury	99

Úvod

Téma této práce, v níž se chci zabývat některými aspekty aktuálních práv poškozeného v trestním řízení upraveném zákonem č. 141/1961 Sb., trestním řádem, jsem si vybrala proto, že institut poškozeného můžeme chápat jako lakmusový papírek, na němž se odráží smysl celého trestního řízení, a to jak z hlediska generální trestní prevence tak i individuální, a zároveň na něm lze v konkrétním případě pozorovat postoj společnosti ke kriminalitě jako celospolečenskému problému. Situace poškozeného je podle stávající právní úpravy složitá, což je ještě umocněno tím, jak uvádím dále, že procesní předpis rozeznává dva typy poškozených. Z historického pohledu vzato je tato problematika o to zajímavější, že v dobách socialistického zřízení byla procesní práva poškozeného zcela zásadním způsobem oproti úpravě z doby předválečné Československé republiky oslabena. Můžeme v tomto směru v poslední době pozorovat pozitivní posun, avšak zahraniční úpravy, z nichž na některé odkazuji, jsou mnohem progresivnější a to z hlediska tzv. soukromoprávních trestních deliktů.

Procesní práva, tak jak je trestní řád poškozenému přiznává, jsou výrazem základních práv náležejících nejen každému občanu, ale každé fyzické a v konečném důsledku i právnické osobě. Mám na mysli především ústavními normami zaručené právo na ochranu ústavou zaručených práv ze strany soudů a jiných orgánů ve smyslu čl.36 odst.1 Listiny základních práv a svobod, na něž navazují ústavní práva zaručující právo na právní zastoupení, rychlé soudní a jiné řízení atd. V kontrastu s tím je v praxi obvyklý přístup orgánů činných v trestním řízení, které považují poškozeného spíše za nositele důkazu nebo element, který může zbytečně protahovat řízení. Je nutné ale upozornit, že v postavení poškozeného se může ocitnout každý z nás, tedy i ten, kdo jako fyzická osoba fakticky vykonává státní moc ve funkci orgánu činného v trestním řízení. Ve své práci se snažím poukázat na některé problémy, s nimiž se může osoba v postavení poškozeného setkat, protože se domnívám, že přes všechny proklamace uvedené v úvodních partiích trestního řádu musíme vidět v jeho jednotlivých ustanoveních především konkrétní případy, konkrétní lidské osudy. Nová uvažovaná

úprava by měla být založena na nové koncepci, která by opustila politické proklamace a více dbala precizní koncepci práv a povinností jednotlivých stran trestního řízení. Tato koncepce by měla být praktická a srozumitelná.

V této práci jsem se nemohla do detailu zabývat všemi aspekty postavení poškozeného v trestním řízení, neboť to přesahuje možnosti rigorózní práce. Je smutné, že na toto téma od roku 1990 vyšly pouze dvě komplexní práce a to Jelínkova monografie „Poškozený v českém trestním řízení“ a práce J. Látala nazvaná „Poškozený v trestním řízení o náhradě škody v adhezním řízení“, která však má spíše charakter praktické příručky, o čemž svědčí fakt, že byla vydána Ministerstvem spravedlnosti České republiky. Snažím se proto alespoň v drobné formě zamyslet nad některými aspekty této zajímavé trestněprávní problematiky. Protože problematika poškozeného souvisí v případě rozhodování o jeho nároku na náhradu škody, nemohla jsem se vyhnout v této práci pohledům teorie občanského práva hmotného a civilního řízení soudního. Pro přehlednost jednotlivou problematiku zařazuji do kapitol. Touto prací chci částečně přispět do neutuchající diskuse o novém trestním řízení.

I.kapitola: Definice poškozeného

Před tím, než se budu zabývat jednotlivými aspekty procesního postavení poškozeného v rámci trestního řízení, tak jak je upraveno v zákoně č. 141/1961 Sb., trestním řádu, považuji za vhodné vymezit pojem „poškozeného“. Z hlediska jazykového výkladu vyplývá, že poškozeným rozumíme subjekt, jemuž byla způsobena protiprávním jednáním škoda. Jednotlivé vědní obory zabývající se problematikou trestné činnosti však chápou pojem „poškozeného“ poněkud rozdílným způsobem, a to z hlediska předmětu svého zkoumání.

Kriminologie jakožto nauka o stavu, struktuře a dynamice zločinnosti, o jejich příčinách, prostředcích boje proti ní a o metodách zkoumání kriminality, nepoužívá pojmu „poškozený“, ale termín „oběť“ a to v širším a užším slova smyslu. V širším slova smyslu se obětí rozumí každý, kdo utrpěl škodlivý následek v důsledku vnější či vnitřní události, ať již války, živelní pohromy či nemoci. Naproti tomu oběť v užším slova smyslu se rozumí fyzická nebo právnická osoba, která byla poškozena na těle, majetku, cti nebo jiných právech v důsledku spáchání trestného činu. Někdy se toto užší pojetí omezuje pouze na člověka, jemuž byla způsobena trestným činem újma na životě, zdraví, majetku, cti a jiných právech.¹

Kriminalistika jako věda interdisciplinárního charakteru zabývající se zákonitostmi vzniku, shromažďování a využívání různých stop a vypracovávající metody a jim odpovídající postupy, prostředky a operace v zájmu úspěšného odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti, operuje obdobně jako kriminologie s pojmem „oběti trestného činu“, kterou vymezuje jako subjekt podílející se významným způsobem na vzniku trestného činu, neboť oběť trestného činu má velký vliv na tvorbu stop a na proces vyšetřování.²

Další definici poškozeného jako oběti trestného činu můžeme nalézt v Deklaraci základních principů spravedlnosti pro oběti trestných

---

¹ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Základy kriminologie, Karolinum, Praha 1993, s. 51

² Musil, J. a kol.: Kriminalistika, Naše Vojsko 1990, s. 40 a násl.

činů a zneužití moci, která byla přijata na VII. Kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s provinilci v roce 1985. Podle čl.I Deklarace se oběťmi rozumí „...osoby, kterým byla způsobena individuálně nebo kolektivně škoda, včetně fyzické nebo psychické škody, citového (emocionálního) strádání, majetkové škody nebo značného poškození jejich základních práv konáním nebo opomenutím, které je v rozporu s národními trestními zákony, včetně zákonů zakazujících zneužití moci.“³

Shora uvedená vymezení poškozeného jako oběti trestného činu zohledňují fakt, že poškozený je subjektem, jehož se trestná činnost bezprostředně dotýká, avšak pro účely trestního řízení je nutno definovat osobu poškozeného více jednoznačně, aby nebylo pochyb o tom, zda ta která osoba má v rámci procesu postavení osoby poškozené. Z toho důvodu je obvyklé, že jednotlivé procesní trestněprávní předpisy přímo vymezují „poškozeného“. Podle čl.49 § 1 polského zákona č. 89 pol. 555/1997 Sb., zákoníku trestního řízení, je poškozeným fyzická nebo právnická osoba, jejíž zájmy byly přímo porušeny nebo ohroženy trestným činem. Je důležité zdůraznit, že polský zákon předjímá účast poškozeného v trestním řízení nejen o trestných činech, jimiž došlo k poruše, tj. v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním pachatele vznikla škoda, ale rovněž v řízeních o trestných činech spočívajících v ohrožení společenských zájmů. Tato skutečnost vyplývá z procesního postupu rozhodování o uplatněných adhezních nárocích.⁴ Naproti tomu rakouský trestní procesní řád (zákon č. 631/1975 BGBl) dělí poškozené jakožto subjekt trestního procesu na tzv. soukromé žalobce, kterými jsou osoby oprávněné k podání soukromé žaloby (§ 46), dále pak na tzv. soukromé účastníky, jimiž jsou všichni, kdo byli poškozeni trestným činem nebo přečinem, stíhaným z moci úřední, na svých právech.⁵ Na rozdíl od české úpravy, jak uvedu dále, není procesní účast osoby poškozené vázána na typ újmy, která jí trestným činem vznikla. Ve

³ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (AREA 40/34), United Nations, Report of the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (Milano 1985), A/CONF 121/2 Doporučení RE č. R)87) týkající se zjednodušení trestního řízení, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1993

⁴ Zákoník trestního řízení Polska, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1999, s. 12 a násl.

⁵ Trestní procesní řád Rakouské republiky, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1991, s. 29 a násl.

Švédském království je poškozeným osoba, proti níž byl delikt spáchán, nebo ten, kdo byl deliktem uražen či poškozen.⁶

Jestliže trestně procesní předpisy v jednotlivých zemích vymezují pojem „poškozeného“, tak nejinak je tomu v České republice, a to i z hlediska historického. Zákon č. 119/1873 ř.z. trestní řád znal tzv. soukromého účastníka, jímž byla osoba, které bylo trestným činem ublíženo, tento typ trestního deliktu byl stíhán z úřední povinnosti, a tato osoba se za účelem svého soukromoprávního nároku připojila k trestnímu řízení (§ 47 odst.1, § 49 tr. řádu).⁷ Obdobně byl poškozený chápán zákonem č. 131/1912 ř.z., o vojenském trestním řádu. Podle § 104 odst.1 byl poškozeným ten, jehož právo bylo přímo poškozeno nebo ohroženo trestným činem jiné osoby. V pozdějších zákonných úpravách upustil zákonodárce od podrobnějšího zákonného vymezení osoby poškozené. Podle § 48 odst.1 zákona č. 87/1950 Sb., trestního řádu, se poškozeným rozuměla osoba, která byla poškozena trestným činem; této osobě musela být poskytnuta možnost uplatnit v rámci trestního řízení nároky vzniklé jí z trestného činu.⁸ K větší změně nedošlo ani zákonem č. 64/1956 Sb., trestním řádem soudním. V § 41 odst.1 bylo stanoveno, že poškozený má právo žádat, aby v trestním řízení bylo rozhodnuto o jeho nároku na náhradu škody způsobené trestným činem, a činit návrhy. Uvedené právo nepříslušelo poškozenému v řízení o trestných činech náležejících do věcné příslušnosti krajských soudů (§ 13 odst.1).

Pojem poškozený je vymezen pro účely trestního procesu v § 43 zákona č. 141/1961 Sb., trestním řádu, (dále též „tr.ř.“, „trestní řád“). Podle § 43 odst.1 tr. řádu je poškozeným ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Zároveň z § 43 odst.2 tr. řádu vyplývá, že za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem. Definici

⁶ Zákon o soudním řízení Švédského království, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1990, čl.8, s. 86

⁷ Storch, F.: Řízení trestní rakouské, díl I, Praha, 1887, str. 281 – 294, Solnař, V.: Učebnice trestního řízení platného v zemi české a moravskoslezské, Melantrich, Praha 1946, s. 68 - 69

⁸ Trestní zákon a trestní řád, Orbis, Praha 1951, s. 329

poškozeného v § 43 odst.1 tr. řádu lze chápat jako pozitivní vymezení subjektu trestního procesu, naproti tomu ust. § 43 odst.2 tr.řádu můžeme považovat za negativní vymezení. Důvodem, proč zákon na jednu stranu pozitivně vymezuje osobu poškozeného a na straně druhé odlišuje osobu poškozeného od osob, které se považují za poškozené trestným činem, je skutečnost, že dosavadní zákonné vymezení osoby poškozeného se v některých případech projevilo jako velmi široké, a to zvláště v situaci, kdy byl trestný čin spáchán ve vztahu k blíže neurčenému počtu osob nebo ke škodě státu. Smyslem negativního vymezení je tak nesubsumovat pod zákonný pojem „poškozený“ subjekty, které jsou protiprávním jednáním postiženy až zprostředkovaně, nebo se za „poškozené“ jen označují.⁹ Domnívám se, že negativní vymezení poškozeného není zcela šťastně v zákoně uvedeno, neboť samo v sobě jakoby předjímalo výsledky trestního řízení. Zjištění, zda ze strany poškozeného byla splněna podmínka účasti v trestním řízení z pohledu § 43 odst.2 tr. řádu, je možné s plnou odpovědností učinit a posoudit až v okamžiku vydání meritorního rozhodnutí, zvláště pak rozsudku soudu. Skutečnost, že orgán činný v trestním řízení, aniž by se blíže zabýval úkonem subjektu tvrdícího o sobě, že je poškozený, jej nepřipustí do trestního řízení, může mít za následek porušení článku 36 odst.1 Listiny základních práv a svobod, podle něhož „má každý občan právo na spravedlivý proces“, ať se jedná o účastníka adhezního řízení či poškozeného neuplatňujícího nárok na náhradu škody (poškozený v širším slova smyslu). Proto je nutné požadovat na orgánech činných v trestním řízení, aby v jednotlivých stádiích trestního řízení kvalifikovaně posuzovali otázku, zda subjekt, lhostejno zda fyzická či právnická osoba, který uplatňuje svoji procesní účast, lze považovat za poškozeného, a je-li poškozeným, je povinen zajistit mu plné uplatnění procesních práv.

V souvislosti se zákonným vymezením osoby „poškozené“ je nutné upozornit na § 44 odst.1 tr. řádu, podle něhož nemůže vykonávat práva poškozeného ten, kdo je v téže věci stíhán jako spoluobviněný, byť z hlediska hmotně právního poškozeným skutečně může být. Účelem této pozitivní právní úpravy je snaha zabránit vzniku situace,

---

⁹ Jelínek, J.: Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 2001, Kriminálnístika č. 1/2002, Praha 2002, s. 29

v níž by spoluobviněný byl jednak osobou trestně stíhanou na základě usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst.1 tr.ř. řádu a náleželo by mu vykonávat všechna procesní práva obviněného, dále pak by byl poškozeným, což by mu umožňovalo výkon práv poškozeného a to i v rámci adhezního řízení. Uvedené splynutí různých procesních postavení v jedné osobě je nepřipustné, neboť poškozený a obviněný jsou v rámci trestního řízení stranami s protichůdnými zájmy. Zatímco obviněný je osobou, proti níž se vede trestní řízení, poškozeného lze chápat jako stranu odporující obviněnému, což se projevuje tím, že výkon práv poškozeného prakticky spočívá v jejich užití v neprospěch obviněného. Uvedený princip však trvá jen po dobu trvání společného řízení vedeného proti dvěma a více spoluobviněným. Bylo-li však trestní řízení proti spoluobviněnému vyloučeno podle § 23 odst.1 ze společného řízení, anebo vedlo-li se hned od počátku proti každému obviněnému zvláště, může i obviněný vystupovat v druhém trestním řízení jako poškozený se všemi právy poškozeného.¹⁰

Přes existenci limitů definice „poškozeného“ je jeho zákonné vymezení docela široké. Podle J. Jelínka má stávající právní úprava své výhody i nevýhody. Výhodou spatřuje v tom, že platná právní úprava umožňuje širokému okruhu osob uplatnit značná procesní práva, přičemž poškozeným je nejen osoba, která má v trestním řízení v souladu s § 43 odst.3 tr. řádu nárok na náhradu škody způsobené trestným činem, ale rovněž ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena morální nebo jiná škoda. Naproti tomu je ovšem nevýhodou nutnost vymezení počtu subjektů vystupujících jako poškození v trestním řízení, obsahu a rozsahu pojmů majetkové, morální či jiné škody.¹¹

Jak vidno, je institut „poškozeného“ z hlediska své definice vázán na škodu vzniklou spácháním trestného činu. Z hlediska postavení

¹⁰ srov. Látal, J.: Poškozený v československém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČSR, Ministerstvo spravedlnosti ČSR, SEVT, Praha 1984, s. 15, Látal, J.: Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Praha 1994, s.16, Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl, 4. vydání, Praha, C.H. Beck 2002, s. 250

¹¹ Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení, Karolinum, Praha 1998, s.

poškozeného v konkrétním trestním řízení je nezbytné vycházet rovněž z § 12 odst.6 tr. řádu, podle něhož je poškozený vedle obviněného, zúčastněné osoby a v řízení před soudem též státního zástupce „stranou“. S ohledem na rozsah procesních práv náležejících poškozenému lze hovořit o dvou kategoriích poškozeného, a to poškozeném v „širším slova smyslu“, tak jak je vymezen v § 43 odst.1 a poškozeném v „užším slova smyslu“, který je účasten tzv. adhezního řízení, tedy majícím podle § 43 odst.3 věty první tr. řádu právo proti obviněnému na náhradu škody a tomu korespondující právo domáhat se zákonně aprobovaným postupem před orgány činnými v trestním řízení vydání rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody způsobené trestným činem. Z hlediska právní praxe je však nutné konstatovat, že se často stává, že v jejím chápání je osoba poškozeného často omezována na toho, komu vznikla trestným činem majetková škoda či újma na zdraví, a tato osoba se zúčastní adhezního řízení, a nezohledňuje se existence poškozených v širším slova smyslu. Pro představu uvádím výčet J. Láta, který ve svém článku „K postavení poškozeného v trestním řízení a k rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení“, uvedl příklad poškozených, kteří se z podstaty věci nemohli podílet na adhezním řízení, avšak jako poškození mají právo účasti v trestním řízení. Jsou to např.:

- a) fyzické nebo právnické osoby, jestliže jim pachatel škodu způsobenou trestným činem celou nahradil ještě před zahájením trestního řízení, nebo v jeho průběhu,
- b) poškozený, bylo-li již o jeho nároku na náhradu škody rozhodnuto, třeba nepravomocně v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení,
- c) poškozený, jehož nárok na náhradu škody byl uplatněn až po uplynutí promlčecí doby a soud nerozhodne v rozsudku o tomto nároku v důsledku uplatnění námítky promlčení obviněným.¹²

Vymezila-li jsem výše pojem „poškozeného“ z hlediska širšího a užšího chápání, a jsou-li s účastí poškozeného v širším slova smyslu

---

¹² Láta, J.: K postavení poškozeného v trestním řízení a k rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Socialistická zákonnost č. 2/1982, Praha 1982, s. 67 a násl., srov. obdobně Císařová, D.: Poškozený jako strana v trestním řízení a jako subjekt adhezního řízení, In AUC IURIDICA č. 6/1989, s.5

v trestním řízení spojeny problémy spočívající v přístupu orgánů činných v trestním řízení, které s poškozeným jako stranou trestního procesu jednají pouze v případě jeho účasti v adhezním řízení, tak pro případ, že práva poškozeného přejdou na základě relevantní právní skutečnosti na jiný subjekt, platí, že účastnit se může pouze právní nástupce poškozeného „v užším slova smyslu“, tj. právní nástupce poškozeného, který se v rámci trestního řízení domáhal uspokojení nároku na náhradu škody způsobené v důsledku trestného činu. Vyplývá to jednoznačně z § 45 odst.3 tr. řádu, podle kterého „jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody (§ 43 odst.3), přecházejí práva, která tento zákon přiznává poškozenému, i na jeho právního nástupce.“ Právní nástupce poškozeného v širším slova smyslu tak není oprávněn tato práva v rámci trestního řízení vykonávat. Komentář k trestnímu řádu zcela jednoznačně hovoří o dědicích zemřelého poškozeného.¹³ Z citovaného zákonného ustanovení § 45 odst.3 tr. řádu však nevyplývá, že v rámci adhezního řízení může vykonávat práva poškozeného a domáhat se vydání rozhodnutí, jímž by byla obviněnému uložena povinnost k náhradě škody, právní nástupce poškozeného, na něhož došlo z hlediska hmotného práva k převodu nároku na náhradu škody, např. postoupením pohledávky podle § 524 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku. Lze zcela jednoznačně usuzovat, že záměrem zákonodárce bylo v rámci trestního řízení zajištění ochrany práv subjektů, jimž přímo vznikla škoda, nebo subjektů, které na základě univerzální sukcese vstoupili do práv a povinností přímo poškozeného subjektu. V případě, že bychom pro aplikaci § 45 odst.3 tr. řádu využili extenzivní výklad, tedy že uvedené zákonné ustanovení se vztahuje nejen na případy „přechodu práva“, ale i na „převody práva“, dostali bychom se v rámci trestního řízení do konfliktu se zásadou presumpce nevinny a to při rozhodování o náhradě škody. Při převodu práva, v daném případě pohledávky z titulu náhrady škody, je známa totožnost dlužníka, tj. osoby, která škodu svým protiprávním jednáním v příčinné souvislosti způsobila. Jestliže v rámci civilního řízení, tj. řízení vedeného podle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, soud před tím, než rozhodne o povinnosti k náhradě škody, která je předmětem řízení, prejudiciálně posuzuje pasivní věcnou legitimaci a naplnění podmínek

¹³ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl, 4. vydání, Praha, C.H. Beck 2002, s. 254

vzniku odpovědnosti za škodu, tak v rámci trestního řízení je hlavním předmětem zkoumání, zda byl spáchán skutek, pro nějž je řízení vedeno, zda tento skutek vykazuje znaky trestného činu (formální a materiální), zda trestný čin spáchal obviněný a zda tento je za své jednání plně odpovědný, zatímco otázka náhrady škody je sekundárním předmětem trestního řízení. To znamená, že chtěl-li by převést poškozený pohledávku z titulu nároku na náhradu škody na třetí osobu s tím, že postupník bude plně užívat práv poškozeného přiznaných mu trestním řádem, musel by předem znát osobu odpovědnou za vznik škody. Tím by ovšem vznikla kolize s již uváděnou zásadou presumpce nevinu, když podle § 2 odst.2 tr. řádu dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen, která by mohla mít za následek neplatnost právního úkonu, jímž došlo k převodu práva z poškozeného jako postupitele na třetí osobu jako postupníka, neboť v případě trestního řízení není v jeho počátečních fázích (§ 158 a násl. tr. řádu) osoba, která se dopustila protiprávního jednání, známa. Naproti tomu by ze strany orgánů činných v trestním řízení připuštěním postupníka jako poškozené osoby do trestního řízení a v jeho rámci do adhezního mohlo dojít k předjímání viny, které by spočívalo v přesvědčení, že osoba, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání je pachatelem a tedy osobou povinnou plnit z odpovědnosti za škodu.

Od 1.1.2004 je účinný zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). V tomto zákoně není obsažena samostatná definice poškozeného, podle § 45 odst.1 „orgány činné podle tohoto zákona jsou povinny přihlížet k oprávněným zájmům poškozeného, poučit ho o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění; státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu posoudí vhodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení vedoucích mimo jiné k náhradě škody nebo jinému odčinění škodlivých následků činu.“ Podle § 45 odst.2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže „poškozený, jehož adresa pobytu, sídla nebo místa podnikání je známa, musí být příslušným orgánem činným podle tohoto zákona vyrozuměn, jestliže mladistvý prohlásí, že je připraven škodu vzniklou činem nahradit, jinak odčinit nebo přispět

k narovnání škodlivých následků činu. Totéž platí v případě, že mladistvý na sebe vezme povinnost, která se bezprostředně dotýká zájmů poškozeného." Z uvedených zákonných ustanovení vyplývá, že pro účely řízení ve věcech mladistvých je poškozený chápán v „užším slova smyslu“, tj. jako ten, jemuž v důsledku trestného činu vznikla majetková škoda.

Závěrem této části chci uvést, že „poškozený“ je chápán jednotlivými vědními disciplínami jako subjekt, jehož se bezprostředně dotýká trestný čin, avšak jednotlivé nauky jej definují a zkoumají z hlediska svého předmětu zájmu. Pro účely teorie procesního práva trestního je podstatné vymezení „poškozeného“ v zákoně č. 141/1961 Sb., trestním řádu, a zákoně č. 218/1003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, a zejména jeho práva a povinnosti v těchto zákonech vymezené. Pro úplnost zbývá snad jen dodat, že v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích, je „poškozený“ zcela jednoznačně chápán jako ten, komu byla přestupkem způsobena majetková škoda. Proto z hlediska přestupkového řízení nelze rozlišovat poškozené v „širším“ a „užším“ slova smyslu.

II.kapitola: Problematika procesní subjektivity poškozeného

Definují-li zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, a zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, poškozeného jakožto právní pojem pro účely procesní, tak jako procesní právní předpisy se nezabývají právním statutem poškozeného, tj. neřeší problematiku jeho právní subjektivity. Tato problematika spadá do práva hmotného, a proto si dovoluji drobnou odbočku od vlastního tématu, totiž od právního postavení – procesních práv a povinností poškozeného vyplývajících z trestněprávních procesních předpisů.

Právní subjektivitou rozumíme způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, tj. být subjektem či účastníkem právních vztahů.¹⁴ Teorie českého trestního procesu hovoří o subjektech řízení jako o činitelích, kteří mají i vykonávají vlastní vliv na průběh řízení a kterým zákon dává k uskutečnění tohoto vlivu určitá procesní práva nebo ukládá určité povinnosti.¹⁵ Ty jsou demonstrativně uvedeny v § 12 odst.6 tr. řádu. Mimo zde uvedených subjektů jsou subjekty trestního řízení také orgány sociálně právní ochrany dítěte, v omezeném rozsahu i svědek při uplatňování nároku na svědečné, znalec atd. Subjektivitu vymezuje ve svém článku D. Císařová, která uvádí: „Subjekty právního vztahu jsou nositeli práva a povinností v právním vztahu. Právní vztah je tedy základnou, kde mají subjekty své právní povinnosti a oprávnění. Z tohoto hlediska je zřejmě nejvhodnější terminologie trestního řádu, která rozeznává pojem subjektů trestního řízení a pojem stran v trestním procesu, neboť tato terminologie souvisí s postavením těchto osob ve struktuře trestního řízení a se vznikem trestně procesních vztahů.“¹⁶ Je zřejmé, že otázka právní subjektivity, mající význam nejen z hmotně právních hledisek, ale i z hledisek procesních, má pro účely nejen trestního, ale i jakéhokoli řízení, zcela zásadní význam. Musím ovšem konstatovat, že otázka právní subjektivity je více rozpracována v teorii

¹⁴ Jehlička, O., – Švestka, J., Škárková, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s.67-71

¹⁵ Růžek, A.: Československé trestní řízení, Panorama, Praha 1982, s. 65 a násl.

¹⁶ Císařová, D.: K právnímu postavení subjektů v trestním řízení, Socialistická zákonost č. 8/1983, Praha 1983, s. 485

soukromého práva hmotného. Je to dáno tím, že trestní právo hmotné i procesní jsou svojí povahou odvětvími práva majícími charakter sankční, tj. upravují situace, kdy ze strany subjektů práva dojde k neplnění dispozic jednotlivých právních norem. V otázce právní subjektivity jde „o určitý projev vztahu mezi společností, státem a osobností, který je vybudován na ústavních základech.“¹⁷ Z toho vyplývá, že teorie zabývající se právní subjektivitou vychází jednoznačně z ústavně právních principů, které samy o sobě zakládají z hlediska platného práva právní subjektivitu. Základ způsobilosti k právní subjektivitě je obsažen v čl.5 Listiny základních práv a svobod, podle kterého „každý je způsobilý mít práva.“ Způsobilost být nositelem práv a povinností dále vyplývá z čl.2 odst.2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky (dále též jen „Ústava České republiky“) „každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“, a obdobně z čl.5 Listiny základních práv a svobod, podle něhož „každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Z citovaných ústavních článků tak vyplývá právo subjektu (použijeme-li dikce čl.5 Listiny základních práv a svobod „každého“) být účastníkem práv a povinností. Protože však práva a povinnosti vycházejí z právních norem, které utváří zákonodárny sbor jakožto jeden ze tří typů státní moci delegované lidem jako jediným zdrojem veškeré státní moci podle čl.2 odst.1 Ústavy České republiky na stát – Českou republiku, je právní subjektivita, resp. její vznik, zánik, rozsah, dotvářena projevem státní moci v ústavním rámci, což vyplývá z čl.2 odst.3 Ústavy České republiky, který stanoví: „Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon,“ a z čl.2 odst.2 Listiny základních práv a svobod, podle kterého „státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.“ Ústavní principy tak komplexně zakládají právní subjektivitu a určují vztah občana a státu, v jehož rámci je stát povinen respektovat občanství existenci a jeho práva, naproti tomu je občan povinen dbát povinností mu v rámci ústavního rámce státní mocí uložených. V minulosti se objevovaly úvahy na téma, zda právní subjektivita je jednotná pro všechna právní odvětví, či zda ji lze pro jednotlivé oblasti

¹⁷ Císařová, D.: Subjekty trestního řízení (podněty pro rekodifikaci trestního řádu), Trestní právo č. 9/1998, Praha 1998, s. 3

práva chápat odlišně. Podle M. Knappové „otázka, zda rozlišování způsobilosti k právům a povinnostem a způsobilost k úkonům je obecná, či zda je specifická pro občanské právo, souvisí s otázkou, zda vůbec pojmy způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k úkonům jsou obecné, či zda jsou specifické pro občanské právo či pro jednotlivá odvětví.“¹⁸

Domnívám se, že je-li právní subjektivita – způsobilost k právům a povinnostem založena ústavně právními normami, je nutno ji chápat jako jeden celek společný pro všechna právní odvětví, i když se v jejich rámci projevuje odlišným způsobem. Není proto možné rozlišovat mezi právní subjektivitou v trestním právu hmotném a procesním, občanském právu hmotném a procesním, obchodním právu, správním právu atd. Jednotlivá právní odvětví jsou z hlediska existence svého účelu samostatná, avšak nikoli oddělená od ostatních odvětví práva, neboť ve svém souhrnu naplňují ústavně právní zásady realizace státní moci v právně regulovaných společenských vztazích. S ohledem na nedostatek podrobnější úpravy právní subjektivity v trestně právních předpisech a tomu odpovídající trestně právní teorii je nutné vždy vycházet z teorie soukromého práva, zejména pak práva občanského.

Vycházíme-li z ústavně právního základu institutu právní subjektivity, tak nelze přehlédnout, že čl.3 odst.4 Ústavy České republiky hovoří o právech občana. Naproti tomu čl.2 odst.3 Listiny základních práv a svobod pamatuje na práva „každého.“ Přestože na první pohled je mezi přesným zněním uvedených ústavních článků rozdíl v označení subjektu, jenž je oprávněn činit vše, co není zákonem zakázáno, a nesmí být nucen činit, co zákon neukládá, tak i s ohledem na historický vývoj práva jakožto souhrnu vynutitelných společenských norem lze konstatovat, že právní subjektivita jakož i způsobilost k právnímu jednání (viz dále) se netýká jen občana jako fyzické osoby. Obecně můžeme konstatovat, že právní subjektivita svědčí osobám v právním smyslu (tzv. právní osoby). Ty rozlišujeme na

- a) fyzické osoby,
- b) právnické osoby.

---

¹⁸ Knappová, M.: Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu, Rozpravy ČSAV, Praha 1961, s. 3

Fyzickou osobou rozumíme osobu přirozenou, reálně existující, tj. člověka, bez ohledu na to, zda má české státní občanství či nikoli. Způsobilosti k právům a povinnostem, tj. právní subjektivitě, nabývá v souladu s § 7 odst.1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, okamžikem narození s tím, že tuto způsobilost má i již počaté dítě (nasciturus) za podmínky, že se narodí živé. Od tohoto okamžiku bez ohledu na způsobilost vlastním jednáním nabývat práv a povinností (způsobilost k právním úkonům) se stává účastníkem právních vztahů, z pohledu této práce tzv. deliktních, když má nepochybně právo na náhradu škody, účastní-li se adhezního řízení za podmínek stanovených zákonem, či jen na prosté využití procesních práv přiznaných trestním řádem. Tato skutečnost vyplývá z již citovaného čl.5 Listiny základních práv a svobod. Právní subjektivita fyzické osoby trvá po celý její život bez ohledu na její tělesný a duševní stav a to až do okamžiku jejího faktického fyzického zániku (smrti), nebo v případě její neznámosti do okamžiku, kdy nabude právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení fyzické osoby za mrtvou podle § 7 odst.2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku. V případě fyzické osoby jde při posuzování její právní subjektivity pouze o zjištění, zda je způsobilá být vůbec účastníkem trestního řízení. Vlastní otázka účasti a využívání procesních práv a plnění procesních povinností spadá do kategorie tzv. procesní způsobilosti.

Právní subjektivitou jsou rovněž nadány tzv. právnické osoby, kterými rozumíme umělé reálně neexistující útvary vzniklé na základě splnění podmínek požadovaných zákonem jsoucí samostatnými nositeli práv a povinností.¹⁹ Teorie soukromého práva při definování právnické osoby vychází povětšinou z fikčních teorií, když samy zákonné normy upravující statut právnických osob a vlastní podstatě právnické osoby nevěnují pozornost.²⁰ Historickým důvodem vzniku právnických osob byl společenský život, který si vynutil vznik a následnou existenci útvarů vyhovujících společensko hospodářským účelům a přesahujících svojí existencí lidský život. Pro společensko ekonomický význam právnických osob nelze nepřipustit jejich účast v rámci trestního řízení jako

¹⁹ Jehlička, O.,– Švestka, J., Škárková, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s.141-151

²⁰ srov. Knapp, V. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek I., CODEX, Praha 1995, s. 132 a násl.

poškozeného subjektu, i když např. bývalá sovětská trestně právní nauka i praxe připouštěly v trestním procesu jako poškozený subjekt pouze fyzickou osobu.²¹

Právnícké osoby můžeme rozlišit v souladu s právní teorií na sdružení fyzických nebo právníckých osob (tzv. korporace) a účelová sdružení majetku (tzv. nadace a nadační jednotky). Ustanovení § 18 odst.2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, mezi první dva uvedené typy právníckých osob přiřazuje ještě jednotky územní samosprávy a dále subjekty, o nichž tak stanoví zákon. Jednotlivé typy právníckých osob jsou upraveny z hlediska pozitivního práva v jednotlivých zákonných normách a to z hlediska jejich statutu, způsobu založení a vzniku, vnitřní struktury, jakož i zrušení a zániku. Typickou korporací je sdružení založené podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, zájmové sdružení právníckých osob podle § 20f a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku. Další právnícké osoby jsou upraveny např. zákonem č. 513/1991 Sb., obchodním zákoníkem, (obchodní společnosti a družstva), zákonem o státním podniku č. 77/1997 Sb., nadace a nadační fondy zákonem č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, zákonem č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, a řadou dalších zákonů. Právnícké osoby tohoto typu vznikají, tj. nabývají právní subjektivity, okamžikem zápisu do obchodního či jiného rejstříku, nestanoví-li zákon jinak, přičemž před jejich vznikem je obvyklé, že záležitosti jich se týkající a směřující k jejich vzniku vyřizují zakladatelé s tím, že účinky právních úkonů vznikají pro tu kterou právníckou osobu ke dni jejího vzniku. Zrušují se a zanikají, tj. pozbývají právní subjektivity, rovněž zákonem aprobovaným způsobem.

Zvláštní kategorií právníckých osob jsou územní samosprávné celky, podle našeho právního řádu obce a kraje, které jsou zřízeny v souladu s čl.99 Ústavy České republiky. Svojí povahou jsou veřejnoprávními korporacemi se samostatným právem hospodaření se svým majetkem (čl.101 odst.3 Ústavy České republiky). Rovněž v tomto případě právní

---

²¹ Císařová, D.: Poškozený jako strana v trestním řízení a jako subjekt adhezního řízení, In AUC IURIDICA č. 6/1989, s. 8

řád upravuje způsob jejich vzniku, vnitřní organizace jakož i zrušení a zániku.

Z hlediska teorie práva se v některých případech za běžnou právnickou osobu považuje rovněž stát – v našem případě Česká republika. Obecně státem rozumíme ústavněprávní formu organizace společnosti, instituci veřejného zájmu, jejíž neodlučitelnou vlastností je mocenská autorita. Stát sám o sobě nevzniká na základě zákonného předpokladu, ale je produktem lidské interakce a vzniká, mění se a zaniká jako výsledek lidské činnosti.²² Lze tedy dovozovat, že stát je výsledkem činnosti – konsensu určitého lidského společenství a právní subjektivity jak z hlediska mezinárodního práva, tak z hlediska společnosti, jejímž je produktem. Právní subjektivity nabývá okamžikem, kdy vykazuje všechny znaky státu. Stát se považuje za „běžnou“ právnickou osobu v právních vztazích soukromoprávních, neboť zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, jako základní právní předpis soukromého práva hmotného zahrnujícího mimo občanského práva hmotného také obchodní právo, autorské právo, soukromé části pracovního práva (bez ohledu na některé teorie vytvořené účelově v rámci tohoto právního odvětví) atd., stanoví v § 21, že stát se považuje za právnickou osobu, je-li účastníkem občanskoprávních vztahů. Ve vztahu k trestnímu řízení nás zcela nutně musí zaujmout, že stát se může v tom kterém konkrétním řízení nacházet současně ve dvojnásobném postavení, a to v postavení státní moci (veřejnou žalobu zastupuje státní zástupce jakožto státní orgán, ve věci rozhoduje soud, resp. soudce jako nositel jedné z forem státní moci) a dále v postavení poškozeného, splňuje-li v daném případě předpoklady stanovené § 43 odst.1, resp. § 43 odst.3 tr. řádu. Z již uvedeného vyplývá, že stát jako právnická osoba je rovněž vnitřně strukturován s tím, že jeho právní subjektivita se projevuje jednak uplatňováním státní moci nemajícím charakter právních úkonů (rozhodování v trestním řízení), jednak v rámci způsobilosti k právním úkonům, tedy v tomto směru není stát příliš odlišným od ostatních právnických osob a je právnickou osobou jako

---

²² srov. Klíma, K.: Ústavní právo, 1. vydání, VICTORIA PUBLISHING, a.s., Praha 1995, s. 24 a násl.

každá jiná nepřirozená osoba v právním smyslu.²³ Právní subjektivitu stát ztrácí v okamžiku, kdy pozbývá atributy státnosti.

---

²³ srov. Jehlička, O.,– Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s.182-184

III.kapitola: K problematice procesní způsobilosti poškozeného

Uvedla-li jsem v předchozí kapitole, že právní subjektivita znamená způsobilost k právům a povinnostem, tak podle teorie práva je způsobilostí k právním úkonům schopnost subjektu práva vlastními právními úkony jakožto právně relevantními projevy vůle práv nabývat a brát na sebe tyto povinnosti. Fyzické osoby nabývají způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu okamžikem nabytí zletilosti (dovršením věku 18 let nebo před dosažením tohoto věku uzavřením manželství osobou starší 16 let na základě pravomocného rozhodnutí soudu o povolení uzavřít manželství, srov. § 8 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, § 13 odst.1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině). Právní osoby nabývají této způsobilosti okamžikem svého vzniku.

Procesní způsobilostí pak rozumíme způsobilost vykonávat v řízení práva a plnit povinnosti osobně nebo prostřednictvím zástupce. Procesní způsobilost je tak jakousi „podmnožinou“ způsobilosti k právním úkonům. Přestože trestní řád váže procesní způsobilost poškozeného na dosažení zletilosti (jako u obviněného), přímo ji nedefinuje. Vymezení procesní způsobilosti se tak váže na obecné vymezení způsobilosti k právním úkonům. Jak jsem již uvedla v předchozím odstavci, způsob nabytí této formy způsobilosti a její realizace v plném rozsahu závisí na typu právní osoby. Ve vztahu k poškozenému má posouzení otázky procesní způsobilosti význam jen pro objasnění otázky, zda v trestním řízení bude vystupovat poškozená fyzická osoba samostatně, nebo bude-li jejím jménem jednat zákonný zástupce, přičemž trestní řízení samo o sobě bude probíhat a v jeho rámci se bude objasňovat otázka viny a trestu. V tom spatřuji zásadní rozdíl procesní způsobilosti poškozeného oproti procesní způsobilosti obviněného, resp. osoby, která se dopustila jednání vykazujícího znaky trestného činu, neboť v současné době je podle § 11 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, trestně odpovědná osoba, která dovršila 15 rok svého věku. Tzn. že pouze taková osoba je procesně způsobilá, neboť proti osobě mladší 15 let nemůže být zahájeno podle § 11 odst.1 písm.d) tr. řádu trestní stíhání s tím, že dopustilo-li se dítě mladší tohoto věku

činu jinak trestného, učiní soud pouze opatření potřebná k jeho nápravě podle § 89 a násl. zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v § 9 přiznává nezletilým fyzickým osobám určitou míru způsobilosti k právním úkonům, avšak jen v míře přiměřeně odpovídající jejich rozumové a volní vyspělosti ve vztahu k věku. Toto zákonné kritérium je ovšem nutno chápat zcela objektivně, tj. „každý případ musí být posuzován nikoli podle individuální psychické, tj. rozumové a volní vyspělosti určitého konkrétního nezletilce, nýbrž podle rozumové a volní vyspělosti předpokládané u nezletilce určitého věku (v tomto směru je třeba přihlížet k povaze právního úkonu, druhu nabyté věci, její hodnotě atd.). Pouze při tomto přístupu je brán vyvážený zřetel jak k ochraně zájmů nezletilých, tak k ochraně třetích osob, které jednají s nezletilým v dobré víře.“²⁴ Např. pro účely občanského soudního řízení praxe i teorie zastávají shodný názor, že nezletilí mají procesní způsobilost v takovém rozsahu, v jakém mají způsobilost k právním úkonům podle § 9 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku.²⁵ Účelem trestního řízení je v souladu s § 1 odst.1 tr. řádu primárně náležitě zjištění trestné činnosti a spravedlivé potrestání jejich pachatelů, přičemž podle § 2 odst.4 tr. řádu trestní věci se musí projednávat co nejrychleji a s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána. Z tohoto důvodu nemohou orgány činné v trestním řízení jednotlivě přezkoumávat rozumovou a volní vyspělost poškozené fyzické osoby s ohledem na její nízký věk pro účely zjištění, zda je způsobilá samostatně v trestním řízení vystupovat a využívat plně všech svých procesních práva a plnit procesní povinnosti. Nelze tak než konstatovat, že je správné, že poškozená fyzická osoba má procesní způsobilost v trestním řízení od okamžiku nabytí zletilosti.

---

²⁴ Jehlička, O.,– Švestka, J., Škárková, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s.74-78

²⁵ srov. Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M. Občanský soudní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2001, s. 81

Stávající právní úprava nepamatuje výslovně na situaci, kdy poškozený má z pohledu zákona procesní způsobilost, tj. stal se zletilým, avšak poškozený, přestože nemá zrušenu nebo omezenou způsobilost k právním úkonům, není s ohledem na svůj rozumový a volní vývoj s ohledem na věk blízký věku mladistvého zcela odpovědně schopen využívat svých procesních práv, která mu trestní řád, event. zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, přiznává. Podle mého názoru by byla v tomto směru nadbytečná speciální úprava, neboť lze předpokládat, že je-li poškozený způsobilý právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti v rámci soukromoprávních vztahů, např. dispozice s majetkem, účast v obligačních vztazích, soukromoprávní odpovědnost za škodu, tak lze předpokládat, že po náležitém poučení o procesních právech zahrnujících v případě účasti v adhezním řízení poučení o právu zvolit si zmocněnce, může svá práva vykonávat a rovněž plnit povinnosti vyplývající pro něj z procesních předpisů nebo uložené orgány činnými v trestním řízení.

Zabývala-li jsem se dosud problematikou procesní způsobilosti poškozeného – fyzické osoby, tak právnické osoby na rozdíl od fyzických osob nabývají způsobilosti k právním úkonům a tedy i procesní způsobilosti okamžikem nabytí právní subjektivity. Protože právnické osoby jsou osobami fiktivními, tak prakticky její způsobilost k právním úkonům a procesní způsobilost realizují fyzické osoby, které samy musí mít za shora uvedených podmínek plnou způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Které to jsou osoby, stanoví jednak právní normy, dále pak vnitřní normy právnické osoby. Typicky jde o statutární orgány (jednatele, členy představenstva) či jiné osoby jednající na základě zákona jménem právnické osoby ve vztahu k třetím osobám (např. starosta, hejtman), vedoucí zaměstnance v rozsahu jejich oprávnění vyplývajících z vnitřních norem právnických osob, pověření zaměstnanci a rovněž fyzické osoby jednající na základě platné plné moci, kdy mezi zmocněncem a zmocnitelem byla platně uzavřena např. mandátní smlouva.

Nemůže-li se poškozený účastnit z jakéhokoli důvodu trestního řízení sám a zde využívat svých práv, umožňuje trestní řád, aby jeho jménem jednal zástupce. Právní teorie rozeznává zastoupení zákonné, tj. vzniklé přímo na základě zákona nebo rozhodnutí soudu či jiného orgánu, a zastoupení smluvní, tzv. zmocnění.²⁶ O tzv. smluvním zastoupení pojednám v další kapitole, v níž se zabývám některými procesními právy poškozeného. V další části této kapitoly se krátce zmíním o podmínkách zákonného zastoupení, neboť to přímo souvisí s otázkou plné procesní způsobilosti poškozeného.

Zákonný zástupce jedná jménem poškozeného, je-li ten zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena (§ 43 odst.1 tr. řádu) a výkladově též, nenabyl-li poškozený plné procesní způsobilosti ve smyslu dosažení zletilosti. Zákonným zástupcem takového poškozeného může být pouze fyzická osoba, a to po dobu, kdy trvá nedostatek procesní způsobilosti poškozeného (do doby dosažení zletilosti nebo navrácení plné způsobilosti k právním úkonům).

Jménem nezletilého poškozeného jednají typicky jeho rodiče, a to kterýkoli z nich, přičemž není nutná jejich součinnost ve smyslu § 34 odst.1 a § 36 zákona o rodině. V této souvislosti je vhodné odkázat na jednání zákonného zástupce nezletilého obviněného, který je oprávněn mladistvého obviněného zastupovat, činit za něj návrhy, podávat žádosti a v jeho prospěch opravné prostředky (§ 43 odst.1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže) a rovněž příbuzní v pokolení přímém jsou oprávněni podle § 72 odst.2 téhož zákona podat stížnost v jeho prospěch. Naproti tomu toto právo nenáleží osobám ve stejném vztahu k poškozenému. Tato skutečnost je dána tím, že v případě adhezního řízení (zde přicházejí do úvahy opravné prostředky poškozeného) jde mezi obviněným a poškozeným o závazkově deliktní vztah, který se musí nutně z hlediska procesu projevovat analogicky podle civilního práva. V případě poškozeného, který nemůže navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost

---

²⁶ srov. Jehlička, O., – Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s. 185., Knapp, V. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek I., CODEX, Praha 1995, s. 172,

k náhradě škody, jde ovšem o diskriminaci nemající opodstatnění. Dalšími zákonnými zástupci přicházejícími do úvahy mohou být osvojitelé poškozeného (§ 72 a násl. zákona o rodině), poručník (§ 78 zákona o rodině) a v případě kolize zájmů do úvahy přicházejícího zákonného zástupce se zájmy poškozeného také opatrovník ustanovený soudem podle § 37 zákona o rodině.

Fyzickou osobu – poškozeného, která byla rozhodnutím soudu zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jí byla tato způsobilost omezena, zastupuje soudem ustanovený tzv. hmotně právní opatrovník podle § 27 odst.2, 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, jehož nelze zaměňovat s procesním opatrovníkem, v případě trestního řízení opatrovníkem ustanoveným podle § 45 odst.2 tr. řádu.

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny v případě uplatňování práv poškozeného jeho zákonným zástupcem a obdobně i právním zástupcem náležitě prověřovat oprávnění těchto osob jednat jménem poškozeného, do trestního spisu uvést, jakým způsobem bylo jejich oprávnění prokázáno a pořídit opis či fotokopii příslušného dokladu.²⁷ Tato zjištění jsou nutná zejména v případech, je-li poškozený cizím státním příslušníkem, neboť v takovém případě se jeho způsobilost k právním úkonům a tím i procesní způsobilost posuzují v souladu s § 3 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, podle domovského práva.

Nemůže-li zákonný zástupce poškozeného vykonávat svá práva a je nebezpečí prodlení, je předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce podle § 45 odst.2 tr. řádu ustanovit usnesením poškozenému procesního opatrovníka k výkonu jeho práv. Zákon tak předpokládá ze strany orgánů činných v trestním řízení určitá zjištění, aby z úřední povinnosti ustanovily v těchto případech opatrovníka. Dospějí-li k pochybnostem o způsobilosti zákonného zástupce jednat jménem poškozeného z důvodu např. dlouhodobé hospitalizace ve zdravotnickém zařízení, nebo ve výkonu vazby či nepodmíněného trestu odnětí svobody, či kolize zájmů, jsou povinny opatřit si dostatek

²⁷ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha. C.H. Beck 2000, s. 53

podkladů pro ustanovení opatrovníka, které přicházejí do úvahy. Na kolizi zájmů zákonného zástupce a poškozeného výslovně pamatuje rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky R 19/97, podle kterého „jestliže jeden z rodičů spáchal trestný čin ke škodě vlastního nezletilého dítěte, nemůže práva poškozeného vykonávat druhý z rodičů (§ 45 odst.1 TrŘ) vzhledem k možnosti střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. V takovém případě je třeba ustanovit dítěti opatrovníka (§ 37 odst.3 ZOR), který by poškozené dítě v trestním řízení zastupoval.“²⁸ Dalším příkladem nutnosti ustanovení opatrovníka je vznik nebezpečí prodlení, v jehož důsledku by mohlo dojít k protiústavnímu odnětí možnosti poškozeného uplatnit své nároky v trestním řízení a realizovat odpovídající procesní práva. Opatrovníkem poškozeného může být obecně kdokoli, kdo má plnou způsobilost k právním úkonům. V případě nezletilých poškozených je nejvhodnějším osoba v příbuzenském poměru, není-li jí, tak nezbyvá, než ustanovit místně příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí a mládeže.

Orgány činné v trestním řízení (předseda senátu a státní zástupce v přípravném řízení trestním) při rozhodování o ustanovení opatrovníka se nacházejí v situaci, kdy jsou povinny zabezpečit poškozenému řádnou ochranu jeho práv, avšak s ohledem na nebezpečí prodlení a i s ohledem na zásadu rychlosti trestního řízení nemohou si předem vyžádat souhlas subjektu, který má být ustanoven opatrovníkem, k tomuto rozhodnutí. Na případ, kdy řádně ustanovený opatrovník se svojí procesní funkcí nesouhlasí, pamatuje § 141 odst.3 tr. řádu, podle něhož je opatrovník oprávněnou osobu k podání stížnosti proti takovému rozhodnutí. Je věcí nadřízeného orgánu činného v trestním řízení, aby věc v řízení o stížnosti posoudil z hlediska existence zákonných předpokladů pro ustanovení opatrovníka a rovněž důvodnost nesouhlasu s ustanovením do této funkce, a kvalifikovaně rozhodl.

Trestní řád v současné době naproti shora uvedené situaci nepamatuje na případy, kdy opatrovník není objektivně schopen svoji funkci vykonávat, např. pro vznik překážky řádného zastoupení

---

²⁸ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl, 4. vydání, Praha, C.H. Beck 2002, s. 255

poškozeného opatrovníkem z důvodu vzniku kolize zájmů, ztráty způsobilosti k právním úkonům či jejího omezení. Rovněž není zákonným způsobem upraven postup orgánů činných v trestním řízení v případě, kdy opatrovník požádá o zproštění své funkce, či o zproštění funkce opatrovníka požádá procesně nezpůsobilý poškozený. V těchto případech podle mne nezbyvá než postupovat per analogiam legis podle § 40a odst.1 tr. řádu (nevykonává-li řádně funkci, lhotejno zda z vlastní vůle, či na základě objektivních okolností), nebo podle § 40 tr. řádu (požádá-li o to opatrovník nebo poškozený). Problém nastává v situaci, kdy o zproštění povinností opatrovníka požádá, resp. navrhne, poškozený nemající procesní způsobilost. V těchto případech, kdy podle mého názoru nelze takovému návrhu či žádosti přikládat procesní účinky, by měl příslušný orgán činný v trestním řízení postupovat analogicky s ustanovením § 40 tr. řádu a to v zájmu ochrany práv poškozeného.

Poslední problém, který chci v souvislosti s opatrovníkem poškozeného zmínit, je situace, kdy poškozený uplatní bez dalšího svůj nárok na náhradu škody, avšak v průběhu trestního řízení je nečinný a neposkytuje orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost, např. tím, že se zdržuje v cizině a není známa adresa, na níž by mu mohly být zasílány relevantní písemnosti. Trestní řád na takovýto případ výslovně nepamatuje, kdy institut opatrovníka se pojí pouze s osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům nebo mající tuto způsobilost omezenou, kterou nemůže zastupovat zákonný zástupce (§ 45 tr. řádu). Občanské soudní řízení na takovou situaci pamatuje ustanovením opatrovníka podle § 29 odst.3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Vzhledem k tomu, že právní teorie trestního práva procesního principiálně nepřipouští užití analogie iuris, tj. analogického užití ustanovení občanského soudního řádu,²⁹ není tato otázka v praxi řešitelná, a proto by v tomto směru měla být přijata příslušná novela trestního řádu, podle níž by v takových případech, kdy by se nárok poškozeného jevil opodstatněným na základě výsledků přípravného řízení trestního, mohl soud ustanovit opatrovníka.

---

²⁹ srov. Móra, M.: Prinzipielle Fragen des Problems der Parteien im Strafverfahren, Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nminatae – Sectio iuridica, tom III, Budapest 1962, s. 112 a násl.

IV.kapitola: Obecné vymezení postavení poškozeného v trestním řízení

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, jakožto procesní předpis přiznává poškozenému celou řadu práv, aby se poškozený mohl aktivně účastnit trestního řízení, svojí aktivitou spočívající v plném zužitkování procesních práv mohl přispět k naplnění účelu trestního řízení, tak jak je vymezeno v § 1 tr. řádu. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, je více kusý, neboť jak vyplývá z § 291 tr. řádu, jde o zákon speciální ve vztahu k trestnímu řádu. Proto se na postavení poškozeného, není-li zvláštním zákonem stanoveno jinak, užití ustanovení trestního řádu. Souhrn práv poškozeného, tak jak jsou upravena v uvedených procesních předpisech, je výrazem ústavní zásady zakotvené v čl.36 Listiny základních práv a svobod a spočívající v právu každého domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.

Můžeme říci, že poškozený má v trestním řízení postavení strany, což ostatně vyplývá i z § 12 odst.6 tr. řádu, podle něhož se stranou rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek. Procesní postavení poškozeného jako strany trestního řízení je poměrně složité, neboť poškozený často bývá nositelem důkazu, je-li vyslýchán jako svědek, zároveň může být i zúčastněnou osobou. Teorie trestního práva procesního řadí poškozeného doktrinárně na stranu žalobní. Podle A. Růžka „z povahy věci, z toho, že osvětluje povahu škody, která mu vznikla jednáním obžalovaného, že často může objasnit okolnosti, které svědčí zpravidla proti obžalovanému, zejména vznikla-li mu škoda trestným činem, aby si tak zajistil uznání obžalovaného povinným nahradit mu škodu, popřípadě i z jiných důvodů (odsouzení obžalovaného má význam pro zachování vážnosti poškozeného u

spoluobčanů, pro udržení dobrých rodinných vztahů apod.) vyplývá, že v procesu stojí poškozený na straně obžaloby.³⁰

Přestože je poškozený procesní stranou stojící na pozici žaloby, lze nalézt rozdíly ve vztahu k postavení státního zástupce. Zatímco poškozený může uvádět a prokazovat skutečnosti svědčící v neprospěch obviněného, tak státní zástupce, který je vázán § 2 odst.5 tr. řádu, je povinen plnit povinnost, a to i bez návrhu stran, objasňování všech okolností svědčících jak v neprospěch obviněného, tak v jeho prospěch. Přestože postavení poškozeného je odlišné od postavení státního zástupce a rozsah jeho oprávnění je menší než je tomu u státního zástupce a obviněného, tak jej lze považovat za rovnocennou procesní stranu. Zásada rovnosti stran totiž vyplývá z uspořádání trestního procesu a to z hlediska rozdělení funkcí mezi jednotlivé procesní subjekty, zejména pak v řízení před soudem.³¹ Předchozí právní úprava však sama o sobě zpochybňovala rovnocenné postavení poškozeného ve vztahu k ostatním stranám trestního řízení, neboť podle diskriminačního ustanovení § 44 odst.2 tr. řádu v původním znění, které bylo odbornou veřejností kritizováno,³² v řízeních o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu podle § 17 tr. řádu rozhodoval o účasti poškozeného v řízení soud podle povahy projednávané věci. O účasti poškozeného rozhodoval senát krajského soudu usnesením, proti němuž nebyla přípustná stížnost. Poškozenému tak bylo rozhodnutím soudu znemožněno domáhat se svého práva na náhradu škody způsobené trestným činem, což v konečném důsledku znamenalo, že nebylo vydáno rozhodnutí o uložení povinnosti obžalovanému k náhradě škody, nebo odkázání poškozeného

³⁰ Růžek, A.: Obžalovací zásada v čs. trestním řízení, Nakladatelství ČSAV, Praha 1964, s. 97

³¹ Šámal, P.: Ke vztahu přípravného a hlavního líčení po novele trestního řádu, Právní rozhledy č. 10/2001, Praha 2001, s. 465

³² srov. Jelínek, J.: K postavení poškozeného v prvoinstančním řízení před krajským soudem, Bulletin advokacie č. IV/1985, Praha 1985, s. 269 a násl., Jelínek, J.: Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993, Kriminalistika č. 1/1994, Praha 1994, s. 46 a násl., Jelínek, J.: Reforma trestního procesu (několik poznámek k předložené novele trestního řádu), Trestní právo č. 4/2000, Praha 2000, s. 5 a násl., Látal, J.: K postavení poškozeného v trestním řízení a k rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Socialistická zákonnost č. 2/1982, Praha 1982, s. 67 a násl., Látal, J.: Účast poškozeného v řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu jednajícího v prvním stupni (§ 17 tr.č.), Právní praxe č. 6/1994, Praha 1994, s. 329 a násl.

s nárokem na náhradu škody zcela či částečně na řízení ve věcech občanskoprávních. V případech, kdy nepřicházela do úvahy účast poškozeného v adhezním řízení, tak docházelo ke znemožnění uplatnění ostatních práv poškozeného a naplnění očekávání poškozeného na jakousi morální satisfakci, vyplývající z jeho osobní účasti při jednání soudu. Odborná literatura dokonce poukazuje na případy, v nichž krajské soudy o účasti poškozeného v hlavním líčení ať již pozitivně či negativně vůbec nerozhodovaly³³ a to i v rozporu se stanoviskem trestního kolegia bývalého Nejvyššího soudu ČSR, které bylo uveřejněno v jeho bulletinu pod č. 3/1979. Uvedené stanovisko jednoznačně stanovilo, že soudy mají povinnost doručit poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody způsobené trestným činem a nebol připuštěn do hlavního líčení, opis rozsudku v souladu s § 130 odst.1 tr. řádu. Ustanovení § 44 odst.2 tr. řádu v původním znění tak vytvářelo dvě kategorie poškozených, jejichž rozdíl spočíval ve stupni soudu, který ve věci rozhodoval. Zatímco ve věcech, o nichž se hlavní líčení konalo na úrovni okresního soudů mohli poškození beze zbytku využívat všech svých procesních práv, tak poškození (diskriminovaná kategorie) ve věcech, v nichž byla založena věcná příslušnost krajských soudů, nevěděli, zda se bude soud jejich nároky zabývat. V důsledku toho tak byla porušena rovnost příležitostí jedné skupiny poškozených uplatnit svá práva u nezávislého a nestranného soudu, což samo o sobě znamenalo jednoznačné porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst.1 Listiny základních práv a svobod, avšak vzhledem k tomu, že před krajskými soudy byla a je řešena trestná činnost s typově velmi vysokým stupněm nebezpečnosti pro společnost či s vysokým stupněm nebezpečnosti pro společnost, ale zároveň také degradovalo trestní řízení v očích veřejnosti, když se poškození nemohli v rámci trestního řízení domoci svých práv, zejména práva na náhradu škody.

K nápravě uvedené diskriminace poškozeného došlo nálezem Ústavního soudu České republiky publikovaném pod č. 77/2001 Sb., jímž bylo tolik diskutované ustanovení § 44 odst.2 tr. řádu původního znění ke dni 23.2.2001 zrušeno. K nové úpravě došlo zákonem č.

---

³³ Látal, J.: Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Praha 1994, s. 28

265/2001 Sb., kterým byl novelizován trestní řád. Tímto zákonem bylo stanoveno v § 44 odst.2 tr. řádu, že je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Uvedené rozhodnutí se oznamuje poškozeným, kteří již uplatnili svůj nárok na náhradu škody. Ostatním poškozeným se uvedené rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají. Měli by celkový počet zvolených zmocněnců vzrůst na více než šest, nebo nedohodnou-li se poškození, soud provede výběr sám s přihlédnutím k zájmům poškozených s tím, že společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení.

J. Jelínek ve svém článku „Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 2001“ uvádí, že zákonodárce se snažil touto novelou nalézt kompromis mezi potřebami trestního řízení, když v jednotlivých kauzách může být poškozeno trestným činem velmi velké množství osob („stovky i tisíce“) a to může mít za následek komplikaci a prodlužování trestního stíhání.³⁴ Domnívám se, že stávající úprava je pochopitelně lepší, než původní diskriminační ustanovení § 44 odst.2 tr. řádu. Avšak řešení, které bylo do trestního řádu zahrnuto nelze považovat za nejšťastnější, neboť jde opět o porušení rovnosti stran trestního řízení v neprospěch poškozeného. Jednak je v ustanovení § 44 odst.2 tr. řádu obsažen ne zcela určitý jazykový obrat „počet poškozených mimořádně vysoký“, který dostatečně nevystihuje počet osob, jejichž osobní účast jakož i event. účast jejich individuálních zmocněnců je pro řízení únosná. Dále zákonný požadavek, podle něhož si jsou poškození povinni zvolit společného zmocněnce, nebere ohled na praxi, v níž často byla trestná činnost páchána na velkém teritoriu, v důsledku spáchané trestné činnosti vznikla škoda poškozeným počítaným v řádu desítek i více osob, přičemž pro poškozené je technicky neuskutečnitelné dohodnout se na společném zmocněnci a to

---

³⁴ Jelínek, J.: Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 2001, Kriminální právo č. 1/2002, s. 31

ať již proto, že se neznají, či proto, že v takovém množství je obtížné dojít ke společnému konsensu. Je pravdou, že tuto situaci řeší zákon tím, že deleguje na soud pravomoc provést výběr společného zmocněnce poškozených, pokud jejich počet převyšuje číslo šest nebo pokud se poškození na výběru společného zmocněnce nedohodnou, a to automaticky bez dalšího. Uvedená úprava se podle mne pohybuje na hranici porušení čl. 37 odst.2 Listiny základních práv a svobod, podle kterého každý má právo na právní pomoc před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. K problematice zmocněnce poškozeného se vyjádřím v další části této práce. Jak vidno, stávající právní úprava obsažená v trestním řádu nestojí bez výhrad na skutečně nezpochybnitelném principu rovnosti stran trestního řízení, byť princip rovnosti je zcela zásadní pro zachování fair procesu.

Práva, která přiznává trestní řád poškozenému, můžeme v obecné rovině rozdělit na práva, která náležejí každému poškozenému (poškozený v širším smyslu) a práva, jejichž uplatnění náleží pouze poškozenému uplatňujícímu nárok na náhradu škody (poškozený v užším smyslu). Pro příklad a orientaci uvádím několik práv s uvedeným rozlišením:

- a) mezi práva svěřující poškozenému v obecném smyslu patří právo být poučen o svých právech a povinnostech a o právu k jejich uplatnění (§ 46 tr. řádu), právo, aby s poškozeným, který je na procesním úkonu účasten, bylo jednáno tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel trestního řízení, právo na šetření osobnosti poškozeného a jeho ústavou zaručených práv (§ 52 tr. řádu), právo užívat mateřský jazyk před orgány činnými v trestním řízení (§ 2 odst.14 tr. řádu), právo činit návrhy na doplnění dokazování (§ 43 odst.1 tr. řádu, § 215 odst.4 tr. řádu), právo nahlížet do spisů s výjimkou protokolu o hlasování senátu, právo činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů (§ 65 tr. řádu), právo na doručení rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, která mu mají být podle zákona doručena atd.),
- b) k právům náležejícím pouze poškozenému, který zákonným způsobem, tj. řádně a včas, uplatnil nárok na náhradu škody způsobené mu trestným činem proti obviněnému lze uvést právo

uplatnit nárok na náhradu škody (§ 43 odst.2 tr. řádu), právo poškozeného podat návrh na zajištění nároku na náhradu škody (§ 47 odst.4 tr. řádu) atd.

Okruh procesních práv poškozeného je poměrně široký a pro laika není jistě jednoduché se v nich zorientovat a efektivním způsobem využít. Tento fakt klade na orgány činné v trestním řízení vysoké nároky při plnění jejich poučovací povinnosti podle § 46 tr. řádu. Je ovšem důležité upozornit, že poučovací povinnost lze vztáhnout jen a pouze na procesní práva, nikoliv na práva hmotně právní, jako tomu v minulosti docházelo zejména ve vztahu k poučení práva obviněného namítnout promlčení poškozeným uplatněného nároku na náhradu škody.³⁵ Pokud by obsahem poučovací povinnosti bylo i poučení o hmotných právech, došlo by ze strany příslušného orgánu činného v trestním řízení k zásadnímu porušení rovnosti stran a v důsledku toho k porušení ústavního práva na spravedlivý proces ve smyslu čl.36 odst.1 Listiny základních práv a svobod.

---

³⁵ srov. Šáma, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání. Praha: C.H. Beck 2002, s. 257, Láta, J.: K postavení poškozeného v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Socialistická zákonost č. 2/1982, Praha 1982, s. 68, 69, Láta, J.: Poškozený v československém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČSR, SEVT, Praha 1984, s. 45 a násl.

V.kapitola: Právo poškozeného na zastoupení zmocněncem

Jedním ze stěžejních práv poškozeného v trestním řízení je právo být zastoupen zmocněncem, a to na základě tzv. smluvního zastoupení, nebo rozhodnutí soudu. Uvedené právo je promítnutím ústavní zásady práva na právní pomoc, tak jak je zakotveno v čl. 37 odst.2 Listiny základních práv a svobod. V této části své práce se chci zabývat aspekty zastoupení poškozeného zmocněncem, jehož prostřednictvím realizuje svá procesní práva.

Zmocněncem může být poškozený zastoupen na základě jeho vlastní vůle, nebo na základě vůle zákonného zmocněnce, není-li poškozený sám procesně způsobilým. Zmocněncem může být pouze fyzická osoba mající plnou způsobilost k právním úkonům (rozdílí oproti občanskému soudnímu řízení v němž může účastníka řízení též zastupovat odborová organizace jako právnická osoba, je-li účastník řízení jejím členem - § 26 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, i když i jménem odborové organizace jedná pověřená fyzická osoba) a nemá při hlavním líčení vystupovat v postavení svědka, znalce nebo tlumočnicka. Toto zákonné omezení práva poškozeného nechat se zastupovat zmocněncem vyplývá z nebezpečí kolize zájmů, když zmocněnec by jako soudem slyšený svědek mohl svoji výpověď přizpůsobovat zájmům poškozeného, jehož v řízení zastupuje, čímž by došlo k porušení práva obžalovaného na spravedlivý proces podle čl.36 odst.1 Listiny základních práv a svobod a k porušení rovnosti stran. Takto vzniklá situace by pochopitelně nepříznivým způsobem zasáhla i do plnění zásady zjištění skutkového stavu, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

Rovněž nemůže funkci zmocněnce vykonávat fyzická osoba, mají-li být v trestním řízení probírány utajované informace a tato osoba není určenou k seznamování se s těmito informacemi podle zákona č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností, (s účinností od 1.1.2006 zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti) nebo není poučena podle ustanovení tohoto zákona o povinnosti zachovávat mlčenlivost, není oprávněna v řízení

zastupovat poškozeného. Z toho vyplývá, že soud nebo jiný orgán činný v trestním řízení by takového zmocněnce nemohl připustit do řízení a musel by vyzvat poškozeného, aby si zvolil jiného zmocněnce. Důvodem takového vyloučení fyzické osoby z možnosti vystupování ve funkci zmocněnce je naléhavý zájem státu na nevyzrazení důležitých skutečností osobou, která není oprávněna se s nimi seznamovat.

Typicky v trestních řízeních vystupuje jako zmocněnec poškozeného advokát, tj. fyzická osoba zapsaná v seznamu advokátů, který vede Česká advokátní komora podle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii. Ve vztahu k advokátovi je nutné uvést, že z hlediska principů etických zásad České advokátní komory by advokát nepochybně odmítl a byl povinen odmítnout zastoupení poškozeného jako zmocněnec v trestním řízení, vystupoval-li by v řízení v postavení svědka, znalce nebo tlumočnicka. Naproti tomu je advokát automaticky oprávněn zastupovat v řízeních, v nichž jsou probírány utajované informace původně podle zákona č. 148/1998 Sb., od 1.1.2006 dle zákona č. 412/2005 Sb. Je-li obvyklé, že zmocněncem poškozeného bývají advokáti, neznamená to, že jimi nemohou být jiné k právním úkonům zcela způsobilé fyzické osoby.

Z teoretického označení tohoto typu zastoupení – „smluvní zastoupení“ jednoznačně vyplývá, že vzniká na základě smlouvy (mandátní, příkazní) uzavřené mezi poškozeným a zmocněncem. Zmocněnec své oprávnění zastupovat zájmy poškozeného v trestním řízení prokazuje orgánům činným v trestním řízení plnou mocí, a to písemnou, kterou je nutné založit do příslušného trestního spisu, nebo ústní nadiktovanou poškozeným do protokolu podle § 59 odst. 1 tr. řádu. V případě nepřítomnosti zmocněnce poškozeného při udělení ústní plné moci do protokolu orgánu činného v trestním řízení není nutné vyžadovat si předem jeho stanovisko, neboť lze předpokládat, že osobě zvolené za zmocněnce je známa vůle poškozeného zvolit ji zmocněncem, což ostatně v případě ukončení vztahu mezi zmocnitelem a zmocněncem dá poškozený či zmocněnec tuto skutečnost orgánům činným v trestním řízení na vědomí. Rozhodnutí poškozeného, zda se vůbec nechá v trestním řízení zastupovat zmocněncem a pokud ano, koho pověří svým zastoupením, je jen a pouze věcí poškozeného, přičemž orgány

činné v trestním řízení do této volby nejsou oprávněny jakkoli zasahovat.³⁶

Ve znění trestního řádu do jeho novely provedené zákonem č. 265/2001 Sb. nepamatovala zákonná úprava na rozdíl od zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, na případy, kdy si poškození z ekonomicko sociálních důvodů nemohli dovolit zastoupení ve skutkově a právně složitých věcech advokátem.³⁷ Novela v ustanovení § 51a odst. 1 tr. řádu umožnila v přípravném řízení soudci a v řízení před soudem předsedovi senátu k návrhu poškozeného, který v souladu se zákonem uplatnil nárok na náhradu škody (vztahuje se tedy na poškozené, kteří se účastní adhezního řízení), jenž osvědčí nedostatek prostředků k úhradě nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, rozhodnout o tom, že poškozený má právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu po dobu, po kterou trvají důvody, které vedly k ustanovení zmocněnce poškozenému, za podmínky, že poškozený uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody a vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši není zastoupení poškozeného zmocněncem zřejmě nadbytečné. Jsou-li splněny tyto podmínky, je poškozenému za zmocněnce ustanoven advokát. Toto ustanovení nepamatuje na poškozeného, který není účasten adhezního řízení, avšak na rozdíl od J. Jelínka³⁸ se domnívám, že ustanovení advokáta takovému poškozenému by bylo v rozporu se zásadou hospodárnosti řízení, neboť odměnu a náhradu hotových výdajů advokáta vystupujícího v trestním řízení jako zmocněnce hradí z rozpočtových prostředků stát. Odůvodňuji to tím, že v případě poškozeného v „širším“ slova smyslu se nejedná o uplatňování konkrétního soukromoprávního nároku z titulu nároku na náhradu škody způsobené trestným činem, ale spíše o naplnění určité nemateriální satisfakce poškozeného, k čemuž není podle mne zapotřebí nutné zastoupení odborně aprobovanou osobou.

³⁶ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání, Praha: C.H. Beck 2002, s. 266

³⁷ srov. Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení, Karolinum, Praha 1998, s. 59

³⁸ srov. Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení, Karolinum, Praha 1998, s. 59

V předchozí kapitole jsem se zmínila o problematice tzv. společného zmocněnce poškozených, která je upravena v § 44 odst.2 tr. řádu. Uvedená úprava je praktická, byť ne zcela vyhovující. Zřízení společného zmocněnce poškozených si vynutila skutečnost, že v 90. letech 20. století začalo probíhat větší množství trestních řízení, jichž se zúčastnilo velké množství poškozených. Takovými případy byla především řízení, v nichž byly řešeny tzv. úpadkové delikty. Situace, kdy při přísném respektování procesních práv poškozených orgány činnými v trestním řízení hrozilo, že náklady financování těchto řízení narostou do velmi velkých rozměrů (např. náklady na doručování, kdy je třeba doručovat úřední listiny všem poškozeným, náklady na vyhotovování kopií částí spisů apod.) a trestní řád do novely provedené zákonem č. 265/2001 Sb. neznal možnost ustanovení zmocněnce poškozenému rozhodnutím předsedy senátu nebo v přípravném řízení soudce z důvodu, že poškozený si nemohl dovolit z finančních důvodů zmocněnce na základě smluvního zastoupení, neboť v takovém případě by se odměny a náhrady hotových výdajů advokátů jako zmocněnců poškozených vyšplhaly do astronomických výšek. Rovněž hrozily problémy s prostory, v nichž by se konala hlavní líčení.³⁹ Počet poškozených, kteří si jsou podle zákona povinni zvolit společného zmocněnce, není zákonem explicitně stanoven, proto však bude záviset na právní praxi, lze předpokládat, že se však bude jednat o minimálně desítky osob. Je však jen a pouze věcí poškozených, zda si společného zmocněnce zvolí. V případě, že by počet poškozených přesáhl počet šesti a poškození se mezi sebou nedohodnou o výběru, rozhodne s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody. Z uvedených zásad pro společné zastoupení poškozených vyplývá, že podle § 44 odst.2 tr. řádu jde o společného zmocněnce, který v řízení vystupuje na základě tzv. smluvního zastoupení. Z toho vyplývá, že společným zmocněncem nemůže být osoba, která by byla v kolizi svých zájmů byť i jedním z poškozených, které má zastupovat, a to za předpokladu, že by si poškozený, jehož zájmy jsou v kolizi se zájmy společného zmocněnce nezvolil samostatného zmocněnce. Poškozeným však může být jak advokát, tak

---

³⁹ srov. Togner, M.: Mimořádně vysoký počet poškozených úpadkovými delikty, *Trestněprávní revue*, ročník 1, č. 12/2002, s. 359 a násl.

fyzická osoba.⁴⁰ Rovněž na společného zmocněnce podle § 44 odst.2 tr. řádu lze aplikovat institut zmocněnce ustanoveného z řad advokátů soudem v případech, kdy poškození osvědčí, že z ekonomicko sociálních důvodů si nemohou zvolit sami společného zmocněnce.

V souvislosti s institutem zmocněnce poškozeného je nutné také zmínit otázku náhrady odměny a hotových výdajů tohoto zmocněnce. Je-li zmocněncem fyzická osoba, která zastupuje poškozeného na základě jejich vzájemného dvoustranného právního úkonu, tak náklady spojené se zastoupením hradí poškozený. Je-li zmocněncem poškozeného fyzická osoba, tak do úvahy přicházejí pouze náhrady hotových výdajů (např. cestovného, nákladů spojených s pořizováním kopií listin ze spisu), nikoliv však odměna, neboť poskytování právních služeb za odměnu je výlučně spjata s výkonem povolání advokáta podle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, nebo ve vztahu k zastupování v řízeních v míře omezené s výkonem povolání notáře podle zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářského řádu), nebo soudního exekutora podle zákona č. 120/2001 Sb., exekučního řádu. Naproti tomu je-li zmocněncem advokát, tak zmocněnec je povinen zaplatit advokátovi odměnu za právní zastoupení a náhradu hotových výdajů buď smluvní (§ 3 až § 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), nebo tzv. mimosmluvní odměnu podle § 6 a násl. advokátního tarifu. Právě v souvislosti s mimosmluvní odměnou, podle níž jsou ohodnocováni advokáti, kteří byli poškozenému ustanoveni rozhodnutím předsedy senátu nebo soudce, vznikla v právní praxi diskuse. Otázka, která je řešena, spočívá v nejednotnosti názoru, podle jakých principů má být určována výše odměny advokáta jako zmocněnce poškozeného.

Podle § 151 odst.6 tr. řádu se na rozhodování o výši odměny a náhradě hotových výdajů zvoleného obhájce obviněným, který má nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu, a ustanoveného zmocněnce poškozeného užijí přiměřeně ustanovení § 151 odst.2 až 5 tr. řádu. Výše odměny ustanoveného obhájce se odvíjí od tarifní hodnoty, pro níž je směrodatná závažnost projednávaného

---

⁴⁰ srov. Púry, F.: Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu, *Trestněprávní revue*, 1. ročník, č.6/2002, s. 164

trestného činu. Z právě uvedeného je zřejmé, že výše odměny ustanoveného zmocněnce nebo zmocněnce, kterého si poškozený zvolil a osvědčil, že by měl nárok na bezplatnou obhajobu, tzn. nemůže si dovolit z ekonomických důvodů zaplatit náklady právního zastoupení sám, se stanoví podle principů uvedených v § 10 odst.2,3,4 advokátního tarifu. V poslední době se však v praxi rozpoutala diskuse, když některé soudy rozhodují o výši odměny zmocněnce poškozeného vycházejíce z výše škody jako tarifní hodnoty.⁴¹ Domnívám se, že je nutné vycházet při určování odměny zmocněnce z principů odměňování ustanoveného obhájce. Nepřipouští-li teorie trestního procesu analogii s občanským soudním řízením, v němž se při určení výše odměny soudem ustanoveného advokáta vychází z principu hodnoty předmětu sporu jako tarifní hodnoty, tak zmocněnec v rámci trestního řízení musí být odměňován způsobem odpovídajícím odměňování obhájce.

Odměnu a náhradu hotových výdajů ustanoveného zmocněnce nebo zmocněnce, kterého si poškozený zvolil v situaci, kdy by mu svědčilo právo na bezplatnou obhajobu platí stát, který je v případě, že obžalovaný byl uznán vinným, na obžalovaném vymáhá (§ 152, § 155 tr. řádu). V jiné situaci se ale nachází poškozený, který si náklady zastoupení platil sám. Podle § 154 odst.1 tr. řádu soud přízná poškozenému, jemuž byla náhrada škody alespoň z části přiznána, k jeho návrhu podanému po právní moci rozsudku (§ § 155 odst.2 tr. řádu) náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody v trestním řízení, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, tedy odpovídající peněžitou částku uloží odsouzenému k zaplacení. Podle § 154 odst.2 tr. řádu může soud podle povahy věci a okolností případu rozhodnout na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo z části náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti. Z této právní úpravy vyplývá, že o nákladech poškozeného rozhoduje soud až v rámci tzv. postagendy. Domnívám se, že by bylo vhodnější, a to i s ohledem na případnou vymahatelnost nároku

⁴¹ srov. Gřivna, T.: Určení výše odměny advokáta jako zmocněnce poškozeného v trestním řízení, Bulletin advokacie č. 11-12, s. 46 – 48, Kovářová, D.: Odměna soudem ustanoveného zmocněnce poškozeného aneb nad jedním rozhodnutím, Bulletin advokacie č. 48 - 49

poškozeného na náhradu škody, aby soud rozhodoval o nákladech již v rámci odsuzujícího rozsudku (odvolací soud v případě účasti poškozeného v odvolacím řízení ve svém rozhodnutí ve vztahu k odvolacímu řízení), neboť náklady poškozeného tvoří příslušenství škody a v okamžiku nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku by mohl poškozený vymáhat vedle vlastního nároku na náhradu škody způsobené trestným činem i náklady.

VI.kapitola: Postavení poškozeného při zahájení trestního stíhání

V této kapitole se budu zabývat problematikou postavení poškozeného v souvislosti se zahájením trestního stíhání jakož i stádiem předcházejícím zahájení trestního stíhání.

Poškozený je tak jako osoba, již se bezprostředně trestná činnost nedotýká, oprávněn podle § 158 odst.2 tr. řádu oznámit policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci, že jsou dány skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Může tak učinit v souladu s § 59 odst.1 tr. řádu písemně, ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení, v elektronické podobě podle zvláštních právních předpisů, telegraficky, telefaxem nebo dálhopisem. Nejvhodnější formou je pochopitelně ústní podání do protokolu, neboť orgán činný v trestním řízení přijímající jeho oznámení nejlépe zformuluje podání, aby bylo srozumitelné a určité. Kromě toho předtisky protokolu o oznámení již v sobě mají zahrnuto procesní poučení o procesních právech, takže poškozený se tak již v prvotní fázi může seznámit se svým postavením v trestním řízení. V rámci takto učiněného oznámení náleží poškozenému podle § 158 odst.2 tr. řádu právo požádat orgán činný v trestním řízení, u něhož činil své oznámení, aby byl vyrozuměn o učiněných opatřeních, kterému odpovídá povinnost tohoto orgánu ve lhůtě jednoho měsíce vyrozumět poškozeného o provedených opatřeních. Pokud policejní orgán nebo státní zástupce dospěje po prověření oznámení k závěru, že se nepodařilo zjistit skutečnosti opravňující zahájení trestního stíhání podle § 160 tr. řádu, tak usnesením, které je povinen poškozenému doručit, věc podle § 159a odst.4 tr. řádu odloží. Proti tomuto usnesení má poškozený právo podat stížnost mající odkladný účinek. Ustanovení zákona, upravující postup orgánů činných v trestním řízení podle § 158 a násl. tr. řádu, nečiní žádné výkladové problémy a pokud vznikají problémy, tak spočívají v nedbalosti orgánů činných v trestním řízení při naplňování práva poškozeného podat stížnost proti usnesení o odložení věci a práva na vyrozumění o postupu a přijatých opatření pro postavení poškozeného jako strany trestního procesu.

Trestní řízení je ovládáno mj. zásadou oficiality, podle níž nestanoví-li zákon něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti (§ 2 odst.4 věty první tr. řádu) a musí učinit vše pro naplnění účelu trestního řízení. „Tato zásada, která plyne z práva a povinností státu chránit demokratický právní řád a právní statky, platí pro všechny orgány činné v trestním řízení (§ 12 odst.1) a pro celé trestní řízení.“⁴² Jsou-li dány podmínky zákonem předvídané, musí příslušný orgán procesní úkon provést a nemůže od něj upustit, např. pro jeho neúčelnost. Zásada oficiality je však v některých případech prolomena, např. o nároku na náhradu škody může soud rozhodnout jen, učiní-li poškozený řádně a včas svůj návrh na přiznání nároku na náhradu škody způsobené trestným činem.

V rámci trestního procesu se mimo shora uvedené zásady státní zástupce řídí zásadou legality (§ 2 odst.3 tr. řádu), podle níž je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. Tato povinnost státního zástupce vyplývá i ze zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství. Předpokladem zahájení trestního stíhání je naplnění zásady uvedené v § 2 odst.1 tr. řádu, podle které nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví trestní řád. Uvedenou procesní zásadu můžeme chápat jako procesní naplnění základní zásady trestního práva hmotného – nullum crimen, nulla poena sine lege (není žádného trestného činu ani trestu bez zákona). Trestní stíhání tak může být zahájeno pouze na základě zákona při splnění jím aprobovaných podmínek, tzn. že pouze v tomto případě může poškozený využívat svých procesních práv. Ze zásady legality však existují dvě výjimky:

- 1) případy, kdy státní zástupce nesmí stíhat jednání, která vykazují znaky trestného činu, a to v případě vynětí věci z pravomoci orgánů činných v trestním řízení podle § 10 tr. řádu, případy podle § 11 tr. řádu, kdy trestní stíhání je nepřípustné, případy podle § 163 a § 163a tr. řádu, kdy je k trestnímu stíhání pro trestné činy v těchto zákonných ustanoveních taxativně

---

⁴² Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Půry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání. Praha: C.H. Beck 2002, s. 13

uvedených nutný souhlas poškozeného, který je určitým vztahem k osobě, proti které by mělo být zahájeno trestní stíhání,

- 2) případy, kdy státní zástupce může, ale nemusí stíhat, a to např. v případě neúčelnosti trestního stíhání k okolnostem uvedeným v § 172 odst.2 písm.a), b) tr. řádu, podle § 159a odst.3.

Závisí-li zahájení trestního stíhání na úvaze orgánu činného v trestním řízení (policijní orgán, státní zástupce), tak v případech ustanovení § 163 a § 163a tr. řádu je subjektem majícím zásadní vliv na event. zahájení trestního stíhání poškozený a právem lze jeho oprávnění z těchto ustanovení řadit k jeho nejvýznamnějším právům.

Institut svolení poškozeného se zahájením trestního stíhání je velmi zajímavý, a to i z hlediska historického a z hlediska srovnání právních úprav v různých zemích, neboť v tomto případě se stát vzdává částečně svého práva uplatňovat státní moc. Historicky vzato trestní řád č. 119/1983 ř.z., který na našem území platil ve znění novelizací i za první republiky, umožňoval tzv. soukromému účastníku, tj. poškozenému, podat samostatně tzv. podpůrnou obžalobu místo státního zástupce, když ten odmítl zahájit trestní stíhání nebo od již zahájeného trestního stíhání upustil (§ 48 odst.1, § 449). Takováto obžaloba se považovala za zcela rovnocennou s obžalobou podanou státním zástupcem, ale v praxi soukromý účastník jako žalobce co do míry jednotlivých procesních práv přiznaných mu zákonem nebyl postaven na roveň státnímu zástupci.⁴³ Vedle toho znal rakouský trestní řád tzv. soukromého žalobce, jímž byla osoba, která u příslušného soudu učinila podnět k trestnímu stíhání pachatele pro tzv. soukromožalobní delikty (§ 2 odst.2, § 46 odst.1,2). Právo k podání uvedeného podnětu nezáviselo na činnosti státního zástupce, tedy zda nezahájil trestní stíhání nebo v něm odmítl pokračovat, ale bylo zcela autonomní, avšak ani v tomto případě nebylo postavení soukromého žalobce rovno procesnímu postavení státního zástupce. V prvním případě šlo o tzv. delikty ku zmocnění, ve druhém o delikty návrhové.⁴⁴ Trestní řády – zákony č. 87/1950 Sb. a č. 64/1956 Sb. a podobně zákon

⁴³ Storch, F.: Řízení trestní rakouské, díl I, Praha, 1887, s. 281 až 294

⁴⁴ Jelínek, J.: Poškozený v trestním řízení po novele trestního řádu, Československá kriminalistika č. 2/1991, Praha 1991, s. 125 až 126

č. 141/1961 Sb. do účinnosti zákona č. 178/1991 Sb. na institut svolení poškozeného se zahájením trestního stíhání nepamatovaly.

Ohlédneme-li se do zahraničí, tak podle polského zákoníku trestního (zákon č. 89, pol. 555/1997) může poškozený vykonávat funkci pomocného žalobce u trestných činů stíhaných na základě veřejné obžaloby, a to vedle veřejného žalobce nebo místo něho (čl. 53 a násl.) a to až do zahájení soudního řízení při hlavním líčení, projeví-li výslovně svůj souhlas a obžalobu vznáší veřejný žalobce. Upustí-li veřejný žalobce od obžaloby, nastupuje na jeho procesní místo poškozený. V přípravném řízení je veřejný žalobce oprávněn usnesením trestní stíhání zastavit nebo věc odložit. O stížnosti poškozeného proti tomuto usnesení rozhoduje soud s tím, že setrvá-li veřejný žalobce na svém stanovisku, má poškozený právo podat sám obžalobu, která ovšem musí splňovat formální náležitosti stanovené zákonem a musí být sepsána advokátem. Vezme-li vedlejší žalobce obžalobu zpět, jde o nezvratný procesní úkon, o kterém musí být veřejný žalobce předem vyrozuměn soudem, není-li řízení účasten. Kromě poškozeného jako vedlejšího žalobce pamatuje polský trestní řád také na tzv. soukromého žalobce (§ 59 a násl.), kterým je rovněž poškozený, má-li být předmětem trestního stíhání soukromožalobní delikt. Poškozený je sám oprávněn podat obžalobu a zastupovat ji. Veřejný zástupce se k řízení připojuje pouze v případě existence společenského zájmu na výsledcích řízení. Připojí-li se veřejný žalobce k řízení, dostává se poškozený do sekundárního postavení a to na celou dobu, po kterou v řízení vystupuje veřejný žalobce. Odstoupením veřejného žalobce z řízení a prohlášením poškozeného, že na podané obžalobě trvá, vrací se poškozenému postavení soukromého žalobce.⁴⁵

Podle § 46 a násl. trestního řádu Rakouské republiky č. 631 BHBI vyhlášeného oznámením spolkové vlády v úplném znění z 9.12.1975 existují v trestním procesu tzv. soukromí žalobci a soukromí účastníci. Soukromým žalobcem je osoba, která je oprávněna podat v šestitýdenní lhůtě počínající běžet okamžikem, kdy se dozvěděla o trestném jednání,

---

⁴⁵ Zákoník trestního řízení Polska, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1999, s. 13, Osmančík, O.: Několik viktimologických poznámek, České vězeňství č. 1/1999, Praha 1999, s. 34, 35

návrh na zahájení předběžného vyšetřování nebo návrh na potrestání pachatele. K podání uvedeného návrhu není poškozený oprávněn, pokud výslovně trestní jednání směřující proti němu odpustil. Soukromým účastníkem lze chápat dle rakouské právní úpravy fyzickou či právnickou osobu, jejíž postavení je obdobné postavení poškozeného v našem chápání.⁴⁶

Ve Švédském království existuje na rozdíl od našich končin odchylná procesně právní úprava, když zákon o soudním řízení upravuje jak civilní, tak také trestní řízení. V čl. 8 kapitoly 10 nepřiznává poškozenému právo zahájit trestní stíhání za delikt spadající do působnosti veřejné žaloby, pokud za tím účelem neučinil trestní oznámení u příslušného orgánu a prokurátor rozhodl, že stíhání vedeno nebude. Je-li však trestní řízení zahájeno prokurátorem, může poškozený svojí aktivní účastí v řízení obžalobu podporovat. Podle čl. 9 téže kapitoly zákona o soudním řízení Švédského království může poškozený ve stíhání pokračovat samostatně a to za předpokladu, že prokurátor vzal zpět obžalobu, avšak tuto skutečnost musí oznámit příslušnému procesnímu soudu ve lhůtě soudem stanovené. Tato doba pro kvalifikované vyjádření poškozeného nesmí přesáhnout dobu jednoho měsíce. Nepokračuje-li poškozený v trestním stíhání, toto je zastaveno s tím, že poškozený již není oprávněn následně zahájit trestní stíhání téhož trestného činu.⁴⁷

Stávající česká právní úprava pamatuje v ustanovení § 163 a § 163a tr. řádu na institut tzv. trestního stíhání se souhlasem poškozeného. Podle § 163 tr. řádu lze zahájit trestní stíhání pro trestné činy v tomto zákonném ustanovení výslovně uvedené pouze s výslovným souhlasem poškozeného. Bylo-li trestní stíhání již zahájeno, aniž by však příslušnému orgánu činnému v trestním řízení, tj. policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci, bylo známo, že v daném případě je nutný souhlas poškozeného se zahájením trestního stíhání a dozví-li se o existenci takového poškozeného, lze v trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Je-li více poškozených,

⁴⁶ Trestní procesní řád Rakouské republiky, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 199, s. 29 a násl.

⁴⁷ Zákon o soudním řízení Švédského království, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1990, s. 83 a násl.

Ize trestní stíhání zahájit nebo v něm pokračovat jen tehdy, dá-li alespoň jeden z poškozených k tomu souhlas. Uvádí-li ustanovení § 163 odst.1 tr. řádu závazný výčet trestných činů, u nichž je nutný souhlas poškozeného jako podmínka zahájení a pokračování v trestním řízení, tak zároveň stanoví druhou kumulativní podmínku pro postup orgánu činného v trestním řízení, aby trestní stíhání nezahajoval, nebo již zahájené trestní řízení podle § 172 odst.1 písm.d) tr. řádu za použití § 11 odst.1 písm.c) tr. řádu zastavil, která spočívá v určitém osobním vztahu objektivně existujícím mezi poškozeným a osobou, proti níž by mělo být trestní stíhání zahájeno podle § 160 tr. řádu, nebo proti níž je trestní stíhání již vedeno. Trestně stíhanou osobou musí být ten, vůči němuž má poškozený právo jako svědek odepřít výpověď podle § 100 odst.2 tr. řádu, tedy poškozený je příbuzným obviněného v pokolení přímém, je jeho sourozencem, osvojitelem, osvojencem, manželem nebo druhem, anebo osobou v poměru rodinném nebo obdobném, jehož újmu by pocítoval jako újmu vlastní. V případě trestného činu znásilnění podle § 241 odst.1, 2 tr. řádu je podmínkou, aby v době spáchání činu byli poškozený a obviněný ve vztahu manželů či druha a družky. Podmínky pro zahájení a pokračování v trestním stíhání však neplatí a orgány činné v trestním řízení jsou povinny trestní stíhání zahájit a pokračovat v něm, pokud podle § 163a odst.1

- a) byla činem způsobena smrt,
- b) poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena,
- c) poškozený je osobou mladší 15 let,
- d) z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

Stávající právní úpravu můžeme považovat jako polovičaté řešení tzv. soukromoprávních deliktů. V ustanovení § 163 odst.1 tr. řádu je okruh trestných činů vymezen podle mne nahodile, přičemž podle P. Vantucha může jít nejen o nahodilost, ale i o určitý kompromis mezi zastánci zcela bezvýjimečného respektování zásady officiality a legality

na straně jedné a mezi zastánci širšího užití tzv. návrhových deliktů na straně druhé.⁴⁸ Úvahy o nesystematičnosti § 163 odst.1 tr. řádu podporuje i ten fakt, že trestné činy jsou do uvedeného ustanovení zahrnuty bez ohledu na jejich zařaditelnost z hlediska druhového či typového stupně nebezpečnosti. Nejenom vymezení trestných činů může způsobit problémy, ale rovněž vymezení příbuzenského vztahu mezi poškozeným a obviněným podle § 163 odst.1 tr. řádu. Vlastní vztah, jak jsem již uvedla výše, je přesněji definován podle pravidla, kdy lze odmítnout svědeckou výpověď, a to v § 100 odst.2 tr. řádu. Orgánům činným v trestním řízení je tak uložena povinnost zkoumat, zda poškozený je ve vztahu k obviněnému v postavení vymezeném § 163 odst.1 a § 100 odst.2 tr. řádu, což v případě osob, jejichž újmu by poškozený mohl právem pociťovat jako újmu vlastní, může přinášet určité problémy a to z hlediska posouzení, zda v tom kterém případě existuje mezi poškozeným a obviněným takový vztah, který by zakládal jako podmínku pro zahájení trestního stíhání či pokračování v trestním stíhání souhlas poškozeného. Ve vztahu k trestnému činu znásilnění podle § 241 odst.1, 2 tr. zákona je nutné dodat, že vztah manželský nebo druha a družky, který je nutno považovat za vztah obdobný vztahu mezi manžely a lze jej charakterizovat zpravidla sdílením společné domácnosti, sdružováním finančních prostředků ke společné úhradě potřeb, výchovu dětí, společný sexuální život apod.,⁴⁹ je z hlediska aplikace § 163 odst.1 tr. řádu přesně definován a nemělo by činit komplikace zjištění, zda jsou splněny podmínky podle § 163 odst.1 tr. řádu. Lze tedy uzavřít, že k udělení souhlasu se zahájením trestního stíhání nebo pokračováním v trestním stíhání konkrétního obviněného jsou aktivovány jen a pouze osoby splňující podmínky uvedené v § 163 odst.1 tr. řádu (z hlediska svého vztahu k obviněnému) při splnění objektivních předpokladů, tj. trestní stíhání pro některý z trestných činů zákonodárcem zakotvených v § 163 odst.1 tr. řádu, neexistence podmínek vyloučení nutnosti souhlasu podle § 163a odst.1 tr. řádu.

Určité problémy mohou vzniknout při aplikaci zákonných ustanovení o nutnosti souhlasu poškozeného v případech, kdy je

⁴⁸ Vantuch, P.: Trestní stíhání se souhlasem poškozeného, nebo na jeho návrh?, Právní praxe č. 3/1994, Praha 1994, s. 153

⁴⁹ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání. Praha: C.H. Beck 2002, s. 1050

trestnou činností dotčeno více osob, jimž by eventuálně náleželo uvedené dispoziční právo. Podle § 163 odst.1 tr. řádu je-li skutkem poškozeno několik osob, postačí k trestnímu stíhání souhlas jen jedné z nich. Má-li být vedeno trestní řízení pro více útoků, které tvoří jeden trestný čin, nemůže být trestní stíhání pro dílčí útok, u kterého poškození neudělili souhlas s trestním stíháním, zastaveno, protože by vznikla překážka věci rozhodnuté podle § 11 odst.2 tr. řádu. Proto orgány činné v trestním řízení jsou povinny v případech, kdy je skutky dotčen větší okruh osob jako poškozených, zkoumat, zda u některých poškozených či všech poškozených není nutný souhlas se zahájením trestního stíhání. Při aplikaci ust. § 163 tr. řádu mohou vzniknout výkladové nejasnosti, pokud má právo udělení souhlasu s trestním stíháním pouze část poškozených. V minulosti se o této problematice rozpoutala odborná diskuse. D. Šídová ve svém článku nazvaném „Nad změnami v trestních kodexech“ uvádí příklad. Pachatel v bytě svých rodičů odcizil věci náležející do jejich společného jmění manželů, ale rovněž věci nájemníka, který užíval spolu s rodiči část bytu. Rodiče nedali v souladu s § 163a tr. řádu (dnes § 163 odst.1 tr. řádu) souhlas k trestnímu stíhání svého syna. V takovém případě je podle názoru autorky nutno postupovat tak, že obviněný syn bude trestně stíhán pouze pro část skutku spočívající v odcizení věcí nepatřících do společného jmění manželů – jeho rodičů, neboť nelze nebrat ohled na jejich názor. Oproti tomu musí být trestně stíhán pro trestný čin krádeže podle § 247 tr. zákona v té části skutku, v níž odcizil věci, které byly ve výlučném vlastnictví nájemníka bytu. Orgány činné v trestním řízení však musí tuto skutečnost zcela určitým způsobem zohlednit ve svém rozhodnutí a to i v případě, že by v budoucnosti rodiče obviněného svůj souhlas s trestním stíháním (bylo-li zahájeno i pro část skutku vztahující se k věcem ve společném jmění manželů – rodiče obviněného) odvolali.⁵⁰ Další příklad uvádí J. Jelínek ve své monografii „Poškozený v českém trestním řízení“, podle které je jedním trestným činem dotčeno více poškozených, z nichž každý je osobou uvedenou v § 163a tr. řádu (dnes § 163 tr. řádu), ale pouze některý z nich udělí souhlas k trestnímu stíhání, a naopak jiný poškozený souhlas neudělí nebo jej vezme zpět. Konkrétně tuto situaci demonstruje na případu, kdy pachatel odcizí

⁵⁰ Šídová, D.: Nad změnami v trestních kodexech, Právo a zákonnost č. 5/1991, Praha 1991, s. 277

majetek náležející do společného jmění manželů, kteří jsou jeho rodiči, a jednak věci, které jsou ve výlučném vlastnictví jednoho z jeho rodičů, a proto nespádají do společného jmění manželů. Souhlas s trestním stíháním dá pouze ten z rodičů, jehož věci jednáním pachatele odcizené jsou ve výlučném vlastnictví tohoto rodiče. J. Jelínek dospívá k závěru, že by měl být pachatel trestně stíhán pouze pro tu část skutku, kterým způsobil škodu na věcech nenáležících do společného jmění manželů.⁵¹ Z obou uvedených příkladů je evidentní, že souhlas poškozeného s trestním stíháním nebo jeho odvolání musí být učiněn výslovně k trestnímu stíhání konkrétní osoby a v případě, že pachatel je trestně stíhán pro více skutků, z nichž ne všechny souvisejí s tím kterým poškozeným, je nutné, podle mého názoru, aby souhlas nebo zpětvzetí souhlasu poškozeným byl dostatečně určitý a srozumitelný a měl by se vztahovat přímo ke konkrétnímu skutku. Nestačí, vysloví-li poškozený všeobecný souhlas s trestním stíháním, aniž by konkrétně uvedl, kterou osobu a který skutek má na mysli. Zároveň je nutné upozornit, že souhlasil-li poškozený s trestním stíháním jednoho z více obviněných a ukáže-li se, že je nutné stíhat jiného obviněného, musí poškozený vždy vyjádřit souhlas také se stíháním druhého obviněného, má-li k němu vztah dispozice spočívající v udělení souhlasu se zahájením trestního stíhání.⁵²

K problémům s užitím § 163 odst.1 tr. řádu může dojít i tehdy, kdy bude stíháno více spoluobviněných, kteří budou mít v rámci konkrétního řízení navzájem postavení poškozeného. Jde-li o sourozence, tak podle rozhodnutí č. 34/1992 Sb. rozh. tr. při trestném činu spočívajícím ve vzájemném fyzickém napadení (trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 odst.1 tr. zákona), lze trestní stíhání každého z nich zahájit a pokračovat v něm pouze tehdy, souhlasí-li s tím druhý ze sourozenců, přičemž na souhlas je nutné se jich zeptat výslovně a to před úkonem, kterým se zahajuje trestní stíhání. Domnívám se, že lze-li zahájit trestní stíhání a pokračovat v něm jen na základě výslovného souhlasu poškozeného, tak je tento souhlas nutný vždy, když budou mít obvinění navzájem postavení poškozeného.

⁵¹ Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení, Karolinum, Praha 1998, s. 104

⁵² srov. Šámal, P. Hrachovec, P. – Sovák, Z. – Púry, F.: Trestní řízení před soudem prvního stupně. Praha. C.H. Beck 1996, s. 196

Odišná situace při aplikaci § 163 odst.1 tr. řádu nastává tehdy, pokud naplňuje skutek zákonné znaky více trestných činů a poškozený je oprávněn dát souhlas s trestním stíháním pouze ve vztahu k jednomu z těchto trestných činů a ke zbylým trestným činům nikoliv. Podle J. Jelínka lze takovouto vzniklou situaci vyřešit jen dvojným způsobem. Jednak nelze v takovém případě zahájit trestní stíhání, nevysloví-li poškozený svůj souhlas, nebo v již zahájeném trestním stíhání nelze pokračovat a řízení musí být pro nepřipustnost podle § 172 odst.1 písm.d) tr. řádu za užití § 11 odst.1 písm.i) tr. řádu zastaveno, byl-li souhlas vzat zpět. Stanovisko poškozeného vyloučí z trestního stíhání všechny trestné činy, které byly spáchány jedním skutkem. Naproti tomu druhá varianta řešení vzniklé situace by spočívala v zahájení trestního stíhání nebo jeho pokračování pro skutek vykazující zákonné znaky trestného činu nezahrnutého pod § 163 odst.1 tr. řádu a právní kvalifikace skutku, ve vztahu ke které může poškozený udělit souhlas k trestnímu stíhání nebo odvolat jej, se vypustí a nepoužije se. Je důležité ovšem zjistit, do jaké míry je tím kterým trestným činem poškozena osoba oprávněná k souhlasu, což může činit v konkrétních případech potíže. U pokračování trestného činu, je-li u některého z jednotlivých útoků poškozeným osoba podle § 163 odst.1 tr. řádu a ta nedá souhlas k jeho stíhání, vyloučí se příslušný útok ze stíhaného skutku.⁵³

Zajímavou je také otázka, jakým způsobem naložit s nedostatkem souhlasu k trestnímu stíhání, je-li jednání obviněného kvalifikováno jako přešupek a věc má být postoupena příslušnému orgánu k projednání. Podle jedné varianty uváděné J. Jelínkem je správné postoupit věc jako přešupek příslušnému správnímu orgánu, neboť nesouhlas poškozeného se vztahuje podle § 163 odst.1 tr. řádu jen na zahájení trestního stíhání, nikoliv na projednání přešupku v rámci přešupkového řízení podle zákona č. 200/1990 Sb., o přešupcích. Druhou možností je zastavení trestního stíhání podle § 11 odst.1 písm.i) tr. řádu, protože není-li poškozeným dán souhlas k trestnímu stíhání, toto musí být respektováno, řízení musí být zastaveno a pak již není možné věc

---

⁵³ srov. Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení. Karolinum. Praha 1998, s. 106

postoupit jinému orgánu k projednání přestupku.⁵⁴ Domnívám se, že vykazuje-li skutek, pro nějž by měl být obviněný trestně stíhán, znaky přestupku, tj. jedná se o zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích, nebo jiném zákoně a nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů a nejde-li o trestný čin (nebezpečnost přestupku pro společnost nepatrná, u mladistvých a vojáků malá), měl by příslušný státní zástupce postoupit věc podle § 171 odst.1 tr. řízení příslušnému orgánu k projednání přestupku. Věcí další je, že i k projednání přestupků podle § 49 odst.1 písm.b), c) a přestupků podle § 50 zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, je-li účasten přestupkového řízení obviněný z přestupku a poškozený, třeba souhlasu poškozeného.

Stávající úprava počítá s tím, jak jsem již více méně uvedla výše, že poškozený, který udílí souhlas k zahájení trestního stíhání nebo jej bere zpět podle § 163 odst.1 tr. řádu, je osobou mající plnou procesní způsobilost. Ze zákona jednoznačně nevyplývá, zda toto „dispoziční právo“ náleží také poškozenému, který není zcela způsobilým k právním úkonům, ať již z důvodu nedostatku věku nebo z důvodu, že je této způsobilosti zbaven nebo jí má omezenou na základě rozhodnutí soudu. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu publikovaného pod č. 33/1992 Sb. rozh. tr., kterým bylo rozhodnuto ve věci nezl. dcery pachatelky, již byla způsobena újma v důsledku trestného činu ublížení na zdraví podle § 223 tr. zákona, je třeba k vyjádření souhlasu či nesouhlasu s trestním stíháním podle § 163a odst.1 tr. řádu (dnes § 163 odst.1 tr. řádu) opatrovníka, protože uvedené vyjádření nelze vyžadovat jen od otce nezletilé. Obdobná situace může vzniknout, jestliže poškozený mající omezenou způsobilost k právním úkonům (nebo je jí zcela zbaven) je zastoupen tzv. hmotně právním opatrovníkem. Podle mne i v tomto případě je nutný souhlas nebo zpětvzetí souhlasu, učiněné opatrovníkem poškozeného. Domnívám se ovšem, že se jedná o natolik závažná rozhodnutí, k jejichž platnosti by měl trestní řád výslovně vyžadovat souhlasné rozhodnutí soudu, vydané v řízení ve věcech

---

⁵⁴ srov. Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení. Karolinum, Praha 1998, s. 106 a násl.

opatrovnických podle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.

Zákon dále výslovně nepamatuje na vydání souhlasu k zahájení trestního řízení (odvolání souhlasu), je-li poškozený zastoupen zmocněncem. V tomto směru, je-li poškozený zastoupen zmocněncem přímo (nejde o zastoupení nezletilého poškozeného či jinak přímo procesně nezpůsobilého poškozeného na základě rozhodnutí předsedy senátu nebo soudce či plné moci udělené zákonným zástupcem poškozeného nebo jeho hmotně právním opatrovníkem) má podle mne v případě, že zmocněncem poškozeného je advokát, zmocněnec právo takový úkon učinit, je-li to v souladu s pokyny klienta. Obdobným způsobem může konat zmocněnec – fyzická osoba, která není advokátem. Neuznal-li by orgán činný v trestním řízení takový úkon, šlo by podle mne o nepřípustnou ingerenci do vzájemného vztahu poškozeného a zmocněnce, když povinností zmocněnce je hájit práva poškozeného.

Zemře-li poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, přecházejí jeho práva podle § 45 odst.3 tr. řádu na jeho právního nástupce. Přechod práv se vztahuje pouze na právo k uplatnění nároku na náhradu škody podle § 43 odst.2 tr. řádu. Opomenul-li policejní orgán opatřit souhlas poškozeného se zahájením trestního stíhání a toto bylo přesto zahájeno, tak souhlas k trestnímu stíhání nemůže již dát právní nástupce poškozeného. Je nutné trestní stíhání zastavit podle § 11 odst.1 písm.i) tr. řádu. Obdobně nemůže být souhlas s trestním stíháním vzat zpět právním nástupcem zemřelého poškozeného. Subjektem oprávněným k souhlasu poškozeného podle § 163 odst.1 tr. řádu není ani pojišťovna, na kterou případná práva poškozeného přešla zákonnou cessí podle § 813 o.z.⁵⁵ Uvedený názor má své opodstatnění, protože institut souhlasu podle § 163 tr. řádu je omezen na osoby mající k sobě vztah příbuzenského nebo obdobného typu projevující se mj. psychickou náklonností, sociálněekonomickými aspekty, které u právního nástupce zemřelého poškozeného nemusí být dány.

---

⁵⁵ srov. Šámal, P. – Hrachovec, P. – Sovák, Z. – Púry, F.: Trestní řízení před soudem prvního stupně. Praha. C.H. Beck 1996, s. 195

Současná právní úprava představuje zcela jistě pozitivní posun k tomu, aby některé typy trestné činnosti byly řešeny v rámci trestního řízení pouze tehdy, pokud je dle úvahy poškozeného nelze řešit mimosoudní cestou s ohledem na vzájemnou „blízkost“ s pachatelem trestného činu. Odkázala-li jsem stručně na zahraniční právní úpravy tzv. návrhových deliktů, tak v porovnání s nimi vykazuje současný institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním znaky spíše tzv. deliktů ku zmocnění, než klasické návrhové delikty.⁵⁶ Stávající právní úprava není nepochybně ideální, ale řečeno P. Vantuchem, který se otázkou návrhových deliktů a deliktů ku zmocnění zabýval, „...nemusí již docházet ke společensky nežádoucím situacím z minulosti, kdy manžel, který se dopustil trestného činu např. ublížení na zdraví podle § 224 odst.1,2 tr. zákona, byl soudem uznán vinným a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, zatímco poškozená, těžce zraněná manželka byla odkázána na péči společnosti v léčebně pro dlouhodobě nemocné, či u cizích lidí a děti na výchovu v dětském domově či u příbuzných a známých...“⁵⁷ V budoucí nové úpravě by měl zákonodárce jednoznačně zavést a rozlišit institut návrhových deliktů, jakožto trestných činů, u nichž trestní stíhání probíhá jen a pouze na základě návrhu poškozeného, jeho vlastní iniciativy, přičemž v tomto případě dochází k prolomení zásady oficiality a legality deliktů se svolením, kde je aktivní role poškozeného omezena stejně tak jako obě uvedené zásady. Výhodu bych spatřovala v tom, že u vybraných trestných činů by byla nutná bezpodmínečná aktivita poškozeného, aby trestní stíhání mohlo být zahájeno, a následně by ve věci iniciativu převzaly orgány činné v trestním řízení, zatímco u trestných činů, u nichž by byl z hlediska jejich druhu a typové nebezpečnosti pro společnost zájem společnosti, na jejich odhalení a projednání, by postačoval institut stávajícího souhlasu s trestním stíháním. Je pravdou, že obnovení institutu návrhových deliktů v sobě nese riziko, které spočívá v tom, že poškozený je v souvislosti se spáchaným trestným činem a trestním stíháním v určitém stresu, neboť trestný čin spáchala osoba jemu osobně blízká. Je zde tedy nebezpečí, že poškozený může být vystaven nátlaku ze strany pachatele, aby došlo k zamezení možného trestního

⁵⁶ Mandák, V.: Novela trestního řádu 1990 – poznámky k orientačnímu studiu, Bulletin advokacie, Praha 1990, s. 25

⁵⁷ Vantuch, P.: Trestní stíhání se souhlasem poškozeného, nebo na jeho návrh?, Právní praxe č. 3/1994, Praha 1994, s. 152

stíhání. Je ale nutné konstatovat, že podobné případy nátlaku, a to i ze strany příbuzných pachatele se již vyskytly v souvislosti s udělením souhlasu poškozeného se zahájením trestního stíhání podle § 163 odst.1 tr. řádu.⁵⁸ To vše klade vysoké nároky na orgány činné v trestním řízení, aby v jednotlivých případech zjišťovaly a rozeznaly, zda odmítnutí vydání souhlasu se zahájením trestního stíhání nebo jeho odvolání je učiněno poškozeným zcela svobodně.

---

⁵⁸ Vantuch, P.: Trestní stíhání se souhlasem poškozeného, nebo na jeho návrh?, Právní praxe č. 3/1994, Praha 1994, s. 153

VII.kapitola: K problematice výslechu poškozeného

Přiznává-li trestní řád poškozenému práva související se zahájením trestního stíhání (právo podat trestní oznámení, právo udělit souhlas s trestním stíháním), ale zároveň právo, byla-li mu trestnou činností způsobena majetková škoda, navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost k náhradě škody, tak zároveň umožňuje, aby poškozený své zájmy aktivně prosazoval v průběhu vlastního trestního stíhání obviněného. Podle § 43 odst.1 tr. řádu má právo zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání, přičemž o termínu konání hlavního líčení musí být vyrozuměn podle § 198 odst.1 tr. řádu tak, aby měl zachovánu zpravidla alespoň třídní lhůtu na přípravu. Dal-li přímo poškozený podnět k veřejnému zasedání, musí mu být zachována ode dne doručení vyrozumění o konání veřejného zasedání podle § 233 odst.2 tr. řádu pětidenní lhůta. Ve vztahu k přípravnému řízení a to i zkrácenému musím konstatovat, že policejní orgán nebo státní zástupce, koná-li úkony řízení osobně, nemá povinnost poškozeného předem vyrozumívát o jednotlivých vyšetřovacích úkonech (rozdíl proti právu obviněného a jeho obhájce být o úkonech předem vyrozuměn). Je tedy otázkou, kterých vyšetřovacích úkonů je poškozený oprávněn se zúčastnit a zda je příslušný orgán činný v trestním řízení povinen jej o nich předem vyrozumět.

Ve vztahu k právu poškozeného, resp. jeho zmocněnce, zúčastnit se výslechu osob rozdílných od poškozeného uvádí Z. Žďárský ve svém článku „K oprávnění zmocněnce zúčastněné osoby a poškozeného v přípravném řízení trestním“, že v praxi byla zaznamenána námítka zmocněnce poškozeného, když zmocněnec vykonával povolání advokáta, že mu přísluší účastnit se výslechů osob jiných než poškozeného, dále že může klást vyslychaným otázky a to již v přípravném řízení. K podpoře svého tvrzení argumentoval ustanovením § 215 odst.1 tr. řádu, které upravuje součinnost stran při dokazování v hlavním líčení. Podle tohoto ustanovení náleží právo klást otázky vyslychaným osobám státnímu zástupci, společenskému zástupci, obžalovanému a jeho obhájci, zákonnému zástupci, ale také zúčastněné osobě a poškozenému. Je nepochybné, že poškozený a

jeho zmocněnec jsou oprávněni klást otázky všem vyslychaným osobám v průběhu hlavního líčení. S ohledem na nedostatek explicitní úpravy však lze užít analogie legis na postavení obhájce, který je podle § 165 odst.1 tr. řádu již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při všech vyšetřovacích úkonech a klást osobám otázky. Je také možné použít na účast zmocněnce analogii podle § 215 odst.1 tr. řádu nebo podle § 165 odst. 1 tr. řádu (v současném znění § 165 odst.2 tr. řádu). Reálně však toto oprávnění nelze v přípravném řízení realizovat a zmocněnec se může zúčastnit pouze výslechu poškozeného, tedy svého klienta.⁵⁹ Uvedený nedostatek právní úpravy je negativní zejména v situaci, kdy osobní účast poškozeného při výslechu svědka má svůj význam, např. při zjišťování výše škody, avšak výpověď svědka je při hlavním líčení podle § 211 tr. řádu čtena z důvodu nemožnosti přímého výslechu svědka soudem. V důsledku takovéto situace má poškozený odňatu možnost klást svědkovi otázky přímo. Bylo by tedy na místě, aby event. nová úprava trestního procesu pamatovala na možnost účasti poškozeného, který uplatnil podle § 43 odst.3 tr. řádu návrh na náhradu škody, nebo jeho zmocněnce při výslechu svědka s tím, že poškozený by měl možnost klást otázky přímo související s otázkou objasňování vzniklé škody a její výše.

S chybějící úpravou účasti poškozeného při výslechu svědků souvisí oprávnění poškozeného podávat návrhy na doplnění dokazování, a to již v průběhu přípravného řízení. Návrh musí být určitý, tzn. že poškozený musí přesně označit důkazní prostředek, z něž je následně získán důkaz, tj. pro trestní stíhání relevantní informace vztahující se především k otázce viny a škody. Přestože poškozený ze svého procesního postavení podporuje fakticky v řízení před soudem obžalobu, nevztahuje se na něj jako na soukromou osobu zásada vyhledávací. Proto musí orgány činné v trestním řízení zvažovat, zda důkaz navržený poškozeným má význam pro účely toho kterého trestního stíhání. Zde je ovšem vidět jasný rozpor, poškozený je oprávněn podle § 43 odst.1 tr. řádu činit návrhy a to i na dokazování, avšak v případě provádění důkazu svědeckou výpovědí nemá možnost aktivní účasti.

---

⁵⁹ Žďárský, Z.: K oprávnění zmocněnce zúčastněné osoby a poškozeného v přípravném řízení trestním, Právní rozhledy č. 10/1999, Praha 1999, s. 541

Poškozený má v průběhu trestního stíhání často dvojí procesní postavení. Jednak vystupuje jako osoba, které vznikla škoda a jde-li o škodu majetkovou, domáhá se vydání rozhodnutí, kterým by byla uložena povinnost k její náhradě, dále pak jako svědek, neboť často bývá osobně přítomen spáchání skutku, pro nějž je vedeno trestní stíhání. Je tedy otázkou, zda má zmocněnec právo osobní účasti u výslechu poškozeného jako svědka a zda má právo klást osobě, kterou zastupuje, otázky. Uvedený problém analyzoval P. Vantuch na nálezu Ústavního soudu ČR sp.zn. II ÚS 98/95, kterým bylo konstatováno porušení ústavního práva na právní pomoc podle čl. 37 odst.2 Listiny základních práv a svobod. Policejní orgán nevyhověl žádosti občana, který byl předvolán k podání vysvětlení, aby mohl být přítomen jeho zástupce. Podle autora vyplývají práva zmocněnce z okruhu práv vymezených poškozenému, tedy může se zúčastnit všech úkonů, jichž se může zúčastnit poškozený. Ústavní soud dospěl k závěru, že zmocněnec se jako právní zástupce poškozeného může zúčastnit jen jeho výslechu, konfrontace nebo rekognice. Po vydání uvedeného nálezu volí orgány činné v trestním řízení dvojí přístup s tím, že některé umožňují účast zmocněnce pouze při výslechu poškozeného, konfrontaci a rekognici, jiné v souladu se závěry uvedeného nálezu přiznávají poškozeným plné právo na právní pomoc.⁶⁰

V souvislosti s výpovědí svědčí poškozenému, zejména je-li nezletilým, aby orgány činné v trestním řízení při výslechu šetřily maximálně jeho důstojnost. V řadě případů je totiž poškozený osobou, která byla přímo vystavena trestné činnosti, což obvykle zanechává psychické následky. Podle J. Baxy trestní řád nevěnuje dostatečnou pozornost postavení nezletilé osoby, která se stala obětí trestného činu. Podle zákona je nutná při jejím výslechu pouze účast zákonného zástupce nebo opatrovníka, ale neřeší otázku podmínek, za nichž lze k výslechu přistoupit. Vhodná osoba z řad psychologů či pedagogů je přibírána až k samotnému výslechu, aniž by vyšetřovatelé předem znali její odborné stanovisko ohledně vhodnosti výslechu, jeho formy, délky apod. Na místě by byla podle autora vhodná zvláštní úprava, která by

---

⁶⁰ Vantuch, P.: K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení, Bulletin advokacie č. 6 - 7/1999, Praha 1999, s. 42 - 50

vymezila postavení takového poškozeného jako oběti trestné činnosti.⁶¹ Podle § 102 odst.1 tr. řádu „je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší než patnáct let o okolnostech, jejichž ožívání v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat; k výslechu se přibere pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslýchané osoby přispěla k správnému vedení výslechu...“ Zákon tak výslovně pamatuje na osoby mladší 15 let, ale ne na osoby mladistvé nebo ve věku blízkém mladistvým, které stále ještě nemají zcela dokončen psychický vývoj. Přitom tyto osoby by měly být vyslýchány korektně za eventuální přítomnosti vhodné osoby. Rovněž poškození, kteří na nichž byl trestný čin spáchán (typicky u trestného činu znásilnění podle § 241 tr. zákona) by si zasluhovali speciální zacházení. Ožívání paměti při výslechu může mít za následek negativní vliv na psychiku a v důsledku toho i na tělesný stav vyslýchávaného poškozeného. Zákon nepamatuje na přípravu přibraných osob, protože není uvedeno, jakým způsobem má zjistit stav, v němž se nachází poškozený, rovněž u osob mladších patnácti let není ze zákona zřejmé, jakým způsobem postupovat, odmítnou-li rodiče či jiný zákonný zástupce poškozeného mladšího patnácti let vydat souhlas s výslechem. Podle mého soudu by se měl konat pohovor mezi poškozeným a vhodnou osobou, avšak mimo prostory, v nichž sídlí orgán činný v trestním řízení, který bude provádět výslech, aby nedocházelo k předčasné traumatizaci poškozeného.

---

⁶¹ Baxa, J.: Nad rozhodnutím německého soudu o zohlednění zájmů oběti v rámci rozhodnutí o vazbě, Právní rozhledy č. 11/1997, Praha 1997, s. 578 - 580

VIII.kapitola: Ochrana poškozeného

V minulosti i dnes je problematický osobní vztah mezi poškozeným a obviněným. Ze strany poškozeného může vždy existovat důvodná obava, zda v důsledku uplatňování práv přiznaných trestním řádem neohrozí nebezpečí od obviněného, ať již ve formě fyzického či psychického nátlaku. Obavy však často pociťuje poškozený i ze strany obhájců obviněného, někdy mu může tyto pocity navozovat i chování orgánů činných v trestním řízení. Proto je nutné pamatovat i na ochranu poškozeného a jeho rodiny. Podle J. Pelešky a M. Vychodila by ochrana svědka a tím i poškozeného měla zahrnovat především jeho nedotknutelnost ze strany osob, proti nimž svědčí nebo uplatňuje nárok na náhradu škody, a to jak fyzickou, tak i psychickou a morální. Měla by být důsledná a kompletní, aby vůbec plnila svůj účel a měla by být vynutitelná státní mocí.⁶²

Poškozený, který je zároveň obětí trestného činu (z hlediska kriminologického) i svědkem, je při dokazování prováděném jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem odkázán sám na sebe. Je značně psychicky vyčerpán, když se sám obviněný nebo obhájce může na něj obracet s otázkami, tvrzeními a výhradami. Ze strany zejména soudu se ne vždy dělá přítrž takovýmto invektivám, jak uvádí M. Protivínský s J. Jelínkem. Často hraničí s podezíráním oběti. Od poškozeného se v řízení před soudem vyžaduje nejen úplná a pravdivá výpověď, ale také vysoká osobní způsobilost snášet mimořádné psychické zatížení až trauma, když poškozený je jednak traumatizován faktem, že se stal obětí trestného činu, přičemž v důsledku protiprávního jednání pachatele mu vznikla škoda, která můžeme mít charakter i škody na zdraví s trvalými následky, dále přítomností obžalovaného a jeho obhájce a samozřejmě již samou účastí u soudního jednání. Ze strany soudu často nedochází k akceptaci stavu poškozeného, který má strach, často bývá zcela neznalý svých práv a nepřipravený na formality během jednání.⁶³

⁶² Peleška, J., Vychodil, M.: Poznámky k ochraně svědka v trestním řízení, Trestní právo č. 5/1998, s.1

⁶³ srov. Protivínský, M., Jelínek, J.: Možnosti péče o svědky – oběti nejsou vyčerpány, Kriminální č. 3/2000, Praha 2000, s. 227 - 231

K ochraně poškozeného slouží především tzv. institut utajeného svědka podle § 55 odst.2 tr. řádu. Podle tohoto zákonného ustanovení nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědectví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a nelze-li ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem, orgán činný v trestním řízení učiní opatření k utajení totožnosti i podoby svědka. Jméno a příjmení a jeho další osobní údaje se do protokolu nezapisují (při jeho výslechu), ale vedou se odděleně od trestního spisu a mohou se s nimi seznamovat jen orgány činné v trestním řízení v dané věci. Předpokladem pro postup podle § 55 odst. 2 tr. řádu je poškozenému jako svědkovi hrozící újma na zdraví, kterou se rozumí těžká újma na zdraví a ublížení na zdraví, ale také jiná lehčí újma na zdraví (např. pohmožděniny), přičemž v případě lehčí škody na zdraví není nutná pracovní neschopnost. Je pochopitelné, že podmínku újmy splňuje stav, hrozí-li poškozenému smrt. Vážným nebezpečím porušení základních práv je nebezpečí porušení především práv zaručených Listinou základních práv a svobod, např. právo na ochranu lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti podle čl. 10, právo vlastnické podle čl. 12 atd. V případě škody na zdraví zákon nespécifikuje míru této škody, tak u práv musí jít zjevně o vážné nebezpečí jejich porušení, nejen v úvahu teoreticky přicházející. Hrozba nebezpečí škody na zdraví nebo vážného porušení práv musí vyplývat z okolností, které jsou povinny zjistit orgány činné v trestním řízení na základě provedených důkazů, šetření atd., a musí být zřejmá. Postačí vyšší stupeň pravděpodobnosti, nikoliv však všeobecná a nedoložená tvrzení.⁶⁴

Je-li třeba zajistit ochranu poškozeného, který v trestním řízení vystupuje v utajené pozici, orgán činný v trestním řízení učiní bezodkladně všechna potřebná opatření. Podmínky ochrany se řídí zákonem č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením. Z § 2 odst.1 písm.a) tohoto zákona vyplývá jednoznačně, že ohroženou osobou je osoba, která podala nebo má podat vysvětlení, svědeckou výpověď nebo vypovídala či má vypovídat jako obviněný anebo jinak pomáhala nebo má pomoci podle

⁶⁴ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl. 4. vydání. Praha: C.H. Beck 2002, s. 287

ustanovení trestního řádu k dosažení účelu trestního řízení. Hovořím-li o poškozeném, tak podle mne má právo na ochranu podle tohoto zákona, jsou-li splněny výše uvedené podmínky podle § 55 odst.2 tr. řádu (hrozící újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a nelze-li ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem) a zároveň kumulativně souhlasí-li poškozený podle § 4 odst.1 písm.a) zákona o zvláštní ochraně svědka a dalších osob se způsobem a podmínkami poskytování zvláštní ochrany a pomoci včetně zpracování a využívání jeho osobních údajů, a schválí-li podle § 4 odst.1 písm.b) téhož zákona ministr vnitra návrh policie, soudce nebo státního zástupce, aby zvláštní ochrana a pomoc byla ohrožené osobě poskytována. V tomto případě je důležité, že ze strany poškozeného je vyžadována aktivita, neboť s podáním návrhu, vyjma případů, kdy jej podává soudce nebo státní zástupce, musí souhlasit a to na základě seznámení se skutečnostmi o hrozícím nebezpečí (§ 4 odst.2 zákona o ochraně svědka a dalších osob). Je-li poškozený osobou, která nemá plnou způsobilost k právním úkonům ať již z důvodu nezletilosti nebo jejího zrušení či omezení na základě rozhodnutí soudu, činí za ní souhlas s podáním návrhu zákonný zástupce. V případě stíhání osoby ohrožené a zákonného zástupce dává souhlas zvláštní zástupce, jímž je osoba ustanovená podle § 30 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, soudem, nebo v případě nezletilého dítěte opatrovník ustanovený soudem podle § 37 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Vzhledem k tomu, že zákon č. 137/2001 Sb. významným způsobem zasahuje do základních práv ohrožené osoby (např. změna totožnosti, ochrana orgány policie, dodržování podmínek ochrany atd.), není podle mne možné, aby projev vůle spočívající v souhlasu s podáním návrhu na poskytnutí ochrany mohl v případě poškozeného učinit jeho zmocněnec, a to ani takový, kterého si poškozený zvolil.

K nové úpravě ochrany svědka a tím i poškozeného došlo zákonem č. 283/2004 Sb. účinným od 1.7.2004, kterým bylo do trestního řádu zahrnuto nové ustanovení § 44a. Podle § 44a odst.1 tr. řádu „Shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že

- a) obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, nebo

b) odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl.“

Podle § 44a odst.2 tr. řádu „poškozený nebo svědek může žádost podle odstavce 1 podat u soudu a v přípravném řízení u státního zástupce. Pokud je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, podává se žádost podle odstavce 1 soudu, který rozhodoval v prvním stupni.“

V této souvislosti došlo i k doplnění ustanovení § 70a odst.1 tr. řádu o písmeno j), ustanovení § 70a odst.2 tr. řádu a vytvoření nového ustanovení § 321 odst.5 tr. řádu, která ukládají příslušným orgánům činným v trestním řízení povinnost vyrozumět poškozeného o obviněném či odsouzeném, aby byl naplněn § 44a odst.1 tr. řádu.

Problematikou uvedené novely se zabývá v článku „K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném)“ P. Vantuch.⁶⁵ Ve vztahu k § 44a tr. řádu uvádí, že stávající znění § 44a tr. řádu je formulováno nešťastně, když z něj vyplývá, že informace o obviněném či odsouzeném má orgán činný v trestním řízení poskytovat poškozenému, který vyvinul vlastní iniciativu – požádal o informace. Podle P. Vantucha již v současné době existují dvě skupiny výkladů. Podle jednoho názoru, který doslovně vychází ze zákonného znění, mají právo na informace pouze ti poškození, kteří o možnost získat informace byli poučeni. Naproti tomu zastánci rozšiřujícího výkladu usuzují, že žádost o podání informací mohou podat i ti, kterým se nedostalo adekvátního poučení ze strany orgánů činných v trestním řízení. Shodují se v názoru s autorem, že celé ustanovení § 44a tr. řádu by mělo být konstruováno tak, že poškození či svědci by měli být orgány činnými v trestním řízení informováni z úřední povinnosti, neboť poškození nemusejí mít nutně relevantní informace nutné k zaslání sdělení orgánu činného v trestním řízení podle § 44a odst.1 tr. řádu, někdy však mohou ohrožení své osoby podceňovat.

Problematické je i znění ustanovení § 70a odst.1 písm.j) tr. řádu, podle kterého „příslušnou věznicí je třeba bez průtahů vyrozumět o podání žádosti poškozeným nebo svědkem podle § 44a“, a ust. § 70a odst.2 tr. řádu, podle něhož „poškozený nebo svědek, který podal žádost

⁶⁵ Vantuch, P.: K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném), *Trestněprávní revue*, 4. ročník, č. 1/2005, s. 14-18

podle § 44a, se vhodným způsobem vyzoomí o propuštění obviněného z vazby nebo o jeho uprchnutí z vazby v den, kdy k této skutečnosti došlo.“ V uvedené logické linii jde i nové ustanovení § 321 odst.5 tr. řádu, podle kterého „ podal-li poškozený žádost podle § 44a, zašle předseda senátu spolu s nařízením výkonu trestu příslušné věznici informace o poškozených, které je třeba o propuštění nebo uprchnutí odsouzeného vyzoomět. V případě, že poškozený podal žádost v době, kdy je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, zašle soud věznici, v níž odsouzený vykonává trest odnětí svobody, příslušné informace dodatečně. Věznice je povinna písemně vyzoomět poškozeného bezodkladně, nejpozději však v den následující po skutečnosti uvedené v § 44a odst.1 písm.b).“ Způsob informování poškozeného o propuštění či útěku obviněného z vazby nebo propuštění či útěku odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody je nepružný. S ohledem na dobrou dopravní obslužnost a rozlohu území České republiky lze předpokládat, že obviněný či odsouzený, chtěl-li by se poškozenému za jeho vystupování v trestním řízení pomstít, může být při výkonu své vůle rychlejší než orgány činné v trestním řízení, když zákon nestanoví jednoznačný způsob informování poškozeného (užívá termín „vhodným způsobem“) a v případě věznice ukládá lhůtu „nejpozději do druhého dne“. Praktické příklady uvádí ve svém článku již výše zmíněný P. Vantuch, podle něhož by v případě § 70a odst.2 tr. řádu měl být poškozený a svědek vyzooměn o propuštění obviněného z vazby v důsledku skončení celkové doby trvání vazby podle § 71 odst.8 a § 9 tr. řádu nejpozději v den, který předchází propuštění z vazby, v ostatních případech, když je v průběhu trvání vazby rozhodnuto o propuštění obviněného na svobodu, neprodleně po rozhodnutí o jeho propuštění. V případě uprchlého obviněného bez zbytečného odkladu poté, co je útěk zjištěn. V případě odsouzeného by měla věznice, v níž vykonává trest odnětí svobody postupovat obdobným způsobem.⁶⁶

Obecně lze říci k ochraně poskytované podle § 44a tr. řádu, § 55 odst.2 tr. řádu a zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědků a dalších osob, poškozenému, že stávající právní úprava se snaží o efektivní ochranu, avšak není zcela dokonalá, a to zejména ve vztahu k trestním řízením, v nichž jsou stíhány pachatelé trestných činů velmi

⁶⁶ Vantuch, P.: K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném), *Trestněprávní revue*, 4. ročník, č. 1/2005, s. 17 - 18

vysokého stupně nebezpečnosti pro společnost. Nelze předpokládat, že bude docházet k výraznému využívání ochrany podle zákona č. 137/2001 Sb., neboť taková ochrana si vyžádá značné finanční náklady. Bylo by proto vhodné, aby účinná ochrana poškozeného byla zajišťována především podle § 44a tr. řádu a § 55 odst.2 tr. řádu a to vysoce kvalitně, neboť poškozený má z hlediska odhalování trestné činnosti a ukládání trestu jejich pachatelům důležitou roli.

IX.kapitola: Způsob uplatnění nároku na náhradu škody

Poškozený v užším slova smyslu v rámci trestního řízení uplatňuje především svůj nárok na náhradu škody, která mu byla způsobena trestným činem. Je jasné, že v případě účasti v adhezním řízení je jejím hlavním smyslem plné uspokojení poškozeného z titulu nároku na náhradu škody, jehož výsledným produktem je skutečné uhrazení škody obviněným. Rychlé, správné a úplné zjištění škody jako průvodního znaku trestného činu má ovšem v rámci trestního řízení význam v mnoha směrech a to :

- a) škodu můžeme chápat jako znak trestného činu, jehož zjištění má základní význam pro konstatování faktu trestného činu a určení trestní odpovědnosti pachatele; vyžaduje se důkladné zjištění všech okolností, druhu, charakteru a výše škody pro její posouzení (zda jde o značnou škodu, škodu velkého rozsahu atd.) i pro poznání dalších následků, které způsobení škody vyvolalo,
- b) škoda je okolností důležitou pro posouzení míry zavinění, pro určení správného druhu a výměry trestu,
- c) škoda je podkladem pro rozhodnutí soudu o nárocích poškozeného na její náhradu; určení výše a charakteru škody, způsobu její náhrady, případně rozhodnutí o povinnosti na náhradu, je-li více škůdců, s určením jejich části nebo určením solidární odpovědnosti, stanovení splátek atd.⁶⁷

Škodou z hlediska hmotného práva civilního rozumíme újmu, která nastala a projevuje se v majetkové sféře poškozeného a lze ji objektivně vyjádřit penězi. V důsledku toho ji je možno napravit poskytnutím majetkového plnění v adekvátní výši, nespočívá-li náhrada škody v tzv. naturální restituci. Škodu rozeznáváme skutečnou, která se projevuje zmenšením majetkového stavu poškozeného a představuje majetkové hodnoty, které bylo nutné vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předchozího stavu. Projevuje se rozdílem hodnot před vznikem škody

⁶⁷ Husár, E.: K otázkám uplatnenia nárokov poškodeného na náhradu škody v trestnom konaní, In Aktuálne problémy trestného práva, Zborník prác z trestného práva, AUC č. 6/1982, PF Košice 1982, s. 98

a po vzniku škodné události, typicky zničením věci, ztrátou nebo poškozením. Mimo škody skutečné zná teorie práva ještě škodu spočívající v ušlém zisku, jímž rozumíme to, co poškozenému v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním ušlo. V důsledku škodné události se poškozenému nerozmnoží majetkové hodnoty, ač tak mohl očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí. Škodu takto vymezenou je nutno chápat jako škodu materiálního charakteru, přičemž její výše závisí na objektivně existujících kritériích, jakými jsou např. obvyklá cena věcí téhož druhu v daném místě a čase (u škody skutečné) nebo na odhadu nebo úsudku (u ušlého zisku). Škoda se může projevat v případě škody skutečné jednorázově (zničení věci) nebo opakovaně (ztráty na výdělku).⁶⁸ Kromě hmotné škody zná český právní řád ještě tzv. zadostiučinění, imateriální škodu vztahující se k fyzické osobě (§ 13 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku), jež má povahu satisfakční, neboť peněžité plnění je jen jednou z forem této satisfakce a může být přiznáno jen, byla-li ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti. Odpovídajícím typem škody u právnických osob je institut nekalé soutěže ve smyslu § 44 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku. Teoretická definice pojmu „škoda“ je určující i pro oblast trestního práva.

Teorie trestního práva hmotného považuje škodu za fenomén mající zásadní význam pro posuzování typové nebezpečnosti trestného činu pro společnost, když škodu lze subsumovat do zákonných znaků trestného činu.⁶⁹ Majetková škoda je jedním ze škodlivých důsledků spáchání trestného činu pro společnost. Podle J. Jelínka je otázkou, zda vzniklou škodu lze považovat za následek nebo účinek trestného činu, anebo ji lze považovat zároveň za následek i účinek. Pojem následku trestného činu závisí na objektu trestného činu, tj. jakým způsobem se vymezi objekt trestného činu, takovým způsobem se dojde k formulaci následku trestného činu. Účinkem je naopak změna na hmotném předmětu útoku nebo nebezpečí takové změny. Majetkovou škodu lze

⁶⁸ srov. Bičovský, J., Holub, M.: Náhrada škody podle občanského, obchodního, pracovního a správního práva, Linde Praha, a.s., Praha 1995, s. 16 – 17, Jehlička, O. – Švestka, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 4. vydání. Praha. C.H. Beck 1997, s. 333

⁶⁹ srov. Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 143 a násl., Tichý, L.: Náhrada škody v řízení podle trestního řádu, Bulletin advokacie IV/1984, Praha 1984, s. 254

označit za účinek trestného činu, chápeme-li ji jako škodu na hmotném předmětu útoku, např. poškození cizí věci, nebo i za následek trestného činu. „Pojímání majetkové škody jen jako účinku trestného činu zastírá společenský aspekt, rozdíl v charakteru společenských vztahů chráněných trestním zákonem.“ To nalézá svůj odraz v trestním řízení, neboť nepřesné, nedostatečné a neúplné zjištění povahy a přesné výše škody, kterou obviněný trestnou činností způsobil, má za následek procesní důsledky spočívající především v průtazích trestního řízení.⁷⁰

Pro účely trestního řízení je nutné si uvědomit, že z hlediska rozhodování o vině a trestu je samozřejmě nutné chápat škodu jako následek trestného činu, event. účinek, ale zároveň musí mít orgány činné v trestním řízení na zřeteli skutečnost, že škodu je nutné chápat rovněž z hlediska civilního práva hmotného, a to pro účely adhezního řízení. Je nutné, aby k otázce škody vzniklé v důsledku spáchání trestného činu tyto orgány přistupovaly vyváženě, a to z obou pohledů. Řešení škody jako následku i účinku trestného činu má svůj smysl pro kvalitní posouzení skutku, jenž je předmětem trestního stíhání, a to z hlediska zodpovězení otázky, zda jsou splněny materiální a formální znaky trestného činu příslušné skutkové podstaty, ale také pro stanovení spravedlivého trestu. Tímto vyváženým přístupem, který ale musí zohledňovat právo poškozeného, aby rovněž bez veškerých pochyb bylo rozhodnuto o jeho nároku na náhradu škody, dochází k naplnění účelu trestního řízení, tj. náležitého zjištění trestných činů a jejich pachatelů s následným spravedlivým potrestáním, jak stanoví § 1 odst.1 tr. řádu, tak zásady zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti podle § 2 odst.5 tr. řádu. Takovým přístupem se dostává morální satisfakce nejen samotnému poškozenému, ale v případě medializovaných věcí také veřejnosti.

V souvislosti s osobou poškozeného je v § 43 odst.1 tr. řádu zmiňována majetková, morální nebo jiná škoda. Z pohledu nauky trestního procesu se majetkovou škodou rozumí ve shodě s teorií občanského práva hmotného jen skutečně vzniklá škoda vyjádřitelná

---

⁷⁰ Jelínek, J.: Majetková škoda jako předmět zkoumání (z hlediska trestněprávního), *Socialistická zákonnost* č. 8/1988, Praha 1988, s. 478 - 489, Jelínek, J.: Otázky související s majetkovou škodou a typovou nebezpečností činu pro společnost, *Socialistická zákonnost* č. 1/1980, s. 25 - 37

v penězích, morální škodou újma způsobená např. některými trestnými činy proti lidské důstojnosti a jinou škodou újma způsobená na právech, event. porucha na zdraví menší intenzity. „Jiná škoda“ může vzniknout i spácháním pokusu trestného činu směřujícího proti životu, zdraví nebo majetku. Zvláštní kategorií je ublížení na zdraví, které je stavem (onemocnění, poranění) ztěžujícím v důsledku porušení normálních tělesných nebo duševních funkcí výkon obvyklé činnosti nebo mající jiný vliv na obvyklý způsob života poškozeného, který zpravidla vyžaduje lékařské ošetření.⁷¹ Ublížení na zdraví nelze ztotožňovat se škodou na zdraví, neboť tou rozumíme opakující se materiální škodu, která se v důsledku ublížení na zdraví projevuje ve ztrátě na výdělku, v nároku na odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění.

Poškozený nemůže úspěšně uplatnit v trestním řízení jako náhradu škody nárok vyplývající z bezdůvodného obohacení, neboť se jedná o rozdílné právní instituty. Bezdůvodným obohacením rozumíme ve smyslu § 451 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, případy, kdy právní osoba se na úkor druhého obohatí bez právního důvodu, jde tedy o majetkový prospěch získaný plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů, nebo majetkový prospěch projevující se v majetkové sféře toho, kdo se obohatil, tím způsobem, že nedojde ke snížení její majetkové základny. Naproti tomu druhému se v důsledku bezdůvodného obohacení zmenší majetek. Rozdíl mezi institutem škody a bezdůvodného obohacení spatřuji v tom, že škoda vzniká jako následek protiprávního jednání konkrétní osoby, přičemž mezi tímto jednáním a takto vzniklou škodou musí existovat příčinná souvislost (kauzální nexus), zatímco při bezdůvodném obohacení nejde o protiprávní jednání, jde o právní jednání mající za následek přesun majetkových hodnot z jednoho účastníka právního vztahu na účastníka druhého, aniž by však k takovému jednání existoval právní důvod. Příkladem může sloužit trestný čin přijímání úplatku podle § 160 tr. zákona. Podle § 160 odst.1 tr. zákona „kdo v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu přijme nebo si dá slíbit úplatek...“ Osoba, která poskytla peněžité plnění, tj. úplatek, není-li společně

---

⁷¹ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. 4. vydání. Praha, C.H. Beck 2002, s. 236

trestně stíhána s osobou peněžitě plnění přijímající, může teoreticky v rámci trestního řízení uplatnit své právo na vrácení předmětné peněžitě částky, neboť jeho majetek se v důsledku vzájemného jednání zmenšil. Může tak vystupovat jako poškozený s využitím všech práv, která trestní řád poškozenému přiznává. Taková osoba ovšem nemůže mít v trestním řízení procesní postavení poškozeného, neboť je nemá ani z hlediska hmotného práva, protože peněžitě plnění poskytla dobrovolně, vlastním konáním, jemuž odpovídala aktivita pachatele spočívající v ochotě něco obstarat ve věci veřejného zájmu s tím, že pachatel přijal finanční částku. K plnění však došlo bez právního důvodu, byť s trestněprávními následky, když oba účastníci jednali ve vzájemné shodě a samo jednání osoby poskytující peněžitě plnění odporovalo zákonu.⁷²

Újmou jako takovou nejsou různé formy sankcí soukromoprávního či veřejnoprávního charakteru, jakými jsou smluvní pokuta podle § 544 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (právní institut zajištění závazku vznikající na základě vzájemného konsensu účastníků právního vztahu), penále či pokuty (povinnost k jejich zaplacení vzniká na základě zákona či podzákonných právních norem za předem stanovených předpokladů, přičemž samy o sobě jsou sankcemi). Uvedené typy z právního řádu vyplývajících institutů, jejichž obsahem je povinnost k plnění, samy o sobě nejsou následkem či účinkem trestného činu, ale vznikají v důsledku porušení povinností vyplývajících ze smluv či právních norem. Naproti tomu je škoda svojí povahou závazkově deliktním vztahem vznikajícím nikoli na základě vzájemného konsensu, ale z jednání odporujícího právu.

Ve shodě s výše uvedeným je zřejmé, že právo navrhnout soudu, aby v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu způsobenou trestným činem, má podle § 43 odst.3 tr. řádu pouze ten, komu byla způsobena majetková škoda vyjádřitelná penězi, lhotejno, zda je o ní oprávněn rozhodovat soud nebo jiný orgán. Jen taková osoba se účastní adhezního řízení v procesním postavení poškozeného. Ustanovení § 43 odst.3 tr. řádu je zcela určující pro

---

⁷² Hrachovec, P.: Náhrady škody při úplatkářství, Socialistická zákonnost, ročník 1982, Praha 1982, s. 478 - 482

průběh adhezního řízení, které není ovládáno zásadou oficiality, neboť je jen a pouze na poškozeném, zda uplatní svůj nárok na náhradu škody způsobené trestným činem nejpozději u rozhodujícího soudu. Poškozenému tedy svědčí právo dispoziční, které se projevuje tím, že orgány činné v trestním řízení se z úřední povinnosti zabývají otázkou náhrady škody (nemáme-li ovšem na mysli jejich povinnost pro účely zjištění následku a účinku trestného činu) pro účel adheze. Není-li návrh v konečné fázi, soud je ze zákona povinen rozhodnout o případném nároku na náhradu škody. Je to dáno tím, že adhezní řízení v určitém smyslu supluje řízení o nárocích z titulu škody vedená podle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Pro poškozeného je pochopitelně výhodnější domáhat se svého nároku v rámci trestního řízení, než v řízení občanskoprávním, neboť řízení občanskoprávní se v současné době často vyznačují značnou časovou náročností, možná i průtahy, často je nutné zajistit si na vlastní náklady odbornou právní pomoc, nemluvě o plnění poplatkové povinnosti podle zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích. Trestní řízení je výhodnější jednak svou vyšší „rychlostí“, ale i tím, že orgány činné v trestním řízení postupují z úřední povinnosti ve vztahu ke zjištění výše vzniklé škody.

Jak jsem již uvedla, je předpokladem zahájení adhezního řízení návrh poškozeného, který musí být jako procesní úkon zcela srozumitelný a určitý, tzn. musí z něj být v souladu s § 43 odst.3 tr. řádu patrné, z jakých důvodů a v jaké výši poškozený nárok na náhradu škody uplatňuje. Protože je trestní řízení ovládáno zásadou bezformálnosti, je lhostejné z hlediska následků projevu vůle poškozeného, uplatní-li svůj nárok písemnou formou nebo ústně do protokolu. Bezformálnost však nelze zaměňovat za obsahové náležitosti návrhu.⁷³ Obsahově musí návrh poškozeného obsahovat důvod uplatňovaného nároku na náhradu škody, tzn. že poškozený musí uvést, že mu trestným činem byla způsobena škoda a v čem škoda spočívá. Tato část musí obsahovat přesná tvrzení ohledně škodné události (např. jednání, během něžž došlo ke způsobení úrazu), označení typu škody (např. na věci – odcizením vozidla s jeho přesnou specifikací, tj. tovární značkou, státní poznávací značkou, barvou karoserie, číslem motoru a

---

⁷³ Tichý, L.: Náhrada škody v řízení podle trestního řádu, Bulletin advokacie IV/1984, Praha 1984, s. 262

karoserie), v případě škody způsobené na zdraví popisem zdravotního stavu následného po vzniku následku trestného činu.⁷⁴ Dále musí návrh poškozeného obsahovat přesné vyjádření nároku, jehož splnění má být v rozsudku soudu uloženo obžalovanému. Domnívám se, že nárok musí být uveden v peněžité podobě, neboť když by uplatněný nárok zněl na „vydání věci“, nelze mu v soudním rozhodnutí vyhovět, protože byla-li odcizená věc orgány činnými v trestním řízení u obviněného zajištěna, došlo by k jejímu vrácení poškozenému na základě vydaného usnesení. V ostatních případech nemá obviněný věc již ve sféře své dispozice, a proto by se poškozený v případě, že by zjistil, u koho se věc nachází, musel svého práva domáhat cestou občanského soudního řízení. K určení výše uplatněného peněžitého nároku jednotliví autoři připouštějí možnost minimálního vyčíslení nebo uvedení takových údajů, z nichž by byla výše nároku dostatečně určitě zjevná (např. bodovým ohodnocením bolestného a ztížení společenského uplatnění).⁷⁵ Dále musí být v návrhu označena osoba, proti níž směřuje, jinými slovy osoba obviněného. Je-li trestní stíhání vedeno proti více osobám, musí poškozený uvést konkrétního jednotlivého spoluobviněného nebo skupinu obviněných.

V průběhu trestního řízení, připojil-li se poškozený s návrhem na náhradu škody, se v rámci dokazování zjišťuje mj. aktivní věcná legitimace poškozeného, která má význam pro rozhodování o uplatněném nároku na náhradu škody. Z tohoto důvodu je v některých složitějších případech nutné věnovat pečlivou pozornost již koncipování návrhu i okruhu osob, které jsou oprávněny, chtějí-li být se svým návrhem úspěšní, návrh podat. Vznikla-li škoda na věcech, které jsou v podílovém spoluvlastnictví, tak jsou podle § 139 odst.1 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, k právním úkonům týkajícím se společné věci oprávněni a povinni všichni spoluvlastníci společně a nerozdílně, přičemž podle § 139 odst.2 téhož zákona při hospodaření se společnou věcí rozhodují většinou počítanou podle velikosti podílů; při rovnosti hlasů, nebo nedosáhne-li se většiny anebo dohody, rozhodne na návrh kteréhokoli spoluvlastníka soud. Teorie trestního práva procesního se podmínkami, za nichž jsou oprávněni spoluvlastníci

⁷⁴ srov. Púry, F., Sovák, Z., Šámal, P., Urbánek, J.: Vzory podání a rozhodnutí v trestních věcech, 1. vydání, Linde Praha, a.s., Praha 1999, s. 71

⁷⁵ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 156

oprávnění podat návrh podle § 43 odst.3 tr. řádu. Domnívám se, že v tomto případě je zcela postačující, připojí-li se k trestnímu řízení s nárokem na náhradu škody většinový spoluvlastník nebo spoluvlastníci, jejichž spoluvlastnické podíly tvoří většinu. V řízení bude jako s poškozenými jednáno pouze s těmito spoluvlastníky a bude rozhodováno o škodě jako celku s tím, že v případě, že v důsledku trestné činnosti věc zanikla, vypořádají se spoluvlastníci, kteří vystupovali v trestním řízení jako poškození, s ostatními spoluvlastníky, podle zásad vzájemného vypořádání solidárních věřitelů podle § 515 o.z. Podá-li návrh menšinový spoluvlastník, měl by být podle mého názoru odkázán v konečném rozhodnutí soudu na řízení ve věcech občanskoprávních. Naproti tomu vznikne-li v důsledku trestné činnosti škoda na majetku spadajícím do společného jmění manželů, nelze návrh podle § 43 odst.3 tr. řádu považovat za běžný úkon, běžnou záležitost, v níž může jeden manžel jednat za druhého manžela s účinky pro oba dva. Předpokladem akceptovatelnosti návrhu je souhlas druhého manžela, který může být učiněn i konkludentně, neboť zákon nevyžaduje zvláštní formu. Účinky návrhu učiněného podle § 43 odst.3 tr. řádu se rovnají účinkům podané občanskoprávní žaloby. Pokud by se však škoda dotýkala majetku, který je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů, není k podání návrhu na náhradu škody vztahující se k tomuto majetku souhlas druhého manžela.⁷⁶

Poškozený může navrhnout, aby soud uložil v odsuzujícím rozsudku obžalovanému povinnost nahradit škodu způsobenou trestným činem již při podání trestního oznámení podle § 158 tr. řádu (i když v této fázi mu zřejmě nebude známa výše vzniklé škody), může tak učinit kdykoli v průběhu trestního stíhání a to až do okamžiku, kdy předseda senátu (samosoudce) zahájí při hlavním líčení dokazování. Řádné a včasné podání návrhu má význam nejen pro rychlost trestního řízení, ale i z hlediska možného promlčení nároku na náhradu škody. Uplatní-li podle § 112 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku věřitel v promlčecí době své právo u soudu nebo jiného příslušného orgánu a v zahájeném řízení řádně pokračuje, promlčecí doba od tohoto uplatnění

---

⁷⁶ Šperling, J.: Uplatnění nároku poškozeného ve smyslu § 43 odst.2 tr. řádu u trestných činů proti majetku (hlava IX tr. zák.) v BSM, Socialistická zákonost, ročník 1982, Praha 1982, s. 352 - 354

po dobu řízení neběží. Obecně je uznáváno, že podáním návrhu v trestním řízení se staví běh promlčecí doby.⁷⁷ Při užití § 112 o.z. však narážíme na otázku, kterým okamžikem dochází k stavění promlčecí doby. J. Látal ve své monografii „Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení“ zastává názor, že „při řešení této otázky je třeba především přihlídnout k tomu, že zákon v žádném z ustanovení upravujících postavení a práva poškozeného v trestním řízení neomezuje možnost řádného uplatnění nároků poškozených teprve na řízení před soudem ani na řízení až po zahájení trestního stíhání.“⁷⁸ Má-li poškozený podle § 59 odst.5 tr. řádu právo uplatnit nárok na náhradu škody již při podání trestního oznámení, tak tomu odpovídá povinnost policejního orgánu přímo se dotázat, zda poškozený chce podat návrh ve smyslu § 43 odst.3 tr. řádu. S přihlédnutím k § 12 odst.10 tr. řádu a § 158 odst.2 tr. řádu jde vlastně o první procesní úkon poškozeného v konkrétním řízení. Předpokládá-li zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, jako podmínku pro stavení promlčecí doby uplatnění práva u „jiného příslušného orgánu“, staví se tak promlčecí doba již od okamžiku, kdy poškozený podal trestní oznámení a to na dobu, po níž policejní orgán (státní zástupce) provádí prověřování trestního oznámení podle § 159 odst.1 tr. řádu a to až do doby, kdy bude věc podle § 159a odst.1 tr.řádu odložena. V případě, že po prověřování je zahájeno podle § 160 tr. řádu trestní stíhání, pokračuje stavení promlčecí doby až do okamžiku, kdy nabude právní moci rozhodnutí, kterým je skončeno trestní stíhání (usnesení o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst.1, 2 tr. řádu, rozsudek).

V rámci adhezního řízení je ze strany poškozeného uplatňován soukromoprávní nárok. Trestně právní teorie je kusá ohledně práva poškozeného se svým návrhem procesně disponovat. Český trestní řád na rozdíl od polské úpravy, podle níž může tzv. občanskoprávní žalobce až do zahájení hlavního líčení podat proti obviněnému občanskoprávní žalobu s tím, že nebrání-li jejímu projednání formální nedostatky nebo nepřipustnost podle občanskoprávních předpisů, trestní soud ji přijme a

⁷⁷ srov. Jehlička, O.,– Švestka, J., Škárková, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 9.. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s. 389, rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR Rc 31/74

⁷⁸ Látal, J.: Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, Praha 1994, s. 82

zahájí o této žalobě v rámci trestního řízení jednání, při němž aplikuje předpisy civilního soudního řízení,⁷⁹ výslovně na takovou situaci nepamatuje. Je tedy otázkou, zda může být použito analogie iuris, tedy zda mohou být užitá ustanovení zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Současná trestně procesní nauka nepřipouští užití jakékoliv analogie, a to ani v procesní rovině. Je pravdou, že v rámci adhezního řízení se rozhoduje podle hmotného práva soukromého, avšak podle trestněprávních procesních pravidel, jinými slovy řečeno, k aplikaci mimotrestních právních norem dochází v rámci trestního procesu.⁸⁰ Odlišný názor zastává L. Tichý, podle něhož s ohledem na určitou míru mezerovitosti trestního práva procesního je nutno vzít v úvahu při posuzování přípustnosti užití analogie tato hlediska:

- a) jestliže je soud povinen rozhodnout, nemůže nerespektovat určité zásady platné pro obligační vztah, který svým rozhodnutím deklaruje či konstituuje;
- b) soud nemůže zůstat nečinným, i když zákon nestanoví, jakým způsobem postupovat;
- c) obecná teorie státu i nauka práva procesního připouštějí v zásadě možnost použití analogie v procesu, v trestním řízení nevyjímaje.

Dále je toho názoru, že vztahy náhrady škody jako občanskoprávní jsou většinou předmětem občanského soudního řízení. Proto je možné v případech, kdy zákon výslovně postup soudu neupravuje, použít příslušná ustanovení zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Aplikace předpisu civilního předpisu by ovšem měla být využita pouze tam, kde by striktní použití předpisů o trestním řízení vedlo k odlišnému posuzování deliktního odpovědnostního vztahu ve srovnání s postupem soudu v občanskoprávním řízení v téže věci. Analogie tedy může sloužit jako prostředek zabránění rozdílného posouzení téže skutkové situace v obou typech řízení a zároveň tato rozdílnost způsobuje rozdílné postavení účastníků dotčeného hmotně právního poměru z hlediska hmotného práva. Řešením by dle něj bylo užití analogie při zachování dvou zásad:

---

⁷⁹ Zákoník trestního řízení Polska, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1999, s. 15 a násl.

⁸⁰ srov. Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H. Beck 2002, s. 240, Jelínek, J.: Nad jednou zajímavou otázkou adhezního řízení, Socialistická zákonnost č. 8/1988, Praha 1988, s. 543

- a) analogii nelze použít v případě, existuje-li výslovná úprava obsažená v trestním řádu, i když se liší od civilního procesu;
- b) analogii je třeba použít při mandukční povinnosti soudu vůči účastníkům adhezního řízení, při zákazu ultra petit a partium, litispendenci užití dispoziční zásady, pokud se jedná o změnu a zpětvzetí návrhu.⁸¹

Domnívám se, že při dodržování určitých zásad by mělo být při aplikaci jednotlivých ustanovení trestního řádu upravujících otázku adheze užíváno analogie. Především by užití analogie nesmělo být v neprospěch obviněného (obžalovaného), muselo by respektovat procesní pravidla zakotvená v trestním řádu (užití analogie by nesmělo být v rozporu s jednotlivými procesními ustanoveními trestního řádu) a muselo by řešit situace, na něž trestní řád nepamatuje. Rovněž bychom museli rozlišovat, zda by se analogie iuris vztahovala na procesní úkony poškozeného nebo soudu. Má-li návrh poškozeného podle § 43 odst.3 tr. řádu dispozitivní charakter, měla by být připuštěna celková dispozice s tímto návrhem. Šámal, P. a kol. ve svém komentáři k trestnímu řádu připouštějí, že poškozený může upřesnit svůj návrh v situaci, když z provedených důkazů bylo zjištěno, že by mu patřilo více, než požadoval.⁸² Z pohledu analogického užití občanského soudního řádu by se jednalo o tzv. rozšíření žaloby. Poškozený je podle mého názoru oprávněn změnit svůj návrh. Například uplatní-li řádně a včas svůj nárok na náhradu skutečné škody, nebrání nic tomu, aby nemohl poškozený svůj návrh změnit tím způsobem, že místo ní bude uplatňovat ušlý zisk a to i po zahájení dokazování v hlavním líčení, neboť zahájením dokazování podle § 206 odst.2 tr. řádu dochází pouze k uzavření okruhu poškozených, kteří se zúčastní konkrétního hlavního líčení. Obdobně trestní řád výslovně neupravuje situaci, vzdá-li se poškozený výslovně svých práv a vezme-li zpět svůj návrh učiněný podle § 43 odst.3 tr. řádu. Účinky takového procesního úkonu se z hlediska občanského soudního řízení rovnají zpětvzetí žaloby. Podle mého názoru je poškozený takový úkon oprávněn učinit a učiní-li jej, zaniká automaticky jeho účast v adhezním řízení s tím, že nadále může v trestním řízení vystupovat a využívat svých práv jako poškozený „v širším slova smyslu“. Soudy a

⁸¹ Tichý, L.: Náhrada škody v řízení podle trestního řádu, Bulletin advokacie č. IV/1984, Praha 1984, s. 252 - 254

⁸² Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H. Beck 2002, s. 242

ostatní orgány činné v trestním řízení by měly respektovat dispoziční právo poškozeného s jeho návrhem na uložení povinnosti obžalovanému k náhradě škody způsobené trestným činem v odsuzujícím rozsudku. Jakousi „obranou“ soudu před nadměrným dokazováním ve vztahu k nároku na náhradu škody, kterým by docházelo k porušování hlavního účelu trestního řízení, tj. odhalení pachatele trestného činu a jeho spravedlivé odsouzení, a zásady hospodárnosti řízení, je rozsudečný výrok o odkázání poškozeného se zbytkem nároku na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních.

X. kapitola: K rozhodování soudu o náhradě škody

Zvláštním právem poškozeného, pokud řádně a včas uplatnil svůj návrh, jímž se domáhá, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost k náhradě škody, je vydání takového rozhodnutí. Formálně se povinnost k náhradě škody ukládá obžalovanému (obviněnému) rozsudkem podle § 121 písm.a) tr. řádu nebo trestním příkazem podle § 314f odst.1 písm.e) tr. řádu a usnesením v případě podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 a násl. tr. řádu a narovnání podle § 309 a násl. tr. řádu.

Rozsudkem může soud rozhodnout tak, že uloží obžalovanému povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem, je-li poškozený se svým návrhem zcela úspěšný (§ 228 odst.1 tr. řádu), nebo poškozeného odkáže s jeho nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na řízení před jiným příslušným orgánem, není-li s návrhem úspěšný (§ 229 tr. řádu) anebo odkáže poškozeného v případě částečného úspěchu se zbytkem nároku na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, event. na řízení před jiným příslušným orgánem (§ 229 odst.2 tr. řádu). Před vydáním rozhodnutí je však soud povinen zkoumat přítomnost zákonných podmínek pro vydání příslušného rozhodnutí. Primární podmínkou je řádně a včas podaný návrh poškozeného, který splňuje všechny formální náležitosti (je dostatečně určitý a srozumitelný) a je učiněn ve vztahu k soudu ještě před tím, než předseda senátu (samosoudce) zahájí při hlavním líčení dokazování. Dále se musí soud zabývat věcnou legitimací poškozeného, zejména zda osoba uplatňující nárok na náhradu škody a s tím i práva poškozeného nebyla připuštěna k trestnímu řízení podle § 206 odst.3, 4 tr. řádu (jedná se o osobu, které zřejmě nepřísluší práva poškozeného, poškozeného, kterého zastupuje společný zmocněnec, osobu, o jejímž nároku již bylo rozhodnuto v občanskoprávním řízení) a v neposlední řadě, zda nejde o bývalého poškozeného, který vzal svůj návrh učiněný podle § 43 odst.3 tr. řádu zpět.

Při svém rozhodování musí být také vyjasněna v případě pochybností otázka, zda není dána překážka litispendence a to

v situaci, kdy osoba, které vznikla škoda trestným činem, uplatnila svůj nárok na náhradu škody nejen v trestním řízení, ale také v řízení občanskoprávním. Podle teorie občanského soudního řízení vzniká překážka litispendence tehdy, jestliže o téže věci probíhá u soudu další občanskoprávní řízení, nebo byli-li před zahájením řízení uplatněn nárok v řízení adhezním.⁸³ Trestní řád na rozdíl od ust. § 83 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, na překážku litispendence nepamatuje. Domnívám se, že překážku litispendence je nutné řešit tím způsobem, že je-li nepřipustná účast osoby, o jejímž nároku na náhradu škody bylo již podle § 44 odst.3 tr. řádu rozhodnuto, tak v situaci, kdy jsou souběžně vedena trestní řízení a v jeho rámci adhezní řízení a občanskoprávní řízení o tomtéž nároku na náhradu škody, resp. o téže odpovědnosti za škodu, má přednost projednání věci v trestním řízení, neboť soudy v občanskoprávních řízeních jsou podle § 135 odst.1 o.s.ř. vázány rozhodnutími příslušných orgánů o tom, že byl spáchán trestný čin, přešupek nebo jiný správní delikt postížitelný podle zvláštních předpisů, a kdo je spáchal. Z logiky věci vyplývá, že přednostně dojde k projednání uplatněného nároku na náhradu škody v rámci adhezního řízení.

V případě překážky věci rozsouzené je povinností soudu podle § 206 odst.4 tr. řádu za použití § 44 odst.3 tr. řádu nepřipustit osobu, již již bylo rozhodnutím soudu v občanskoprávním řízení přiznáno právo na náhradu škody, do hlavního líčení.

Má-li soud zjištěno, že nic nebrání tomu, aby rozhodl o návrhu poškozeného na náhradu škody, rozhodne o něm meritorně, avšak za předpokladu, že škoda je zahrnuta do skutku uvedeného v obžalobě. Při rozhodování je s ohledem na ustanovení § 220 odst.2 tr. řádu oprávněn přihlížet pouze ke skutečnostem, které byly probrány v hlavním líčení, a opírat se o důkazy, které strany předložily a provedly, případně, které sám provedl. I při posuzování odůvodněnosti uplatněného nároku na náhradu škody musí soud hodnotit provedené důkazy vztahující se ke škodě jednotlivě i souhrnně. Je vázán zásadou zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jeho rozhodnutí (§ 2 odst.5 tr. řádu). Je jasné, že otázka

---

⁸³ Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: Občanský soudní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 1751

škody musí být řešena v souvislosti s vinou obžalovaného. Přehledný návod pro rozhodování soudu uvádí A. Sotolář a kol., podle nichž může soud v adhezním řízení přiznat náhradu škody způsobené poškozenému spácháním trestného činu podle § 228 odst.1 tr. řádu tím, že zaváže obžalovaného k povinnosti nahradit škodu, byl-li nárok včas a řádně uplatněn a to za při splnění těchto dalších předpokladů:

- a) soud rozhodl o skutku, kterým byla způsobena škoda, jíž se uplatněný nárok týká, odsuzujícím rozsudkem (resp. trestním příkazem), bez ohledu na to, zda a jaký trest byl obžalovanému uložen (i když bylo např. upuštěno od potrestání podle § 24 či § 26 tr. zákona),
- b) škoda byla způsobena právě tím skutkem vykazujícím znaky trestného činu, jehož spácháním byl obžalovaný uznán vinným, a to bez ohledu na skutečnost, zda a jak se škoda projevila v právní kvalifikaci trestného činu,
- c) způsobená škoda má charakter majetkové škody (v širším smyslu), jejíž náhradu příslušné předpisy umožňují (není to jen škoda na majetku, může jít jak o skutečnou škodu, tak o ušlý zisk),
- d) uplatněný nárok na náhradu škody má podklad v příslušných hmotně právních předpisech upravujících náhradu škody (zejména v občanském či obchodním zákoníku, zákoníku práce) a jeho výše i odpovědnost obžalovaného za škodu byla v trestním řízení dostatečně prokázána,
- e) není zde jiná zákonná překážka, která by bránila rozhodnutí o náhradě škody (spočívající např. v tom, že nárok na náhradu škody je již promlčen a obžalovaný se promlčení dovolal anebo že obžalovaný v průběhu hlavního líčení škodu v plném rozsahu uhradil).⁸⁴

Pokud jsou v rámci trestního řízení stíhání dva a více obviněných, je povinností soudu při rozhodování o náhradě škody formulovat příslušný výrok rozsudku tak, aby z něj vyplývala eventuální solidární povinnost obžalovaných k náhradě škody, neboť podle § 438 odst.1 o.z. způsobí-li škodu více škůdců, odpovídají za ní společně a nerozdílně. Protože při

---

⁸⁴ Sotolář, A., Půry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, s. 158 - 159

svých úvahách o vině vychází soud v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů, musí i ve vztahu k rozhodnutí o náhradě škody vycházet z provedených důkazů, aby správným způsobem stanovil povinnost solidárního plnění. Z hlediska trestněprávního přichází společná odpovědnost obviněných v úvahu jen u jednotlivých typů trestního účastenství – spolupachatelství (§ 9 odst.2 tr. zákona), dále pak u pachatele – organizátora – návodce – pomocníka (§ 10 tr. zákona). Zároveň musí soud také zkoumat existenci spoluzavinění ze strany poškozeného, neboť podle § 441 o.z. nese poškozený odpovědnost za škodu poměrně, byla-li škoda způsobena i jeho zaviněním, a jako předběžnou otázku pro účely stanovení výše náhrady škody, kterou bude obžalovaný povinen zaplatit, vyřešit její míru.

Principiálně soud rozhoduje o náhradě škody – skutečné a ušlého zisku. Z praktického hlediska je ale důležité, zda přiznaná náhrada škody může zahrnovat příslušenství, tj. úroky z prodlení, ale také náklady zastoupení poškozeného zmocněncem, který vykonává povolání advokáta. Podle S. Hajička problém spočívá ve skutečnosti, že soudy neurčují, od kdy je obžalovaný povinen platit úroky z prodlení. Před vlastním soudním rozhodnutím může poškozený vyzvat obžalovaného k úhradě škody. Za uvedený hmotně právní úkon můžeme považovat návrh poškozeného podle § 43 odst.3 tr. řádu. Aby však byl účinný vůči obviněnému (obžalovanému), musí se s ním obviněný seznámit. Obviněný se však často odmítá seznamovat s výsledky vyšetřování. Podle Hajička tak může být poškozený odkázán s částí škody spočívající v nezaplacených úrocích z prodlení na občanskoprávní řízení, anebo soud může určit přesné datum počátku doby, od níž je obžalovaný povinen úrok platit, avšak musí uvést dostatečně určité určení času např. „...první den po doručení trestního příkazu.“⁸⁵ Při posuzování, zda uložit obžalovanému v odsuzujícím rozsudku povinnost k placení úroků z prodlení musíme vycházet z občanského práva hmotného. Úroky z prodlení jsou tzv. akcesorickým závazkem, jejichž právní osud se řídí osudem hlavního závazkového vztahu, tj. vztahu z titulu odpovědnosti za škodu způsobenou trestným činem. Je-li prokázáno, že poškozený svoji pohledávku z titulu odpovědnosti za škodu uplatnil u obžalovaného a to

⁸⁵ Hajiček, S.: Dva problémy adhézného konania, Justičná revue č. 7 - 8/1995, Bratislava 1995, s. 19 - 22

ať již písemně, ústně nebo připojením se k trestnímu řízení s tím, že obžalovaný se na závěr přípravného řízení seznámil s výsledky vyšetřování, může soud uložit obžalovanému povinnost k úhradě tohoto typu příslušenství. V opačném případě musí odkázat poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních.

Je-li poškozený zastoupen v adhezním řízení zmocněncem – advokátem, může soud rozhodnout o povinnosti obžalovaného zaplatit poškozenému náklady, které mu v souvislosti s trestním řízením vznikly a to v souladu s § 154 odst.2 tr. řádu a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani z části.

XI. kapitola: Účast poškozeného v řízení o opravných prostředcích

Ukládá-li trestní řád obecně soudu (v případě podmíněného zastavení trestního stíhání státnímu zástupci) rozhodnout o návrhu poškozeného na náhradu škody, vyplývá z toho pro poškozeného domáhat se svého práva v případě nepříznivého rozhodnutí cestou účasti v řízeních o opravných prostředcích. Řízením o opravných prostředcích rozumíme taková řízení, která jsou zahájena na základě zákonem aprobovaného kvalifikovaného procesního úkonu učiněného osobou k tomu oprávněnou, v jejichž rámci dochází k přezkoumání opravným prostředkem napadených rozhodnutí. Tato řízení můžeme dělit na řízení o řádných opravných prostředcích, jimiž rozumíme řízení o odvolání proti rozsudku soudu I. stupně, řízení o stížnosti proti usnesení, a dále o mimořádných opravných prostředcích, jimiž jsou dovolací řízení podle § 265a a násl. tr. řádu, řízení o stížnosti pro porušení zákona podle § 266 a násl. tr. řádu a obnova řízení podle § 277 a násl. tr. řádu. Základní rozdíl mezi řádnými a mimořádnými opravnými prostředky spočívá v tom, že mimořádné opravné prostředky představují průlom do právní moci napadeného rozhodnutí. Poškozený může být účasten pouze řízení o řádných opravných prostředcích, neboť dovolání, obnova řízení a řízení o stížnosti pro porušení zákona jsou principiálně určeny k přezkoumávání meritorních rozhodnutí vztahujících se k vině a trestu. To ostatně vyplývá z okruhu osob, jimž trestní řád přiznává aktivní legitimaci k jejich využití. Tak dovolání je podle § 265d odst.1 oprávněn podat nejvyšší státní zástupce na návrh krajského nebo vrchního státního zástupce anebo i bez takového návrhu a to pro nesprávnost kteréhokoliv výroku rozhodnutí soudu, dále obviněný (prostřednictvím obhájce) pro nesprávnost výroku rozhodnutí soudu, který se ho bezprostředně dotýká. K podání stížnosti pro porušení zákona je podle § 266 odst.1 tr. řádu oprávněn pouze ministr spravedlnosti. K podání návrhu na povolení obnovy řízení jsou podle § 280 odst. 1, 2 tr. řádu jen oprávněné osoby, jimiž zákona rozumí státního zástupce, obviněného a osoby, které jsou oprávněny podat ve prospěch obviněného odvolání (příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel a druh, v případě, že je obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům, tak také zákonný zástupce a obhájce). Z uvedeného je tedy nasnadě, že

poškozený není osobou oprávněnou k podání mimořádného opravného prostředku.

Proti rozsudku soudu I. stupně má právo podat odvolání pouze poškozený, který ve smyslu § 43 odst.3 tr. řádu navrhl, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost k náhradě škody, avšak pouze v těchto případech:

- a) pro nesprávnost výroku o náhradě škody podle § 246 odst.1 písm.c) tr. řádu,
- b) nebyli-li v rozsudku učiněn výrok o povinnosti obžalovaného zaplatit poškozenému způsobenou škodu podle § 246 odst.2 tr. řádu,
- c) pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok o náhradě škody je nesprávný nebo chybí podle § 246 odst.2 tr. řádu.

Poškozený se však nemůže odvolat proti výroku zprošťujícímu rozsudku, jímž byl odkázán se svým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, neboť výrok o náhradě škody je ze své povahy výrokem akcesorickým, neboť má-li adhezní řízení povahu jakéhosi „vedlejšího“ řízení v rámci trestního stíhání a bez trestního stíhání nemůže být vedeno, tak i pro poškozeného pozitivní výrok o náhradě škody je závislý na výroku, jímž byla uznána vina. To ostatně vyplývá z dikce § 43 odst.3 tr. řádu, kdy zákon jednoznačně předpokládá, že soud může obžalovanému uložit povinnost k náhradě škody jen tehdy, uzná-li jej vinným. Chce-li poškozený využít svého práva odvolání, musí podat odvolání v zákonné osmidenní lhůtě (§ 248 odst.1 tr. řádu), která počíná běžet dnem následujícím po doručení písemného opisu rozsudku, k soudu, proti jehož rozhodnutí odvolání směřuje, musí obsahovat zákonem vyžadované náležitosti, tj. musí být výslovně uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, ve kterých výrocích je toto rozhodnutí napadáno (v případě poškozeného jde jen o výrok, jímž bylo rozhodováno o nároku na náhradu škody), dostatečně určitě a srozumitelně odůvodněno a to z hlediska důvodů, pro které považuje poškozený odvoláním napadené rozhodnutí za nesprávné. Nesprávnost může spočívat v tom, že poškozenému byla přiznána nižší částka, než jakou požadoval, a se zbytkem nároku byl odkázán na občanskoprávní, případně jiné řízení, nebo že byl odkázán s celým nárokem na takové

rozhodnutí, anebo, že nebyl žádný z těchto výroků učiněn.⁸⁶ Odvolá-li se však poškozený výslovně proti výrokům rozsudku, proti nimž mu trestní řád právo odvolání nepřiznává, může se jím odvolací soud podle mne zabývat meritorně, zjistí-li z obsahu takového odvolání, že je napadán výrok o náhradě škody a soud opomněl rozhodnout o škodě nebo byla-li v tomto směru porušena ustanovení o řízení, které předcházelo rozsudku. Tento postup lze dovodit z § 59 odst.1 tr. řádu, podle něhož se podání vždy posuzuje podle svého obsahu, i když je nesprávně označeno.

Řádným opravným prostředkem proti usnesení je v souladu s § 141 odst.1 tr. řádu stížnost. Principiálně je stížnost přípustná vždy proti usnesení policejního orgánu, proti usnesení státního zástupce a soudu jen tehdy, stanoví-li tak zákon. Účast poškozeného v řízení o stížnosti podle § 141 a násl. tr. řádu je problematická. Odborná literatura často upozorňovala na odpírání využití tohoto práva poškozenému proti usnesení, jímž je věc postoupena k vyřízení jinému orgánu podle § 171 tr. řádu a usnesení o zastavení trestního stíhání podle § 172 odst.1, 2 tr. řádu. Důvodem byla skutečnost, že tato rozhodnutí mají povahu rozhodnutí ve věci samé a postupem státního zástupce nebo soudu byla poškozenému odnímána možnost domoci se svých práv. Typicky tehdy, pokud trestní stíhání bylo zastaveno pro nedostatek důkazů, jimiž by bylo prokázáno, že se stal skutek, pro nějž byl obviněný stíhán, nebo že jej nespáchal, a poškozený neměl v souladu se svým právem navrhnout důkazy tato rozhodnutí zvrátit.⁸⁷ Zákonná mezera byla odstraněna zákonem č. 265/2001 Sb., který poškozenému výslovně přiznal právo podat stížnost proti těmto dvěma typům usnesení, avšak s tím, je-li znám. Ze zákonné dikce nevyplývá jednoznačně, že by se muselo jednat o poškozeného, který podal návrh podle § 43 odst.3 tr. řádu. Proto je podle mne osobou oprávněnou podat stížnost poškozený v „širším smyslu“. Naproti tomu poškozený je oprávněn přímo ze zákona podat stížnost proti usnesení, jímž bylo podmíněně zastaveno trestní stíhání (§

⁸⁶ srov. Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H. Beck 2002, s. 1538

⁸⁷ srov. Gavalec, J.: K právu poškozeného podávat opravné prostředky podľa 9. hlavy a 4. oddielu 10 hlavy Trestného poriadku, Justičná revue č. 3/1996, Bratislava 1996, s. 7 – 10, Látal, J.: Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Příručky ministerstva spravedlnosti, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Praha 1994, s. 40

307 odst.5 tr. řádu) nebo usnesení, jímž bylo schváleno narovnání (§ 309 odst.2 tr. řádu).

Nestanoví-li trestní řád v jednotlivých případech, že osobou oprávněnou k podání stížnosti proti usnesení je také poškozený, nezbyvá než postupovat podle § 142 odst.1 tr. řádu, podle kterého může stížnost podat osoba, které se usnesení přímo dotýká nebo která k usnesení dala podnět svým návrhem, k němuž ji zákon opravňuje. V minulosti literatura typicky uváděla příklad, zda je poškozený oprávněn podat stížnost proti usnesení o přibrání znalce. Jedna část autorů odkazujících na stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 21.9.1972 č. Tp 48/72 publikovaného pod č. 24/1973 Sb. rozh. tr. se domnívala, že nemohl podat stížnost, neboť právě podle uvedeného stanoviska nemohl poškozený podat stížnost proti usnesení o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci jinému orgánu k vyřízení, neboť tato rozhodnutí se poškozeného přímo nedotýkala. Naproti tomu druhá část teoretik vycházela z rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 3.1.1995 sp.zn. 11 Tz 23/94, které právo stížnosti proti usnesení o přibrání znalce poškozenému výslovně přiznávalo, neboť při znaleckém zkoumání, jež se navíc zabývalo zkoumáním zdravotního stavu poškozeného, šlo o věc přímo se dotýkající poškozeného.⁸⁸ Typickým příkladem práva stížnosti poškozeného, je právo stížnosti proti usnesení, jímž byla povolena obnova řízení výslovně ve výroku o přiznaném nároku na náhradu škody (rozhodnutí Nejvyššího soudu R 21/1991-II). Poškozený tak má vždy právo podat stížnost proti usnesení, které se ho ve výroku přímo dotýká, což znamená, že orgán rozhodující o stížnosti je povinen pečlivě zkoumat, zda je poškozený osobou oprávněnou.

Zvláštní kategorii tvoří tzv. odpor proti trestnímu příkazu, který může obsahovat výrok o povinnosti obviněného nahradit poškozenému škodu (§ 314e a násl. tr. řádu). Trestní příkaz podle § 314f odst.2 tr. řádu doručuje obviněnému, má-li obhájce, tak také obhájci, státnímu zástupci a poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody. Poškozenému však na rozdíl od obviněného a státního zástupce zákon nepřiznává

---

⁸⁸ srov. Jelínek, J.: Může poškozený podat stížnost proti usnesení o přibrání znalce?, Bulletin advokacie č. 1/1997, Praha 1997, s. 44 – 48, Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení, Karolinum, Praha 1998, s. 53 - 57

podat právo odporu proti trestnímu příkazu. Nedostatek tohoto oprávnění vyplývá z techniky rozhodování soudu, když trestní příkaz bez nařízení hlavního líčení vydává samosoudce, který v rámci trestního příkazu rozhoduje o vině, trestu a povinnosti k náhradě škody, byla-li tato uplatněna. Je logické, že samosoudce rozhoduje na základě důkazů provedených v přípravném nebo zkráceném řízení, tedy musí mít výši škody prokázánu již v této fázi. To znamená, že z opatrnosti by měl každý poškozený již v těchto fázích trestního stíhání učinit návrh podle § 43 odst.3 tr. řádu, aby bylo o jeho nároku na náhradu škody rozhodnuto již trestním příkazem. Odpor ze strany poškozeného by teoreticky mohl směřovat pouze proti výroku o náhradě škody, tím by ovšem došlo k neřešitelné situaci, když za stávající právní úpravy by soud neměl příslušná procesní pravidla, podle nichž by postupoval při rozhodování o nároku na náhradu škody, když výrok o vině a trestu již nabyly právní moci. Poškozenému tak nezbývá, je-li s výší přiznané náhrady škody nespokojen, než se obrátit na řízení ve věcech občanskoprávních s částí zbývajících nároku.

XIII.kapitola: K možnostem vymáhání nároku poškozeného na náhradu škody

Uložil-li soud v odsuzujícím rozsudku obžalovanému povinnost nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem, pro nějž byl uznán vinným, a nabude-li předmětné rozhodnutí právní moci a vykonatelnosti, poškozený má právo, nedojde-li k dobrovolnému zaplacení náhrady škody, uplatnit své právo na náhradu škody cestou výkonu rozhodnutí. Tato část patří sice do oblasti civilního soudního řízení a jeho teorie, avšak s ohledem na existenci institutu tzv. zajištění nároku poškozeného podle § 47 a násl. tr. řádu se i o této problematice krátce zmíním.

Právní úprava zajištění nároku poškozeného si klade za cíl úspěšné uspokojení pohledávky poškozeného za obžalovaným, kterému soud v odsuzujícím rozsudku uložil povinnost k náhradě škody. Často se v praxi stává, že poškozenému je přiznán nárok na náhradu škody, avšak v praktické rovině se jedná o nevymahatelnou pohledávku, neboť odsouzený nemá žádný majetek a to i z důvodu, že v průběhu trestního stíhání jej jako obviněný převedl na třetí osoby. Současnou právní úpravu ovšem nelze srovnávat se zajištěním majetku, které bylo možno provést do roku 1990, neboť tehdy sloužilo výhradně pro účely výkonu trestu propadnutí majetku.⁸⁹

Zajistit majetek obviněného lze podle § 47 odst.1 tr. řádu pouze tehdy, existuje-li důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem bude mařeno nebo ztěžováno. Majetkem rozumíme souhrn všech hodnot, tj. věcí, pohledávek a jiných práv a penězi ocenitelných hodnot, které jsou ve vlastnictví obviněného. Spadají se např. nemovitosti, věci movité, cenné papíry, nároky na mzdu apod. Majetek může být zajištěn až do pravděpodobné výše škody, tzn. že hodnota zajištěného majetku obviněného musí odpovídat výši předpokládané škody. Stanoví-li zákon, že majetek se zajišťuje do výše „předpokládané škody“, nelze podle mne

⁸⁹ srov. Hrachovec, P.: Formy zajištění majetku obviněného v trestním řízení, Socialistická zákonnost č. 1/1984, Praha 1984, s. 46 - 47

při zajištění majetku přihlížet k jeho amortizaci a míře inflace. Ostatně zajištění majetku samo o sobě není právním institutem, kterým by došlo k přímému uspokojení pohledávky poškozeného, ale má pouze preventivní význam. Do majetku je třeba podle P. Šámala a kol. zahrnout i věci, u nichž je obviněný spoluvlastníkem a také majetek, který tvoří společné jmění manželů.⁹⁰ Ve vztahu k majetku, který spadá do společného jmění manželů, lze konstatovat, že oba manželé jsou vůči tomuto majetku oprávněni a povinni ve stejné míře. Lze-li podle § 255 odst.2 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, či § 36 odst.2 zákona č. 120/2001 Sb., exekučního řádu, vést výkon rozhodnutí či exekuci proti majetku a majetkovým hodnotám spadajícím do společného jmění manželů, tak nepochybně lze zajistit tento majetek usnesením podle § 47 odst.1 tr. řádu. Rozdílná situace však nastává podle mne, spadá-li majetek do podílového spoluvlastnictví podle § 137 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku. V takovém případě může dojít k zajištění pouze spoluvlastnického podílu náležejícího obviněnému.

Do majetku, který má být zajištěn, nelze především zahrnout majetek získaný trestnou činností. Dále podle § 47 odst.5 tr. řádu nelze zajistit tyto věci a nároky:

- a) nároky, které nelze v trestním řízení uplatnit (např. nárok, o němž již bylo rozhodnuto v řízení občanskoprávním),
- b) věci, které nelze postihnout výkonem soudního rozhodnutí (jde o věci, které nemohou být podle zvláštních předpisů prodány, dále pak věci, které obviněný nezbytně potřebuje k uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo k plnění svých pracovních úkolů, jakož i jiné věci, jejichž prodej by byl v rozporu s morálními pravidly – viz § 321 a § 322 o.s.ř.),
- c) peněžité dávky sociální péče a dávky sociální podpory vyplácené obviněnému jednorázově podle zvláštního zákona,
- d) pohledávky obviněného na výplatu odměny z pracovněprávního nebo obdobného poměru,
- e) pohledávky obviněného na výplatu výživného,

---

⁹⁰ Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. 4. vydání. Praha: C.H.Beck 2002, s. 259

- f) pohledávky na výplatu dávek nemocenského a důchodového pojištění do částky životního minima stanovené zvláštními právními předpisy na osobu obviněného, jeho domácnost a osoby, o jejichž výchovu je obviněný povinen pečovat, pokud nemají vlastních příjmů.

Obecně lze říci, že zajištění nepodléhá majetek obviněného, kdy to výslovně vylučují právní předpisy, nebo když by zajištění bylo v rozporu s mravními principy nebo pokud by v důsledku zajištění majetku byl ohrožen sociálněekonomický statut obviněného a členů jeho domácnosti.

O zajištění majetku rozhoduje podle § 47 odst.2 tr. řádu soud na návrh státního zástupce nebo poškozeného, v přípravném řízení státního zástupce na návrh poškozeného. Při rozhodování o návrhu je příslušný orgán činný v trestním řízení povinen podle svého názoru vycházet výkladově s § 47 odst.3 tr. řádu a o zajištění majetku rozhodovat na základě podkladů, z nichž bude vyplývat, že majetek, který má podléhat zajištění, je ve vlastnictví obviněného. Domnívám se, že rozhoduje-li se na základě návrhu poškozeného, měla by aktivita v opatřování důkazů spočívat spíše na poškozeném, což ostatně vyplývá z § 47 odst.3 tr. řádu. Rozhoduje-li se bez návrhu, mělo by být věcí orgánu činného v trestním řízení opatření veškerých podkladů, aby majetek byl v usnesení o zajištění nároku poškozeného dostatečně určitě v souladu s § 47 odst.4 tr. řádu popsán. Tato povinnost ovšem trvá i po vydání příslušného usnesení, neboť na postup orgánů činných v trestním řízení pamatuje zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení, stanoví např. v § 8 odst.1, že dozví-li se soud, že obviněný je vlastníkem nemovitosti, na kterou se má vztahovat nebo vztahuje zajištění, ověří to u příslušného katastrálního úřadu tuto skutečnost a zašle mu následně opis usnesení o zajištění majetku obviněného. Větší preciznost je pochopitelně nutné vyžadovat v případech, kdy nedochází k zajištění celého majetku obviněného, ale pouze jeho části.

Institut zajištění nároku poškozeného zná také institut peněžitě jistoty, kterou může obviněný nebo osoba jiný podle § 47a tr. řádu složit

na účet soudu, a to ve výši odpovídající předpokládané výši nároku na náhradu škody s tím, že soud a v přípravném řízení státní zástupce upustí od vydání usnesení o zajištění majetku. Je-li jistota nižší hodnoty, než hodnota majetku, která má být zajištěna, nařídí se zajištění majetku pouze do rozdílu uvedených hodnot. Podmínkou je, že třetí osoba musí být seznámena s podstatou obvinění. Peněžitá jistota a tomu odpovídající zajištění majetku trvá až do doby právní moci odsuzujícího rozsudku a podle *mne a contrario* zprošťujícího rozsudku s ohledem na § 48 odst.1 písm.c) tr. řádu, neboť odvolací soud může dospět k jiným závěrům o vině obžalovaného, není-li rozhodnuto jinak.

Zajištění majetku obviněného se podle § 48 odst.1 tr. řádu zruší:

- a) pomine-li důvod, pro který bylo nařízeno,
- b) bylo-li trestní stíhání pravomocně zastaveno nebo skončilo-li pravomocným zprošťujícím rozsudkem,
- c) uplynutím dvou měsíců ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, jímž byl obžalovaný uznán vinným nebo ode dne, kdy nabylo právní moci usnesení, jímž byla věc postoupena jinému orgánu.

Lhůta uvedená v § 48 odst.1 písm.c) tr. řádu je dle mého soudu krátká, neboť se stává, že poškozený může uplatnit svůj nárok až po jejím uplynutí, což může být způsobeno např. průtahy v doručení rozhodnutí odvolacího soudu. Odsouzený tak může se svým majetkem disponovat, nebyl-li odsouzen k trestu propadnutí věci nebo majetku. Rovněž je nutné zohlednit, že i když by poškozený ve dvouměsíční době podal návrh na nařízení výkonu rozhodnutí nebo exekuce, vlastní provedení však může spadat do doby po uplynutí této lhůty. Bylo by tedy na místě uvedenou lhůtu prodloužit nebo uložit soudu, aby v zákonem stanovené krátké době vypracoval písemnou podobu svého rozhodnutí a jeho opis rozeslal stranám trestního řízení.

Předpokladem uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody je kvalitně vypracované písemné vyhotovení rozsudku. V jeho návěště musí být dostatečně určitě obžalovaný individualizován a rovněž povinnost k náhradě škody uvedená v této části rozsudku musí být formulována tak, aby bylo rozhodnutí vykonatelné. Poškozený má možnost v případě, že nedojde ze strany odsouzeného k dobrovolnému

splnění povinnosti k plnění, domáhat se svých práv cestou výkonu rozhodnutí nebo exekuce. Uváděla-li jsem v části své práce problémy, které jsou spojeny s ochranou poškozeného před osobou obviněného či odsouzeného, tak trestní řád nepamatuje výslovně na situaci, kdy je poškozený v postavení tzv. utajeného svědka podle § 55 odst.2 tr. řádu. Pro vykonatelnost rozhodnutí je nutné, aby byl ve výroku o náhradě škody uveden pod svou pravou totožností, neboť v opačném případě nemůže takové rozhodnutí sloužit jako podklad pro výkon rozhodnutí nebo exekuci, protože by docházelo k výkonu práva formálně neexistující osoby. V případě prozrazení pravé totožnosti ve výroku rozsudku poškozeného hrozí, že může v budoucnosti dojít ke mstě ze strany odsouzeného. Tato problematika by rovněž zasluhovala doplnění úpravy trestního řádu o nová zákonná ustanovení.

Závěr

Stávající právní úprava přiznává poškozenému řadu procesních práv v § 43 tr. řádu a jednotlivě v jednotlivých fázích trestního řízení. Přesto se vyznačuje necelistvostí, neboť jak jsem se snažila ukázat, v řadě případů existují v praxi i teorii rozdílné názory na uplatňování jednotlivých práv, která by zákon z logiky věci měl poškozenému výslovně přiznávat, neboť je oproti zákonu č. 99/1963 Sb., občanskému soudnímu řádu, více kazuističtější a podrobnější. Doposud fakticky považují zákonodárci přes své veřejné proklamace poškozeného za „akcesorickou“ stranu trestního řízení, byť si je poškozený s ostatními stranami roven a rozdíl spočívá pouze v míře práv zákonem mu přiznaných. Je pravdou, že k využití stávajících procesních práv brání osobám vystupujícím v postavení poškozeného nedostatek odborné erudice, zároveň v některých případech také zhoršená osobní ekonomická situace, když si nemohou dovolit zastoupení advokátem jako zmocněncem. Tato situace vyžaduje, aby ze strany orgánů činných v trestním řízení docházelo k poctivému plnění poučovací povinnosti o právech poškozeného, nejen obligátním předložením formuláře obsahujícího práva poškozeného, ale formou ústního poučení s upozorněním především na základní práva poškozeného, kam můžeme řadit ústavní právo na právní zastoupení podle čl. 37 odst.2 Listiny základních práv a svobod. Tento fakt vyplývá z toho, že často zejména vyšetřovatelé pohlížejí na poškozené jen jako na svědky, tedy na nositele důkazu, avšak již v nich nevidí osoby, kterým přímo vznikla škoda nebo jiná újma v důsledku trestné činnosti. Musíme si uvědomit, že poškození jsou primárně těmi, na nichž dochází k porušování či ohrožování zájmů chráněných společností. Přitom poškozený fyzicky symbolizuje v rámci trestního řízení účast celé veřejnosti, či společnosti, mající zájem na zachování společenských hodnot, které se utvářely po staletí. Omezím-li se na poškozeného, který je oprávněn podat návrh podle § 43 odst.3 tr. řádu, tedy poškozeného, jenž je účasten adhezního řízení, tak ten v rámci řízení uplatňuje nejen společenský konsensus nad dodržováním zákonů, aniž si to často uvědomuje, ale domáhá se také ochrany svých konkrétních práv, což mu zaručuje čl.36 odst.1 Listiny základních práv a svobod. Takový poškozený má samozřejmě možnost uplatnit svůj nárok v řízení vedeném podle zákona č. 99/1963 Sb.,

občanského soudního řádu. V tomto řízení je procesní stranou stoprocentně rovnocennou s pachatelem jako žalovaným, občanský soudní proces na něj klade řadu nároků, počínaje nároky finančními (povinnost k zaplacení soudního poplatku podle zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, není-li této povinnosti soudním rozhodnutím zcela či alespoň částečně zproštěn, nákladů právního zastoupení advokátem) až po nároky odborného charakteru, když je povinen unést břemeno tvrzení a břemeno důkazní, aby byl se svým návrhem úspěšný. Soud má povinnost rovné poučovací povinnosti vůči všem účastníkům řízení. Trestní řád naproti tomu potlačuje soukromoprávní charakter řady trestných činů a upravuje adhezní řízení jako vedlejší produkt vlastního trestního stíhání obviněného či obžalovaného. Je samozřejmě pravdou, že poškozenému, který uplatňuje v rámci trestního stíhání svůj nárok na náhradu majetkové škody, účast v trestním řízení usnadňuje oproti občanskému soudnímu řízení život, když orgány činné v trestním řízení postupující se zásadami trestního řízení řeší i otázku jeho soukromoprávního nároku. Musím ale konstatovat, že ve vztahu k adheznímu řízení by měl zákonodárce inkorporovat do trestního řádu principy občanského soudního řízení, neboť by se tak dostalo poškozenému spravedlivého procesu a obviněnému rovných šancí, jaké by měl v rámci civilního procesu. Rovněž by docházelo k úspoře veřejných peněz, neboť by o nároku poškozeného na náhradu škody bylo rozhodováno jednou provždy, zatímco v současné době, je-li poškozený se svým nárokem na náhradu škody odkázán zcela či zčásti na řízení ve věcech občanskoprávních, a nesouhlasí-li s takovýmto pravomocným rozhodnutím, je nucen podstoupit ještě jedno řízení, což je samo o sobě časově i finančně náročné nejen pro poškozeného, ale i pro státní rozpočet a soudy, které jsou v současné době již tak přetížené vyřizovanou agendou. Závěrem své práce tak chci stručně poukázat na některé základní oblasti, které by měly doznat změn, aby na straně jedné došlo k urychlení trestních řízení a na straně druhé k posílení práv poškozeného. Vhodná by byla ale zcela nová komplexní úprava, nikoliv jen dílčí a mnohdy nesystematické novely stávajícího trestního řádu.

Zákonodárce by měl především obnovit institut tzv. návrhových deliktů s tím, že by mohl být zachován princip nutného souhlasu poškozeného se zahájením trestního stíhání, tak jak je upraven v § 163

a § 163a tr. řádu. Úprava by především měla systematicky rozlišovat trestné činy, u nichž by platil princip návrhu poškozeného, na jehož základě by došlo k zahájení trestního stíhání, a trestné činy, které by svojí povahou byly tzv. delikty ku zmocnění, tedy trestní stíhání by bylo zahájeno z úřední povinnosti orgány činnými v trestním řízení s podmínkou, že s tím poškozený bude souhlasit. Rozdělení trestných činů na „návrhové delikty“, „delikty ku zmocnění“ a ostatní by mělo vycházet z odborné diskuse, a to nejen na poli trestního práva, ale rovněž soukromého práva hmotného, psychologie atd., přičemž do jednotlivých kategorií by měly být trestné činy zařazeny jednak podle druhu, jednak podle typové nebezpečnosti pro společnost s eventuálním přihlédnutím k okolnostem, za nichž se skutek, který vykazuje znaky trestného činu, stal. Tak si lze představit, že trestný čin krádeže by mohl v méně typově závažných případech náležet do kategorie návrhových deliktů, přičemž vztah mezi pachatelem a poškozeným by byl např. příbuzenský. Delikty ku zmocnění by mohly např. spočívat v závažnějších typech jednání nebo v případech, kdy by mezi pachatelem a poškozeným nebyl výslovně příbuzenský vztah. U trestných činů jako deliktů návrhových by trestní stíhání mohlo být zahájeno pouze na základě kvalifikovaného návrhu poškozeného (mohl by být sepsán advokátem) podaného k příslušnému orgánu činnému v trestním řízení (vhodný by byl státní zástupce s ohledem na odbornou erudovanost) s tím, že by v řízení pokračoval státní zástupce, resp. policejní orgán. V případě, že by orgán činný v trestním řízení dospěl k závěru, že nejsou dány důvody pro trestní stíhání, ať již z důvodu, že skutek se nestal, nemá znaky trestného činu či obviněný jej nespáchal, mohl by v řízení poškozený pokračovat s tím, že by bylo dáno např. povinné právní zastoupení advokátem. Inspiraci bychom mohli hledat v zahraničních úpravách, ale rovněž v právní úpravě platné na našem území v dobách rakousko-uherské monarchie a první republiky.

Se zřízením institutu návrhových deliktů a deliktů ku zmocnění by současně nová úprava trestního procesu mohla ve vztahu k adheznímu řízení obsahovat principy občanského soudního řízení. Rozhodování o nároku na náhradu škody je specifické, byť soud vychází při svém rozhodování z důkazů provedených za účelem zjištění viny obžalovaného a stanovení druhu a výše trestu. Již sám návrh

poškozeného, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit škodu, lze považovat za procesní návrh mající účinky žaloby, neboť soud o tomto návrhu musí rozhodnout. Rozhodnutí soudu o odkázání poškozeného s celým nárokem na náhradu škody na řízení občanskoprávní nebo jeho části podle § 229 odst.1, 2 tr. řádu může chápat poškozený i veřejnost jako odmítnutí poskytnutí soudní ochrany ve smyslu čl.36 odst.1 Listiny základních práv a svobod. Uvedené rozhodnutí může být v souladu se zásadami trestního řízení, avšak svědčí-li straně soudního řízení právo, měla by jí být poskytnuta ochrana, v daném případě v komplexním rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody. Podle mne by trestní řád měl v zájmu přehlednosti obsahovat tato procesní pravidla přímo, nikoliv jen obecně odkazovat na „přiměřené užití ustanovení zvláštního zákona“. Pokud by se v rámci adheze pro účely rozhodování o uplatněném nároku na náhradu škody užilo ustanovení upravujících civilní řízení, mělo by to samozřejmě za následek, že na poškozeného by byly kladeny nároky, aby se v rámci konkrétního trestního řízení aktivně spolupodílel na jeho vedení. Tak např. by měl poškozený aktivně navrhopat, bylo-li by to možné, důkazy k prokázání pravdivosti svých tvrzení. Přijetí aktivní účasti poškozeného v trestním řízení v míře větší, než jakou stanoví dnes trestní řád, by mělo nepochybně i výchovný účinek na veřejnost, když by se tím zabránilo „šikanózním“ trestním oznámením některých poškozených, nadsazování výše nároku na náhradu škody apod. Rovněž by soud ve svém rozsudku, pochopitelně jsa vázán výrokem o vině, rozhodoval beze zbytku o povinnosti k náhradě škody způsobené trestným činem, což by mělo za následek snížení počtu případů občanskoprávních řízení vedených poškozenými, kteří na tato řízení byli odkázáni. Právní úprava by mohla umožňovat možnost uzavření soukromoprávního smíru mezi poškozeným a obžalovaným ohledně výše náhrady škody, což by samo o sobě mohlo být polehčující okolností pro účely uložení druhu a výše trestu s tím, že by takto stanovená výše nebyla pro účely subsumování trestného činu do kvalifikovaných podstat závazná, kdy soud by vycházel ze skutečně zjištěné škody, což by znamenalo, že by v části rozsudku o náhradě škody nabylo rozhodnutí právní moci a poškozený by již mohl vymáhat na obžalovaném svůj nárok. Vyřešena by byla definitivně otázka odměny soudem ustanovených zmocněnců poškozeného, kteří vykonávají povolání

advokáta, neboť by jim byla přiznávána odměna podle principů občanského soudního řízení a odlišila by se tak náročnost činnosti jejich od činnosti obhájců.

Postup soudu při rozhodování o náhradě škody by také zpřehlednil situaci a zavedl rovnost v právech na využití opravných prostředků. Je pravdou, že poškozený v současné době může využívat právo odvolání proti rozsudku soudu I. stupně, a to ve vztahu k výroku o náhradě škody. Tato možnost je mu ovšem podle trestního řádu odepřena v případě mimořádných opravných prostředků, které slouží k přezkoumání rozhodnutí, která jimi byla napadena, z pohledu správnosti výroků o vině a trestu, ne však ve vztahu k výroku o náhradě škody. Tento výrok jako akcesorickým může být zrušen pouze v případě, dojde-li ke zrušení výroku o vině obviněného, jakožto základního výroku rozsudku. Poškozený tak nemá možnost aktivní obrany ve formě dovolání (spočívá-li obecně výrok o náhradě škody na nesprávné aplikaci hmotného práva) či řízení o povolení obnovy řízení (zjistí-li poškozený nové skutečnosti, které by měly zásadní význam pro výrok o náhradě škody). Je vyloučen z účasti v řízení o mimořádných opravných prostředcích. Řešením by byla možnost práva podat dovolání nebo návrh na obnovu řízení poškozených v návrhových deliktech nebo trestných činech majících povahu deliktů ku zmocnění v neprospěch obviněného. Domnívám se, že aplikace principů občanského soudního řízení v rámci adheze by přinesla pozitivní výsledky.

Z hlediska jednotlivých dnes nevyjasněných práv poškozeného by mělo být v budoucím trestním řádu výslovně uvedeno, zda např. právo stížnosti přísluší i poškozenému, a to konkrétně každému, nebo tomu, jenž uplatňuje nárok na náhradu škody. Rozhodně je však nutné provést změny v oblasti ochrany poškozeného a svědků, což lze udělat již dílčí novelou trestního řádu. Ve vztahu k § 44a tr. řádu bych chtěla uvést, že orgány činné v trestním řízení by měly mít povinnost z úřední povinnosti informovat poškozeného o tom, že obviněný byl propuštěn z vazby nebo uprchl a obdobně u odsouzeného. Zákon by měl stanovit konkrétní způsob takového vyrozumění, v případě uprchlého obviněného nebo odsouzeného by to mohlo být telefonicky nebo osobně policejním orgánem (útěky z vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody nejsou

každodenní), v případě propuštění obviněného z vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody ve lhůtě předcházející ukončení výkonu, nebo dojde-li k ukončení na základě rozhodnutí soudu, v zákonné lhůtě a opět operativními prostředky. V této souvislosti by také měli zákonodárci přijmout jednoznačnou úpravu, podle níž by nedocházelo v důsledku utajení poškozeného k porušování jeho práva na vymáhání náhrady škody nebo opačně by poškozený nebyl ztotožněním své osoby v rozhodnutí osobně ohrožen. Nabízí se řešení, podle něhož by v takovém případě ze zákona přešlo právo vymáhat pohledávku z titulu náhrady škody na stát, který by adekvátní částku vymáhal přímo na odsouzeném.

Závěrem tak mohu konstatovat, že problematika postavení poškozeného v trestním řízení, byť je v odborné literatuře poněkud opomíjena, je značně náročná a to i pro praxi, zvláště v situaci, když stávající trestní řád není ve vztahu k poškozeným konzistentní. Bude záviset na společenském konsensu, zda budoucí nová úprava trestního procesu půjde cestou přiměřené míry „odstátňování“ trestního řízení směrem soukromoprávnímu, alespoň ve vztahu k některým trestným činům, a využije zkušeností ze zahraničí, nebo bude setrvávat na rigidních mocenských principech státu, které jsou samozřejmě nezbytné v boji se skutečně závažnou kriminalitou, jakou je např. terorismus. Lze si jen přát, aby nová právní úprava byla moderní a odpovídající trendům doby.

Seznam použité literatury

Baxa, J.: Nad rozhodnutím německého soudu o zohlednění zájmů oběti v rámci rozhodnutí o vazbě, Právní rozhledy č. 11/1997

Bičovský, J., Holub, M.: Náhrada škody podle občanského, obchodního, pracovního a správního práva, Linde Praha, a.s., Praha 1995

Bureš, J., Drápal, L., Mazanec, M.: Občanský soudní řád. Komentář. 5. vydání. Praha: C.H. Beck 2001

Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power (AREA 40/34), United Nations, Report of the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (Milano 1985), A/CONF 121/2 Doporučení RE č. R)87) týkající se zjednodušení trestního řízení, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1993

Císařová, D.: Poškozený jako strana v trestním řízení a jako subjekt adhezního řízení, In AUC IURIDICA č. 6/1989

Císařová, D.: K právnímu postavení subjektů v trestním řízení, Socialistická zákonost č. 8/1983

Císařová, D.: Subjekty trestního řízení (podněty pro rekonfiguraci trestního řádu), Trestní právo č. 9/1998

Gavalec, J.: K právu poškozeného podávat opravné prostředky podľa 9. hlavy a 4. oddielu 10 hlavy Trestného poriadku, Justičná revue č. 3/1996

Gřivna, T.: Určení výše odměny advokáta jako zmocněnce poškozeného v trestním řízení, Bulletin advokacie č. 11-12

Hajiček, S.: Dva problémy adhezného konania, Justičná revue č. 7 – 8/1995

Hrachovec, P.: Formy zajištění majetku obviněného v trestním řízení, Socialistická zákonost č. 1/1984

Hrachovec, P.: Náhrady škody při úplatkářství, Socialistická zákonost, ročník 1982

Husár, E.: K otázkám uplatnenia nárokov poškodeného na náhradu škody v trestnom konaní, In Aktuálne problémy trestného práva, Zborník prác z trestného práva, AUC č. 6/1982, PF Košice 1982

Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha, C.H. Beck 2004

Jelínek, J.: K postavení poškozeného v prvoinstančním řízení před krajským soudem, Bulletin advokacie č. IV/1985, Praha 1985

Jelínek, J.: Majetková škoda jako předmět zkoumání (z hlediska trestněprávního), Socialistická zákonost č. 8/1988, Praha 1988

Jelínek, J.: Může poškozený podat stížnost proti usnesení o přibrání znalce?, Bulletin advokacie č. 1/1997

Jelínek, J.: Nad jednou zajímavou otázkou adhezního řízení, Socialistická zákonost č. 8/1988

Jelínek, J.: Otázky související s majetkovou škodou a typovou nebezpečností činu pro společnost, Socialistická zákonost č. 1/1980

Jelínek, J.: Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 1993, Kriminalistika č. 1/1994

Jelínek, J.: Poškozený v českém trestním řízení, Karolinum, Praha 1998

Jelínek, J.: Poškozený v trestním řízení po novele trestního řádu, Československá kriminalistika č. 2/1991

Jelínek, J.: Poškozený a náhrada škody po novele trestního řádu 2001, Kriminální č. 1/2002

Jelínek, J.: Reforma trestního procesu (několik poznámek k předložené novele trestního řádu), Trestní právo č. 4/2000, Praha 2000

Klíma, K.: Ústavní právo, 1. vydání, VICTORIA PUBLISHING, a.s., Praha 1995

Knapp, V. a kol.: Občanské právo hmotné, Svazek I, CODEX, Praha 1995

Knappová, M.: Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu, Rozpravy ČSAV, Praha 1961

Kovářová, D.: Odměna soudem ustanoveného zmocněnce poškozeného aneb nad jedním rozhodnutím, Bulletin advokacie č. 48 - 49

Látal, J.: K postavení poškozeného v trestním řízení a k rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Socialistická zákonnost č. 2/1982

Látal, J.: Poškozený v československém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČSR, Ministerstvo spravedlnosti ČSR, SEVT, Praha 1984

Látal, J.: Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Praha 1994

Látal, J.: Účast poškozeného v řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu jednajícího v prvním stupni (§ 17 tr.č.), Právní praxe č. 6/1994

Mandák, V.: Novela trestního řádu 1990 – poznámky k orientačnímu studiu, Bulletin advokacie 1990

Móra, M.: Prinzipielle Fragen des Problems der Parteien im Strafverfahren, Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nminatae – Sectio iuridica, tom III, Budapest 1962

Musil, J. a kol.: Kriminalistika, Naše Vojsko 1990

Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Základy kriminologie, Karolinum, Praha 1993

Osmančík, O.: Několik viktimologických poznámek, České vězeňství č. 1/1999

Peleška, J., Vychodil, M.: Poznámky k ochraně svědka v trestním řízení, Trestní právo č. 5/1998

Protivinský, M., Jelínek, J.: Možnosti péče o svědky — oběti nejsou vyčerpány, Kriminalistika č. 3/2000

Púry, F.: Poznámky kadheznímu řízení po novele trestního řádu, Trestněprávní revue, 1. ročník, č.6/2002

Púry, F., Sovák, Z., Šámal, P., Urbánek, J.: Vzory podání a rozhodnutí v trestních věcech, 1. vydání, Linde Praha, a.s., Praha 1999, s. 71

Růžek, A.: Československé trestní řízení, Panorama, Praha 1982

Růžek, A.: Obžalovací zásada v čs. trestním řízení, Nakladatelství ČSAV, Praha 1964

Solnař, V.: Učebnice trestního řízení platného v zemi české a moravskoslezské, Melantrich, Praha 1946

Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha. C.H. Beck 2000

Storch, F.: Řízení trestní rakouské, díl I, Praha, 1887

Šámal, P.: Ke vztahu přípravného a hlavního líčení po novele trestního řádu, Právní rozhledy č. 10/2001

Šámal, P. Hrachovec, P. – Sovák, Z. – Púry, F.: Trestní řízení před soudem prvního stupně. Praha. C.H. Beck 1996

Šámal, P. – Král, V. – Baxa, J. – Púry, F.: Trestní řád. Komentář. I. díl, 4. vydání, Praha, C.H. Beck 2002

Šídová, D.: Nad změnami v trestních kodexech, Právo a zákonnost č. 5/1991

Šperling, J.: Uplatnění nároku poškozeného ve smyslu § 43 odst.2 tr. řádu u trestných činů proti majetku (hlava IX tr. zák.) v BSM, Socialistická zákonnost, ročník 1982

Tichý, L.: Náhrada škody v řízení podle trestního řádu, Bulletin advokacie IV/1984

Togner, M.: Mimořádně vysoký počet poškozených úpadkovými delikty, Trestněprávní revue, ročník 1, č. 12/2002

Trestní procesní řád Rakouské republiky, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1991

Trestní zákon a trestní řád, Orbis, Praha 1951

Vantuch, P.: K informování poškozených a svědků trestného činu o odsouzeném (obviněném), Trestněprávní revue, 4. ročník, č. 1/2005

Vantuch, P.: K možnosti účasti právního zástupce poškozeného a svědka při jejich výslechu v přípravném řízení, Bulletin advokacie č. 6 - 7/1999

Vantuch, P.: Trestní stíhání se souhlasem poškozeného, nebo na jeho návrh?, Právní praxe č. 3/1994

Zákon o soudním řízení Švédského království, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1990

Zákoník trestního řízení Polska, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 1999

Žďárský, Z.: K oprávnění zmocněnce zúčastněné osoby a poškozeného v přípravném řízení trestním, Právní rozhledy č. 10/1999, Praha 1999